

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

БЮЛЕТЕНЬ КОМІТЕТУ З СІМЕЙНОГО ПРАВА НААУ

(інформаційний дайджест новин у сфері сімейного права)

за 3 квартали 2019 року

Випуск 1

КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА НААУ
2019

ЗМІСТ

I. НОВИНИ КОМІТЕТУ

1.1. Проведені Комітетом та за участі членів Комітету заходи у сфері сімейного права та короткий огляд їх змісту	4
1.2. Інші заходи та події за участю членів Комітету	10

II. НОВЕЛИ (актуальні зміни) ЗАКОНОДАВСТВА

2.1. Закони та інші нормативно-правові акти	12
2.2. Законопроекти.....	13
2.3. Коментарі комітету	19

III. СУДОВА ПРАКТИКА

3.1. Позиції Конституційного Суду України та практика Верховного Суду	20
3.1.1. Справи щодо поділу майна подружжя	20
3.1.2. Справи щодо стягнення аліментів.....	26
3.1.3.Справи щодо визначення місця проживання дитини.....	32
3.1.4. Справи, пов'язані із міжнародним викраденням дітей	37
3.1.5. Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав.....	41
3.1.6. Справи щодо інших сімейно-правових спорів	49
3.2. Практика Європейського Суду з прав людини	57
3.3. Інші судові рішення	59

IV. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ

4.1. Наукові публікації.....	62
4.2 Дисертації	63
4.3. Публікації, які не відносяться до розряду наукових (блоги та соціальні мережі, веб-сторінки).....	63

V. РІЗНЕ

Посилання на відеоматеріали за результатами проведених заходів підвищення кваліфікації.....	63
--	----

Відповідальний редактор Дайджесту: Бобак О.В.

Редактори: Архіпова О.А., Бузанов Д.В., Водоп'ян Т.В., Гаро Г.О., Попіка І.А., Серишева О.С.

Контакти: 04070, м. Київ, вулиця Борисоглібська, 3, 2-й поверх

Комітет з сімейного права НААУ

Голова Комітету Гаро Г.О.

I. НОВИНИ КОМІТЕТУ

1.1. Проведені Комітетом та за участі членів Комітету заходи у сфері сімейного права та короткий огляд їх змісту.

Курс «Знайомство з сімейною медіацією»

Дата проведення: 18 квітня 2019 року

Місце проведення: ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Лектори: Білик Тетяна, Гаро Ганна, Кричина Анжела та Стадник Світлана

Програма курсу врахувала особливості застосування сімейної медіації в юридичній практиці адвокатів та включала наступні теми:

- особливості роботи адвоката в сімейній медіації. Огляд практичних кейсів;
- визначення, цілі та задачі, медіабельність, особливості сімейної медіації;
- психологія сімейного конфлікту;
- попередній етап та залучення до медіації;
- особливості дитячої психології у сімейних конфліктах;
- основні блоки в сімейній медіації.

Вебінар Дмитра Незвіського «Роль органів опіки та піклування у сімейно-правових спорах»

Дата проведення: 26 квітня 2019 року

Місце проведення: Онлайн, ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Під час вебінару розкриті питання: роль органів опіки та піклування у сімейно-правових спорах; висновок органу опіки та піклування як доказ в цивільному спорі стосовно прав та інтересів дитини (теоретичні аспекти, практичне застосування, тактика використання)

I Школа вирішення сімейних спорів

Дата проведення: 23 березня 2019 року

Місце проведення: Європейський університет (бул. Академіка Вернадського, 16В, м. Київ)

Захід організований Координаційною радою молодих юристів України при Міністерстві юстиції України, «K-project center», Європейським університетом за підтримки Міністерства юстиції України.

Програма I Школи вирішення сімейних конфліктів передбачала

проведення майстер-класів та дискусій щодо проблем сучасного вирішення сімейних спорів та спрямована на розвитку навичок молодих юристів.

Під час заходу розглянуті наступні питання: проблематика використання медіації та інші способів для вирішення сімейних спорів; практику врегулювання в судовому порядку спорів щодо розірвання шлюбу та поділу майна; стягнення аліментів; визнання шлюбу недійсним; визначення порядку спілкування з дитиною і місця її проживання; позбавлення або обмеження батьківських прав; розірвання шлюбу з іноземцем та ін.

Лекторами на I Школі вирішення сімейних спорів серед інших виступили Ганна Гаро з доповіддю на тему: «Останні тенденції вирішення сімейних спорів» та Дмитро Незвіський з доповіддю на тему «Вирішення сімейних спорів в умовах режиму тимчасово окупованих територій».

Круглий стіл «Забезпечення прав та інтересів дитини»

Дата проведення: 15 квітня 2019 року

Місце проведення: м. Київ

Захід організований Комітетом захисту прав людини НААУ з метою обговорення питання захисту прав та інтересів дітей, які є учасниками судового процесу та відносно яких виносяться судові рішення, що впливають на їх права; дітей, які перебувають в дитячих будинках-інтернатах та в установах відбування покарання для неповнолітніх.

В засіданні взяли участь Микола Кулеба, Ганна Колесник, Сергій Старенький, Тетяна Гнатюк, Сергій Лисак, Олег Поваляев, Ганна Гаро, Оксана Серокурова.

Ганна Гаро виступила доповідачем щодо актуальних проблем з'ясування судом думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя.

Також в рамках круглого столу відбулось обговорення проекту «Адвокат дитини», перспектив його запровадження в Україні та очікуваних результатів.

Вебінар Ганни Гаро на тему: «Актуальні проблеми з'ясування судом думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя»

Дата проведення: 14 травня 2019 року, 24 жовтня 2019 року

Місце проведення: Онлайн, ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Під час вебінару були розглянуті наступні питання:

- врахування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя;
- чи обов'язково думка дитини враховується судом;
- зміст поняття «найкращі інтереси дитини»;
- забезпечення найкращих інтересів дитини;
- окремі категорії справ: спори щодо позбавлення батьківських прав.

Двогодинний курс «Адвокат дитини»

Дата проведення: 16 травня 2019 року

Місце проведення: ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Лектори: Ганна Гаро, Ольга Поєдинок, Світлана Савицька

Під час курсу розглянуто наступні питання:

- Застосування міжнародних стандартів у сфері захисту прав дитини в національній судовій практиці.
- Особливості судового розгляду кримінальних проваджень, в яких бере участь дитина.
- Розгляд справ про адміністративні правопорушення, які стосуються прав дитини.
- Участь адвоката в цивільних справах, що стосуються захисту прав та інтересів дітей.
- Роль органів опіки та піклування у сімейно-правових спорах. Висновок органу опіки та піклування як доказ в цивільному спорі стосовно прав та інтересів дитини (теоретичні аспекти, практичне застосування, тактика використання).
- Інститут забезпечення позову в цивільних справах сімейного характеру (новели, можливості, тактика).
- Умови та порядок з'ясування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя.
- Застосування міжнародних стандартів розгляду цивільних справ за участю дітей (правосуддя, дружнє до дітей, включно з практикою ЄСПЛ).

Дводенний навчальний курс «Адвокат дитини» (спільний проект Вищої школи адвокатури, Секції з сімейного права НААУ та Центру сімейно-правових досліджень)

Дата проведення: 20–21 травня 2019 року

Місце проведення: ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Дата проведення: 20–21 липня 2019 року

Місце проведення: ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Дата проведення: 10–11 серпня 2019 року

Місце проведення: ВША НААУ, м. Одеса

Дата проведення: 26–27 жовтня 2019 року

Місце проведення: ВША НААУ, «ІТЕАНub»

(м. Львів, вул. Героїв УПА, 80)

Дата проведення: 16–17 листопада 2019 року

Місце проведення: ВША НААУ, «Fabrika.space»

(м. Харків, вул. Благівщенська, 1)

Лектори: Гаро Ганна; Гнатюк Тетяна; Колесник Ганна; Незвіський Дмитро; Пархоменко Павло; Поєдинок Ольга; Попко Тетяна; Савицька Світлана

Програма дводенного навчального курсу включала наступні теми:

- I. Особливості судового розгляду справ, в яких бере участь дитина (кримінальний аспект) (застосування міжнародних

стандартів у сфері захисту прав дитини в національній судовій практиці; особливості судового розгляду кримінальних проваджень, в яких бере участь дитина; розгляд справ про адміністративні правопорушення, які стосуються прав дитини; розгляд справ про адміністративні правопорушення, які стосуються прав дитини)

- II. Особливості роботи адвоката у цивільному провадженні при розгляді справ, що безпосередньо стосуються дитини (участь адвоката в цивільних справах, що стосуються захисту прав та інтересів дітей; роль органів опіки та піклування у сімейно-правових спорах. Висновок органу опіки та піклування як доказ в цивільному спорі стосовно прав та інтересів дитини (теоретичні аспекти, практичне застосування, тактика використання); інститут забезпечення позову в цивільних справах сімейного характеру (новели, можливості, тактика); умови та порядок з'ясування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя; застосування міжнародних стандартів розгляду цивільних справ за участю дітей (правосуддя, дружнє до дітей, включно з практикою ЄСПЛ); вікова психологія дитини. Психологічна експертиза у судових справах, щодо захисту прав дітей.

Вебінар Ганни Гаро на тему: «Особливості роботи адвоката в сімейній медіації»

Дата проведення: 24 травня 2019 року | 12 серпня 2019 року

Місце проведення: Онлайн, ВША НААУ

(м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Лектор розповіла про основи сімейної медіації та роль у ній сімейного адвоката та, зокрема, наголосила на тому, якими навичками повинен володіти сімейний медіатор.

Вебінар Ганни Гаро на тему: «Все про виїзд дитини за кордон: від А до Я»

Дата проведення: 28 травня 2019 року | 29 жовтня 2019 року

Місце проведення: Онлайн, ВША НААУ

(м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Під час вебінару розкрито питання щодо порядку виїзду дитини за кордон, обговорено останні законодавчі зміни, надано відповідь на запитання про те, як виїхати з дитиною за кордон без згоди другого з батьків, не порушуючи чинне законодавство.

Міні-тренінг «Особливості роботи адвоката в сімейній медіації»

Дата проведення: 29 травня 2019 року

17 липня 2019 року

07 серпня 2019 року

22 серпня 2019 року

Місце проведення: ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Викладачі: Ганна Гаро та Анжела Кричина.

Тренінг врахував особливості застосування сімейної медіації в

адвокатській практиці сімейного адвоката та орієнтований на сімейних адвокатів, які вирішують для себе питання доцільності застосування сімейної медіації в адвокатській практиці та доцільності інвестицій у подальше навчання з метою стати сімейним медіатором.

Вебінар Ганни Гаро: «Все про шлюбні договори: від А до Я»

Дата проведення: 30 травня 2019 року | 27 листопада 2019 року

Місце проведення: Онлайн, ВША НААУ

В ході вебінару розкрито поняття шлюбного договору, лектор відповіла на питання про те, чому важливо укласти шлюбний договір, хто може укласти шлюбний договір, які особливості його дії та які умови потрібно передбачити в шлюбному договорі.

Двогодинний курс «Сімейний спір: стратегія і тактика перемоги»

Дата проведення: 30 травня 2019 року

Місце проведення: ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Лектори: Гаро Ганна, Поєдинок Ольга, Простибоженко Олег, Савицька Світлана, Ющак Анна.

Під час заходу розглянуто питання стосовно особливостей та актуальних проблем сімейних немайнових спорів, підготовки та розгляду сімейних майнових, міжнародних спорів; особливостей роботи адвоката у сімейній медіації, а також обговорені новели сімейного законодавства.

Круглий стіл на тему «Ефективний захист клієнта у позовах про поділ майна»

Дата проведення: 14 червня 2019 року

Місце проведення: Національна спілка журналістів України (м. Київ, вул. Хрещатик, 27-А)

Захід організований Комітетом сімейного права ААУ. У заході взяли участь Катерина Власюк, Ганна Гаро, Ольга Лепіхіна.

Голова Секції сімейного права НААУ Ганна Гаро відповіла на такі запитання:

- Шлюбний договір - що це?
- Чому важливо укласти шлюбний контракт?
- Яка процедура укладення шлюбного договору?
- Які є ключові і важливі моменти у шлюбному контракті?

Г.Гаро також поділилася власним досвідом, які особливості важливо враховувати при укладанні шлюбного контракту дівчині та чоловікові та який договір, схожий на шлюбний, можна укласти парі, яка перебуває у фактичних шлюбних відносинах.

Крім того, адвокати розповіли про ризики, які можуть виникнути для підприємців при укладанні шлюбу. А також відкрили секрет, як шлюб сприяє збереженню майна від зазіхань кредиторів. Під час заходу учасники обговорили судову практику, що склалася при вирішенні спорів про поділ майна подружжя.

Круглий стіл на тему «Адвокат дитини»

Дата проведення: 08 липня 2019 року

Місце проведення: приміщення НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Захід організований Комітетом із захисту прав людини НААУ. В роботі круглого столу взяли активну участь члени Секції з сімейного права НААУ Бузанов Дмитро, Незвіський Дмитро разом з Головою Секції Ганною Гаро.

В ході круглого столу учасниками було розглянуто проблематику участі дитини в суді в спорах, які так чи інакше стосуються захисту її прав та інтересів, зокрема з питань, що стосуються виплати аліментів, встановлення місця проживання дитини, визначення способу участі у вихованні дитини та спілкування з нею одним із батьків, позбавлення батьківських прав та інших, проблематика представництва дитини в суді, необхідність залучення в судові процеси психолога, соціальних працівників. Також було обговорено питання надання правової допомоги дітям-потерпілим від злочину та свідкам.

Практичний семінар на тему: «Актуальні проблеми захисту прав дитини у сімейних спорах»

Дата проведення: 21 червня 2019 року, ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Місце проведення: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, гуманітарний корпус (м. Одеса, Французький бульвар 24/26, ауд. 202)

Лектори: Гаро Ганна, Незвіський Дмитро, Валах Вікторія, Круглякова Ганна, Водоп'ян Тетяна, Гроза Ірина

Захід проводився Вищою школою адвокатури спільно з Секцією сімейного права НААУ, Радою адвокатів Одеської області та Одеським національним університетом імені І.І. Мечникова в Одесі, з метою підвищення кваліфікації адвокатів.

Доповідачами виступили адвокати-члени Секції з сімейного права НААУ, які висвітлили основні проблеми захисту окремих прав дитини, що виникають при розгляді сімейних спорів у судах.

В ході семінару були обговорені наступні питання:

1. Умови та порядок з'ясування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя
2. Міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини
3. Право дитини на користування житлом: окремі аспекти.
4. Актуальні питання закритого розгляду справ за участю дитини.
5. Практичні аспекти відібрання дитини від батьків.

Круглий стіл на тему: «Конфіденційність розгляду справ щодо дітей: доцільність закритих судових засідань та інших способів забезпечення»

Дата проведення: 19 липня 2019 року

Місце проведення: ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Захід організований Секцією з сімейного права НААУ, Вищою школою адвокатури НААУ та Центром сімейно-правових до-

сліджень. Участь в засіданні круглого столу взяли: Ганна Гаро, Світлана Савицька, Олег Простибоженко, Ольга Поєдинок, Дмитро Незвіський, Ірина Шиба, Тетяна Попко.

Фахівці Секції з сімейного права НААУ та Центру сімейно-правових досліджень разом з суддями та психологами висвітлили актуальну тематику права дитини на приватність у рамках кримінального та цивільного провадження, права дитини на забуття або шкоди цифрових слідів для дитини, а також доцільності залучення ЗМІ до справ щодо дітей.

Зустріч між членами Секції з сімейного права та нотаріусами України, які входять до складу Ради Нотаріальної палати України

Дата проведення: 06 серпня 2019 року

Місце проведення: приміщення НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

На засіданні обговорювались питання щодо реалізації положень меморандуму, підписаного 18 липня 2019 року НААУ з Нотаріальною палатою України Сторонами, серед яких:

проблемні питання надання відповідей нотаріусами на запити адвокатів, що становлять нотаріальну таємницю відповідно до ст. 8 Закону України «Про нотаріат»;

застосування нотаріусами ст. 9 Закону України «Про виконавче провадження» щодо не повідомлення нотаріусами органів державної виконавчої служби /приватних виконавців про осіб, що внесені до Єдиного реєстру боржників, які звертаються за наданням послуг, по оформленню документів, по відчуженню належного їм майна;

проблемні питання встановлення нотаріусами плати за надання нотаріальних послуг 1% від усіх аліментних платежів за всі роки по аліментному договору;

проблемні питання взаємодії адвокатів з нотаріусами.

Сторони домовились про проведення спільних навчань на базі Вищої школи адвокатури.

Зустріч адвокатів НААУ з експертами Проекту ЄС «Pravo Justice»

Дата проведення: 29 серпня 2019 року

Захід організований з метою обговорення проблематики використання практики Верховного Суду в роботі адвокатів, доступу до правових позицій Верховного Суду, єдності судової практики Верховного Суду, вироблення рекомендацій щодо поліпшення роботи Верховного Суду з цих питань.

Під час зустрічі було обговорено можливості посилення ролі Науково-консультативної ради при Верховному Суді в питаннях забезпечення однакового застосування норм матеріально-го і процесуального права під час розгляду справ.

Координатор комітетів НААУ, Голова Комітету з сімейного права Ганна Гаро представила спеціально підготовлений в НААУ Дайджест правових позицій Верховного суду у сімейних порах за перше півріччя 2019 та звернула увагу, що саме на зразок такого продукту потребують адвокати для ефективної роботи з правовими позиціями ВС України. На думку адвокатів у сфері сімейного права, Верховний Суд повинен чітко дотримуватися сформованих критеріїв, при яких необхідно відступати від

висловлених раніше правових позицій, що дасть змогу в майбутньому уникнути дуалізму правових позицій з тих чи інших спірних правовідносин.

За результатами обговорення ЄС «Pravo Justice» та НААУ домовилися про подальшу співпрацю у виробленні єдиної позиції з зазначеної проблематики.

Вебінар Лариси Гретченко: «Булінг: шкода здоров'ю, відповідальність, проблеми судової практики»

Дата проведення: 06 вересня 2019 року | 04 жовтня 2019 року

Місце проведення: Онлайн, ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Під час вебінару розглянуто наступні питання:

- актуальність проблематики булінгу: український та міжнародний досвід;
- поняття та соціальна структура булінгу;
- здоров'я людини як об'єкт протиправного посягання;
- види, форми прояву та наслідки цькування;
- нормативно-правове регулювання булінгу (цькування) учасника освітнього процесу та відповідальність за його вчинення;
- проблеми судового захисту жертв насильства (огляд судової практики).

Вебінар Лариси Гретченко на тему: «Взаємопов'язаність булінгу з цивільними, трудовими та іншими правовідносинами. Роль адвоката у справах про булінг»

Дата проведення: 13 вересня 2019 року | 31 жовтня 2019 року

Місце проведення: Онлайн (<http://www.hsa.org.ua>)

В ході вебінару були розглянуті наступні питання:

- ознаки булінгу в складі дисциплінарного проступку, службової бездіяльності, рішеннях чи діях учасників, їх значення в питаннях відшкодування шкоди;
- особливості доказування у справах, пов'язаних із цькуванням;
- правовий супровід закладу освіти та інших учасників освітнього процесу. Участь у процедурі розгляду заяв про булінг;
- представництво інтересів у цивільних, трудових та інших правовідносинах, пов'язаних із справами про цькування.

Практикум «Сімейний спір: стратегія і тактика перемоги»

Дата проведення: 13–15 вересня 2019 року | 18–20 жовтня 2019 року

Місце проведення: Impact Hub Odessa (м. Одеса, вул. Грецька, 1А)

Практикум складався з трьох модулів:

- перший модуль «Особливості та актуальні проблеми сімейних немайнових спорів»;

- другий модуль «Особливості та актуальні проблеми підготовки та розгляду сімейних майнових спорів»;
- третій модуль «Особливості та актуальні проблеми підготовки та розгляду міжнародних сімейних спорів. Особливості роботи адвоката у сімейній медіації. Новели сімейного законодавства».

Під час заходу учасники мали можливість дізнатися про: останні тенденції вирішення судами різних категорій сімейних справ; підходи до вирішення найбільш дискусійних сімейних спорів (визначення місця проживання дитини, участь другого з батьків у спілкуванні з дитиною, правовий режим боргових зобов'язань подружжя, поділ частки у товаристві, трансформація особистого майна подружжя у їх спільне майно та ін.); найбільш поширені випадки зловживання правами у сімейних правовідносинах та способи протидії цьому; перспективи змін у чинному законодавстві у сфері сімейних правовідносин та навчитися практично застосовувати нові механізми відповідальності за порушення аліментних зобов'язань.

Практичний семінар на тему «Актуальні аспекти укладення шлюбно-сімейних договорів»

Дата проведення: 20 вересня 2019 року, ВША НААУ

Місце проведення: Львівський національний університет ім. Івана Франка (вул. Січових Стрільців 14, аудиторія 249, 3 поверх, м. Львів)

Під час семінару учасники переконалися, що шлюбно-сімейний договір є надзвичайно ефективним інструментом врегулювання сімейних відносин, і дізналися про різні варіанти його використання.

Першим лектором виступила Ромовська Зорислава Василівна, провідний український науковець, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, автор Сімейного кодексу України, яка зосередила свою увагу на загальних засадах договірних відносин у сімейному праві. Також нею загалом було охоплено поняття різних договорів у сімейному праві та їх особливостей. Зокрема, наголошено на тому, що учасники сімейних відносин є вільними в можливості укладення договорів, і новелою Сімейного кодексу України якраз є те, що сімейні відносини перестали регулюватись лише державою.

Лектором також виступила Дякович Мирослава Михайлівна, заслужений юрист України, доктор юридичних наук, доцент, приватний нотаріус, яка поділилась своїм досвідом у нотаріальній практиці стосовно укладення аліментних договорів.

Крім того, лекторами семінару були:

Гретченко Лариса Леонідівна, адвокат, член Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ, член Комітету з сімейного права НААУ, яка розкрила тему «Особливості поділу майна подружжя»

Спектор Ольга Михайлівна, доктор юридичних наук, доцент, член Комітету з сімейного права НААУ, з темою «Визначення порядку участі батьків у вихованні та спілкуванні із дитиною: договірний аспект»

Водоп'ян Тетяна Вікторівна, адвокат, кандидат юридичних наук, медіатор, член Комітету з сімейного права НААУ, з темою «Договори щодо відчуження майна подружжя».

Модератором заходу виступила Тетяна Жидачек, адвокат, член Комітету з сімейного права НААУ.

Дводенний курс «Булінг: попередження, відповідальність, захист. Навчання без страху»

Дата проведення: 21–22 вересня 2019 року

Місце проведення: ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Викладачі: Гретченко Лариса, Гусєв Андрій, Дяденко Михайло, Ковна Ульяна

Антибулінговий навчальний курс охопив дискусійні питання законодавчого врегулювання булінгу, педагогічних, психологічних та медичних наслідків цькування, юридичної відповідальності за його вчинення та приховування, перспективи та проблематику судового захисту, альтернативні способи врегулювання конфлікту, дієві методи попередження та ефективного захисту, а також роль адвоката у справах про цькування.

09 жовтня 2019 року – Комітетом з сімейного права Національної асоціації адвокатів України у співпраці з Центром сімейно-правових досліджень, Вищою школою адвокатури НААУ та медіаторами Асоціації сімейних медіаторів України, Ліги медіаторів України підготовлено методичні рекомендації для адвокатів «Мирне вирішення сімейних спорів».

Посібник розкриває тему мирного врегулювання спорів, які виникають у сімейних відносинах. У рекомендаціях описано способи мирного вирішення сімейних спорів; розкрито як відбувається сімейна медіація, наведено приклади кейсів, які допоможуть розібратися у практичній діяльності медіатора; розписано про особливості переговорів у сімейних спорах, а також про специфіку процедури врегулювання спору за участю судді; визначено документи, в яких можуть закріплюватися результати мирного вирішення сімейних спорів; описано роль адвоката під час супроводу сімейного спору та рекомендовано, як здійснити пошук і вибір медіатора.

PDF-версія методичних рекомендацій за посиланням:

<http://bit.ly/2Vyh0Qu>

Практичний семінар на тему «Шлюб з іноземним елементом»

Дата проведення: 10 жовтня 2019 року, ВША НААУ

Місце проведення: Fabrica Space (м. Харків, вул. Благовіщенська, 1)

Лектори: Ганна Гаро, Ольга Поєдинок, Ольга Троценко, Рада Куриленко

Захід організований Комітетом з сімейного права НААУ спільно з Вищою школою адвокатури.

Під час семінару учасники дізналися про порядок укладення та розірвання шлюбу з іноземцем, значення громадянства для шлюбних відносин із іноземним елементом, переконалися, що шлюбний договір є надзвичайно ефективним інструментом врегулювання сімейних відносин, а також отримали інформацію щодо правового регулювання міжнародних сімейних правовідносин.

Міні-тренінг Голови комітету з сімейного права НААУ Гаро Ганни на тему: «Особливості роботи адвоката в сімейній медіації: залучення, супровід, документообіг»

Дата проведення: 19 жовтня 2019 року, ВША НААУ

Місце проведення: Impact Hub Odessa
(м. Одеса, вул. Грецька, 1А)

Під час заходу були розглянуті наступні питання:

- ознайомлення учасників з сімейною медіацією;
- можливі ролі адвоката в сімейній медіації;
- залучення та супровід клієнта у сімейній медіації;
- документування процесу сімейної медіації;
- яким чином та де обрати сімейного медіатора;
- переваги сімейної медіації в практиці сімейного адвоката.

Створення робочої групи адвокатів Комітету захисту прав людини та Комітету з сімейного права НААУ під назвою «Адвокат дитини»

29 жовтня 2019 року розпорядженням Голови НААУ створено робочу групу адвокатів Комітету захисту прав людини та Комітету з сімейного права під назвою «Адвокат дитини». Метою робочої групи є підготовка змін до чинного законодавства України щодо реалізації безпосереднього права дитини на доступ до правової допомоги незалежно від позиції чи згоди другого з батьків (обох батьків), розробка методичних рекомендацій та стандартів для адвокатів щодо захисту і представництва дитини, практичне впровадження запропонованих змін та проведення навчальних семінарів.

Вебінар Ганни Гаро: «Особливості роботи адвоката в сімейній медіації: залучення, супровід, документообіг»

Дата проведення: 01 листопада 2019

Місце проведення: Онлайн ВША НААУ
(м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Під час вебінару розглянуті наступні питання: ознайомлення учасників з сімейною медіацією; можливі ролі адвоката в сімейній медіації; залучення та супровід клієнта у сімейній медіації; документування процесу сімейної медіації; яким чином та де обрати сімейного медіатора; переваги сімейної медіації в практиці сімейного адвоката.

Вебінар Ганни Гаро: Сучасні тенденції вирішення сімейних спорів»

Дата проведення: 18 листопада 2019 року

Місце проведення: Онлайн ВША НААУ

(м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

Під час вебінару обговорені питання стосовно причин сімейних конфліктів, особливостей сімейно-правових спорів, зокрема, про розірвання шлюбу, альтернативні способи вирішення сімейних спорів.

Тренінг «Робота адвоката у цивільних та адміністративних справах, пов'язаних з тимчасово окупованими територіями»

Викладають: Волинська Вікторія, Незвіський Дмитро, Поєдинок Ольга, Тарасенко Олег

Дата, час та місце проведення заходу: 01.12.2019, 9:00 - 18:00, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3, 2й поверх, ВША НААУ

Під час заходу будуть розглянуті наступні питання:

- Огляд законодавчої бази про громадянство України.
- Особливості отримання паспорта громадянина України особами, які раніше документувалися на окремих регіонах Донецької та Луганської областей (ОРДЛО) та АРК.
- Результати моніторингу питань, з якими звертаються особи з ОРДЛО до органів ДМС.
- Вимоги щодо окремого провадження відповідно до ЦПК.
- Основні практичні проблеми на території, яка контролюється українським урядом.
- Окупація – це теж життя, тільки інакше.
- Закон України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції».
- Відшкодування матеріальної шкоди.
- Підхід ЄСПЛ. Теорія соціального ризику.

Детальна інформація про захід за посиланням:

<http://www.hsa.org.ua/trening-robot-a-advokata-u-tsyvilnyh-i-administrativnyh-spravah-pov-yazanyh-iz-tymchasovo-okupovanymy-terytoriyamy/>

Дводенний навчальний курс «Булінг: попередження, відповідальність, захист. Навчання без страху»

Викладають: Гретченко Лариса, Гусев Андрій, Дяденко Михайло, Ковна Уляна

Дата, час та місце проведення заходу: 30.11.2019 - 01.12.2019 9:00 - 18:00, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3, 2й поверх, ВША НААУ.

Дводенний навчальний курс - надпотужна антибулінгова правоосвітня платформа, орієнтована на мультидисциплінарну аудиторію учасників у складі адвокатів, юристів, керівників навчальних закладів, педагогів, працівників служб з питань захисту прав дітей, батьків, підлітків, інших зацікавлених осіб.

Курс охоплює дискусійні питання законодавчого врегулюван-

ня булінгу, педагогічних, психологічних та медичних наслідків цькування, юридичної відповідальності за його вчинення та приховування, перспективи та проблематику судового захисту, альтернативні способи врегулювання конфлікту, дієві методи попередження та ефективного захисту, а також роль адвоката у справах про цькування.

Програма курсу складається із двох модулів, що включають наступні теми:

I. Специфіка та особливості нормативно-правової конструкції булінгу. Комплексний підхід до протидії цькуванню в освітньому середовищі:

1. Булінг: поняття, елементи, ознаки, види, наслідки
2. Кібербулінг: прояви, загрози, юридична відповідальність
3. Антибулінгове законодавство, відповідальність, огляд судової практики
4. Роль педагогічних працівників та батьків в питаннях профілактики та протидії булінгу

II. Особливості роботи адвоката у справах про цькування: теоретичний та практичний аспекти:

1. Булінг як адміністративне правопорушення

Детальна інформація про захід за посиланням:

<http://www.hsa.org.ua/buling-poperedzhennya-vidpovidalnist-zahyst-navchannya-bez-strahu-4/>

Дводенний навчальний курс «Адвокат дитини»

Викладають: Гнатюк Тетяна; Колесник Ганна; Незвіський Дмитро; Пархоменко Павло; Поединок Ольга; Попко Тетяна; Савицька Світлана

Дата, час та місце проведення заходу: 07.12.2019 – 08.12.2019 9:00 – 18:00, м. Дніпро.

Курс складається із двох модулів, що включають наступні теми:

I Модуль: Особливості судового розгляду справ, в яких бере участь дитина (кримінальний аспект):

- Застосування міжнародних стандартів у сфері захисту прав дитини в національній судовій практиці;
- Особливості судового розгляду кримінальних проваджень, в яких бере участь дитина;
- Особливості захисту дитини від кримінального переслідування;

Особливості захисту дітей, які стали жертвами насильства;

II. Особливості роботи адвоката у цивільному провадженні при розгляді справ, що безпосередньо стосуються дитини:

- Участь адвоката в цивільних справах, що стосуються захисту прав та інтересів дітей, умови та порядок з'ясування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя;
- Застосування міжнародних стандартів розгляду цивільних справ за участю дітей (правосуддя, дружнє до дітей, включно з практикою ЄСПЛ);
- Роль органів опіки та піклування у сімейно-правових спорах. Висновок органу опіки та піклування як доказ в цивільному

спорі стосовно прав та інтересів дитини (теоретичні аспекти, практичне застосування, тактика використання);

- Інститут забезпечення позову в цивільних справах сімейного характеру (новели, можливості, тактика);
- Вікова психологія дитини. Психологічна експертиза у судових справах, щодо захисту прав дітей.

Детальна інформація про захід за посиланням:

<http://www.hsa.org.ua/dvodennyj-navchalnyj-kurs-advokat-dytyny-m-dnipro/>

1.2. Інші заходи та події за участю членів Комітету Заходи, що відбулися:

Науково-практична конференція «Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі: новели Кримінального кодексу України»

Дата проведення: 12 лютого 2019 року

Місце проведення: м. Київ

Конференція проведена за ініціативи UNFPA, Фонду ООН у галузі народонаселення за участі прокурорів, суддів, адвокатів та представники поліції.

Захід організований у зв'язку з набранням чинності змін до законодавства, спрямованих на боротьбу з домашнім насильством, зокрема, Законом України від 06.12.2017 року «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами».

Робоча зустріч проекту Ради Європи проекту «Розвиток соціальних прав людини як ключовий чинник сталої демократії в Україні»

Дата проведення: 21 жовтня 2019 року

В робочій зустрічі взяла участь Голова Комітету з сімейного права НААУ Гаро Ганна та Голова Комітету захисту прав людини НААУ Колесник Ганна.

Основна мета проекту – забезпечення розвитку соціальних прав людини в Україні відповідно до європейських стандартів шляхом підготовки до імплементації Європейської соціальної Хартії та змін до законодавства у зв'язку з цим. Основними напрямками проекту визначено забезпечення прав інвалідів, дітей та осіб літнього віку.

За результатами зустрічі НААУ в особі фахових експертів залучено до спільної роботи в проекті офісу Ради Європи в Україні «Розвиток соціальних прав людини як ключовий чинник сталої демократії в Україні».

29 жовтня 2019 року відбулася нарада за участю уповноважених осіб Міністерства соціальної політики України, Уповноваженого Президента України з прав дитини, Міністерства охорони здоров'я України, адвокатів Національної асоціації Адвокатів України з метою узгодження позиції щодо розробленого проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння формуванню відповідального батьківства».

Законопроект передбачається внесення змін до Сімейного кодексу України та інших законодавчих актів щодо посилення відповідальності батьків та інших осіб, які опікуються дітьми під час виконання ними своїх батьківських обов'язків з метою забезпечення найкращих інтересів дитини. Зокрема, пропонується спрощення процедури розірвання шлюбу подружжя, яке має дітей, при відсутності спору між чоловіком та жінкою щодо місця проживання дитини (дітей), виховання, навчання, лікування та матеріального утримання дітей. В такому випадку шлюб може бути розірвано шляхом подання відповідної спільної заяви про розірвання шлюбу до органів РАЦС разом із нотаріально посвідченим договором з відповідними домовленостями подружжя.

Головою Комітету з сімейного права НААУ Ганною Гаро та членом Комітету Вікторією Сандулеєвою були підготовлені зауваження та пропозиції до проекту.

Всеукраїнська науково-практична конференція «Рекодифікація цивільного законодавства і системи права України в контексті євроінтеграційних процесів»

Дата проведення: 08–09 листопада 2019 року

Місце проведення: Національний університет «Одеська юридична академія»

Під час конференції виступили, зокрема, д.ю.н. професор Харитонов Є.О., д.ю.н. професор Довгерт А.С., д.ю.н. професор Майданік Р.А., д.ю.н. професор Баранов О.А.

Виступи учасників були присвячені рекодифікації та оновленню цивільного законодавства у сферах речових прав, не договірних зобов'язань, інституту правонаступництва, права інтелектуальної власності. Також були обговорені проблемні питання щодо низького рівня сучасної юридичної техніки, яка спостерігається при складанні законопроектів, можливості введення до вітчизняного права нових інститутів приватного права (негативних зобов'язань, категорії «помилка» тощо), архаїчності та бланкетності багатьох існуючим норм та інші.

У конференції взяли участь представники від Національної асоціації адвокатів України – члени Комітету з сімейного права, адвокати Ірина Гроза та Вікторія Валах.

IX Міжнародна науково-практична конференція «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє»

Дата проведення: 15 листопада 2019 року

Місце проведення: Національний університет «Одеська юридична академія»

В рамках конференції були проведені майстер-класи «Практична діяльність адвоката у цивільних та господарських справах» та «Специфіка діяльності адвоката в кримінальних справах».

В конференції взяла участь Голова Комітету Сімейного права НААУ Гаро Ганна, виступивши з доповіддю на тему «Мирне вирішення сімейних спорів».

Круглий стіл «Забезпечення та захист прав дітей, народжених у програмах сурогатного материнства»

Дата проведення: 13 грудня 2019 року

Час та місце проведення: 12:00 – 16:30, приміщення НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3, другий поверх, Велика зала)

Захід організує Асоціація «Всеукраїнська фундація компаній з організаційно-правового забезпечення програм допоміжних репродуктивних технологій» разом із Комітетом медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ, та Центром медичного та репродуктивного права Сергія Антонова.

Під час круглого столу планується обговорити та обмінятися думками щодо вирішення правових проблеми, які виникають щодо реалізації та забезпечення прав і законних інтересів таких дітей та посилення контролю з боку держави та суспільства.

II. НОВЕЛИ (актуальні зміни) ЗАКОНОДАВСТВА

2.1. Закони та інші нормативно-правові акти

Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 № 2227-VIII

Набрання чинності – 11.01.2019 року

Закон посилює відповідальність за вчинення деяких злочинів проти особи, у тому числі зґвалтування та сексуальне насильство, вводить відповідальність за примушування вступу до шлюбу, домашнє насильство, невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників.

Законом, зокрема, доповнено Загальну частину Кримінального кодексу України розділом XIII «Обмежувальні заходи», в якому визначено (ст. 911) обмежувальні заходи що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство.

Також внесено зміни до ст. 194 Кримінального процесуального кодексу України, якими визначено обмежувальні заходи, які суд може застосувати до особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, пов'язаного з домашнім насильством, а саме: заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; заборона наблизитися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку із роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; направлення для проходження лікування від алкогольної, наркотичної або іншої залежності, від хвороб, що становлять небезпеку для оточуючих, направлення для проходження програми для кривдників.

Текст закону за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2227-19>

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування)» від 18.12.2018 № 2657-VIII

Набрання чинності – 19.01.2019 року

Законом внесені зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення (зокрема, доповнено статтю 1734) якими вводиться поняття булінгу, встановлюється відповідальність за булінг, а також за приховування випадків булінгу керівником закладу освіти.

Також внесені зміни до Закону України «Про освіту», якими передбачено типові ознаки булінгу, визначено заходи проти-

дії булінгу, розширено права та обов'язки учасників освітнього процесу з метою протидії такому явищу.

Текст закону за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2657-19>

Наказ Міністерства соціальної політики України від 15.11.2018 № 1713 «Про затвердження Порядку здійснення органами опіки та піклування контролю за цільовим витрачанням аліментів на дитину»

Набрання чинності – 01.03.2019 року

Порядок визначає процедуру здійснення контролю за цільовим витрачанням коштів на утримання дитини (аліментів) одним із батьків або іншим законним представником дитини, разом з яким вона проживає.

Контроль за цільовим витрачанням аліментів здійснюють органи опіки та піклування шляхом проведення інспекційних відвідувань одержувача аліментів.

Безпосереднє проведення інспекційного відвідування покладається на службу у справах дітей відповідної районної, районної у містах Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчого органу міської, районної у місті (у разі її утворення) ради, сільської, селищної ради об'єднаної територіальної громади за місцем проживання одержувача аліментів із залученням (за потреби) інших посадових осіб суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю (психолог, соціальний педагог, фахівець із соціальної роботи).

Підставою для проведення інспекційного відвідування одержувача аліментів є заява платника аліментів, подана до районної, районної у містах Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчого органу міської, районної у місті (у разі її утворення) ради, сільської, селищної ради об'єднаної територіальної громади за місцем проживання одержувача аліментів або до відповідної служби у справах дітей.

Наявність заборгованості зі сплати аліментів є підставою для відмови платнику аліментів у проведенні інспекційного відвідування одержувача аліментів.

Затверджена форма висновку за результатами інспекційного відвідування щодо цільового витрачання аліментів на дитину.

Текст наказу за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0102-19>

Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2019 № 234 «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі»

Набрання чинності – 02.04.2019 року

Порядок прийнятий на виконання ч. 11 ст. 16 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та визначає процедуру формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

Текст постанови за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/234-2019-%D0%BF>

Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.02.2019 № 124 «Про затвердження Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України»

Набрання чинності – 16.04.2019 року

Порядок розроблено, зокрема, відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), Цивільного процесуального кодексу України, Законів України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про Національну поліцію»

Порядок встановлює процедуру взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України з метою недопущення повторного вчинення домашнього насильства, забезпечення контролю за дотриманням кривдником тимчасових обмежень його прав та виконанням обов'язків, покладених на нього у зв'язку з учиненням домашнього насильства.

Порядком, зокрема, визначено, що підставами для поставлення кривдника на профілактичний облік є: складений адміністративний протокол про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 173–2 КУпАП; терміновий заборонний припис стосовно кривдника, винесений працівником уповноваженого підрозділу поліції; отримання уповноваженим підрозділом поліції в установленому законом порядку інформації про видачу судом обмежувального припису кривднику; рішення суду про накладення адміністративного стягнення за адміністративне правопорушення, передбачене статтею 173–2 КУпАП; відкриття кримінального провадження стосовно кривдника у зв'язку з вчиненням ним домашнього насильства чи насильства за ознакою статі; повідомлення установи виконання покарань про звільнення від відбування покарання кривдника, засудженого за вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі.

Текст наказу за посиланням:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0270-19>

Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України від 13.03.2019 № 369/180 «Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства»

Набрання чинності – 19.04.2019

Порядок розроблено, зокрема, відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Порядок визначає процедуру проведення оцінки вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи, з метою визначення ефективних заходів реагування, спрямованих на припинення такого насильства та попередження його повторного вчинення.

Текст наказу за посиланням:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0333-19>

2.2. Законопроекти

Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» щодо збільшення розміру допомоги при народженні дитини та порядку її виплати

Номер, дата реєстрації: №1136 від 29.08.2019

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатор законопроекту: Шпенев Дмитро Юрійович (IX скликання)

Комітети: Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики

Інші комітети: Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики, Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, Комітет з питань молоді і спорту, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом

Статус: Надано для ознайомлення

3 пояснювальної записки:

Обґрунтування необхідності прийняття акта: кожному громадянину Конституцією України гарантується право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг та житло, тому проектом пропонується врегулювати питання щодо надання можливості дітям щомісячно отримувати виплату допомоги у розмірі не меншого від розміру прожиткового мінімуму законодавчо встановленого для дітей до шестирічного віку.

Основні положення законопроекту: законопроектом пропонується статтю 12 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» викласти в новій редакції, якою передбачається збільшення загального розміру допомоги при народженні дитини та принципів нарахування допомоги, з урахуванням зміни розміру прожиткового мінімуму протягом всього періоду здійснення виплат державної допомоги по народженню дитини.

Так, допомоги при народженні дитини пропонується нараховувати в розмірах прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років, та виплачувати виходячи з розміру прожиткового мінімуму встановленого на момент здійснення виплат допомоги.

Допомогу при народженні дитини пропонується надавати у такому розмірі: на першу дитину – 52 розміри прожиткового мінімуму, на другу дитину – 70 розмірів прожиткового мінімуму, на третю та кожен наступну дитину – 120 розмірів прожиткового мінімуму, тобто, це з врахуванням інфляційних процесів, а також при народжуваності третьої та наступної дитини закладена економічна складова, яка буде зміцнювати фінансовий стан родини.

Пропонується виплату допомоги здійснювати одноразово: при народженні першої дитини – у розмірі 15 прожиткових мінімумів, при народженні другої дитини – у розмірі 25 прожиткових мінімумів, при народженні третьої та наступної дитини – у розмірі 40 прожиткових мінімумів.

Решту суми допомоги пропонується виплачувати протягом наступних 36 місяців рівними частинами у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Щомісячний розмір виплати допомоги не може бути меншим

від розміру прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років встановленого на момент здійснення виплат.

Проект Постанови про соціальне становище дітей та невідкладні заходи з удосконалення діяльності захисту прав дитини в Україні

Номер, дата реєстрації: №1219 від 02.09.2019

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатор(и) законопроекту: Павленко Юрій Олексійович (IX скликання)

Комітети: Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики, Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнародних відносин, Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, Комітет з питань правової політики, Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, Комітет з питань освіти, науки та інновацій, Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування, Комітет з питань правоохоронної діяльності, Комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики

Статус: Надано для ознайомлення

З пояснювальної записки:

Охорону дитинства, захист прав дитини в Україні визначено стратегічним загальнонаціональним пріоритетом.

В останні роки в Україні посилюються негативні тенденції в сфері забезпечення та захисту прав дитини, і виконання міжнародних зобов'язань у цій сфері. Глибока соціально-економічна криза, збройний конфлікт на сході країни, безсистемне реформування базових процедур та структур, завдання яких полягає у забезпеченні та дотриманні прав дитини, породжують нові виклики у забезпеченні прав дітей, які становлять шосту частину українського соціуму.

1. Верховній Раді України провести парламентські слухання з питань:

соціальне благополуччя дітей та сімей з дітьми в Україні, ефективність соціальної підтримки та державної допомоги сім'ям з дітьми;

посилення соціального захисту дітей, які постраждали внаслідок бойових дій чи збройних конфліктів;

повноваження та діяльність об'єднаних територіальних громад у сфері забезпечення, дотримання та захисту прав дитини;

забезпечення та дотримання прав і обов'язків батьків;

діяльність органів опіки та піклування з питань захисту прав дитини: перспективи реформування;

2. Кабінету Міністрів України:

1) утворити Державну службу з питань дітей;

2) у сфері удосконалення нормативно-правової бази:

- розробити і внести до Верховної Ради проект закону про

удосконалення процедури позбавлення і поновлення батьківських прав;

- забезпечити вдосконалення процедури перетину дітьми лінії розмежування, видачі паспортів громадян України дітям, які проживають на окупованих територіях, видачі документів дітям віком до трьох років, які вперше перетинають лінію розмежування.
- розробити та затвердити порядок проведення допиту в кримінальному провадженні, опитування у цивільному процесі дитини, яка є потерпілою, свідком чи підозрюваною, у тому числі дитини, яка постраждала від сексуального насильства чи насильства в сім'ї;
- розробити та затвердити порядок надання органам опіки та піклування інформації, що обмежена таємницями слідства, медичною, усиновлення для здійснення заходів з забезпечення та дотримання прав дитини;
- розробити та затвердити порядок виїзду дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за кордон на навчання;

внести зміни до:

- Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866, щодо здійснення об'єднаними територіальними громадами функцій органу опіки та піклування, а також щодо визначення спеціальних повноважень служб у справах дітей стосовно дітей, які проживають у «сірій» зоні та на лінії розмежування;
- Порядку проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 року № 856, щодо виключення з додатку пункту 57 як такого, що грубо порушує вимоги Сімейного кодексу України та право дитини на захист держави;
- порядку здійснення діяльності з усиновлення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів від 6 жовтня 2008 року №905 щодо врахування думки прийомних батьків, батьків вихователів при підготовці згоди на усиновлення дітей, які вони виховують, іншими особами;
- постанови Кабінету Міністрів №458 від 22 листопада 2016 року «Про внесення змін до Положення про дитячий будинок сімейного типу та про прийомні сім'ї» в частині створення умов для реалізації права батьків-вихователів та прийомних батьків на пріоритетне усиновлення своїх вихованців та прийомних дітей, як це передбачено 213 статтею Сімейного Кодексу, а саме «за наявності кількох осіб, які виявили бажання усиновити одну і ту ж дитину, переважне право на її усиновлення має громадянин України, в сім'ї якого виховується дитина».
- розпорядження Кабінету Міністрів №333 від 1 квітня 2014 року «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» в частині визначення розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади у відповідності до передбачених законодавством функцій таких органів та вимог Конвенції ООН про права дитини;
- порядку надання статусу дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, затвердженого Постано-

вою Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 № 268 щодо процедури отримання зазначеного статусу у випадку перенесення дитиною фізичного, сексуального насильства, поранення та каліцтва;

- підвищити розмір грошової допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, які виховуються під опікою, у прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу до 3-х прожиткових рівнів;
- визначення бюджетних асигнувань, виділених на утримання відповідних місцевих державних адміністрацій, проводити з врахуванням вимог частини сьомої статті 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», а саме щодо кадрового забезпечення Служб у справах дітей.
- забезпечити дотримання вимог статті 52 Конституції України та численних законів України про рівність прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування на утримання державою, у тому числі щодо отримання житла за кошти Державного бюджету. Не допускати дискримінації дітей за соціальним походженням
- посилити контроль за виконанням Міністерством соціальної політики України, Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством освіти і науки України, Міністерством охорони здоров'я України вимог статті 301 Закону України «Про охорону дитинства» в частині розвитку реабілітаційних послуг для дітей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту та військових дій;

3) доручити Міністерству соціальної політики України:

- забезпечити дотримання місцевими органами виконавчої влади, у тому числі виконавчими органами сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад, вимог законодавства щодо штатної чисельності працівників Служб у справах дітей з розрахунку один працівник на тисячу дітей, які проживають у межах відповідних області, району, територіальної громади, проте не менше одного працівника на одну територіальну громаду;
- розробити і затвердити порядку передачі документації щодо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, від районних державних адміністрацій до об'єднаних територіальних громад
- забезпечити неухильне дотримання вимог законодавства щодо термінів перебування дитини у притулках для дітей та центрах соціально-психологічної реабілітації дітей;
- проаналізувати причини розформування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, вжити заходів до дотримання законодавства з питань до влаштування дітей у такі сім'ї;
- вжити заходів до унеможливлення випадків смерті дітей-вихованців прийомних дітей, підопічних дітей;
- забезпечити безумовне виконання вимог чинного законодавства щодо обов'язковості соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу;
- забезпечити безумовне виконання вимог статті 10 Закону України «Про протимінну діяльність в Україні», а саме щодо надання дітям, постраждалим від вибухонебезпечних предметів, одноразової компенсації за шкоду, заподіяну здоров'ю, та щорічної допомоги на оздоровлення; проходження ними

безоплатної психологічної, медико-психологічної реабілітації у відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду до таких центрів і назад; виплати постраждалій дитині у підвищеному розмірі державної соціальної допомоги, призначеної дітям з інвалідністю віком до 18 років відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю».

4) доручити Міністерству освіти і науки України:

- вдосконалити програми виховання дітей та молоді в навчальних закладах з питань здорового способу життя, навичок надання домедичної допомоги, запобігання насильству в сім'ї, зокрема безпосередньо щодо дітей;
- визначити порядок взаємодії закладів освіти з органами опіки та піклування, службами у справах дітей під час виявлення випадків булінгу;
- вжити заходів до дотримання інклюзивно-ресурсними центрами вимог статті 55 Закону України «Про освіту» в частині права батьків обирати навчальний заклад, незважаючи на особливі освітні потреби дитини;
- провести додаткову роз'яснювальну роботу щодо виконання вимог Постанов Кабінету Міністрів від 26 квітня 2002 року №565, 564 щодо надання інформації про стан виховання, утримання і розвитку дітей у сімейних формах влаштування;
- забезпечити впровадження в освітньому процесі рухової активності для всебічного розвитку дитини, їх фізичної реабілітації, первинної профілактики захворюваності дітей;

5) доручити Міністерству охорони здоров'я України:

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проект постанови про порядок визначення гарантованого обсягу медичної допомоги дітям та вагітним жінкам за рахунок видатків державного бюджету та медичної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам;
- забезпечити проведення профілактичних щеплень дитячого населення у повному обсязі відповідно до законодавства;
- вжити, у межах компетенції, заходів до забезпечення 100-відсоткового фінансування дітей, хворих на онкологічні та онкогематологічні, інші складні та рідкісні (орфанні) захворювання;
- здійснити перегляд та оновлення національних стратегій, політики, планів і керівних принципів щодо збереження здоров'я дітей, насамперед новонароджених, зважаючи на основні причини втрати їх життя та здоров'я, забезпечивши:
- проведення інформаційних заходів з метою запобігання втратам дітей, насамперед новонароджених, та збереження їхнього здоров'я;
- запровадження реєстрів постійного моніторингу стану здоров'я та розвитку дитини від народження (катамнестичного спостереження) з метою раннього виявлення відхилень, профілактики можливих захворювань та ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків;
- запровадження у практику педіатрів, сімейних лікарів та інших спеціалістів системи охорони здоров'я сучасних методик спостереження за станом здоров'я та розвитком дітей, зокрема, поновлення медичного патронажу дітей віком до трьох років;
- запровадження практики надання міжвідомчої (комплексної)

допомоги, орієнтованої на створення безпечного середовища, збереження здоров'я та розвиток дитячого населення, передовсім дітям з особливими потребами та їхнім сім'ям;

- вжити заходів до безумовного дотримання вимог наказу Міністерства охорони здоров'я від 18 травня 2013 року № 400 «Про вдосконалення порядку надання психіатричної допомоги дітям» та наказу Міністерства охорони здоров'я, Міністерства внутрішніх справ від 17 грудня 2013р № 1095/1239 «Про затвердження форм документів про дитину, покинуту в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я або яку відмовилися забрати батьки чи інші родичі, про підкинуту чи знайдену дитину та Інструкцій про порядок їх заповнення»;
- запровадити практики призначення лікарями, у тому числі сімейними, рухової активності як дієвого засобу зниження ризику неінфекційних захворювань; надання консультацій з питань використання оздоровчої рухової активності; удосконалення в цій частині підготовки та підвищення кваліфікації медичних працівників;

б) доручити Міністерству оборони України:

- привести всі військові статuti, посібники, стандарти, операційні процедури та інші військові документи і директиви у відповідність із положеннями Факультативного протоколу до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах;
- провести у Збройних Силах України роз'яснювальну роботу з питань заборони участі дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, включаючи вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання дітей з метою використання у збройних конфліктах;
- розробити просвітницькі та інші інформаційні матеріали для дітей щодо вибухонебезпеки залишків війни та порядку дій у разі їх виявлення;

7) доручити Національній поліції України:

- затвердити стандарти дій працівників поліції щодо захисту прав та інтересів дитини;
- забезпечити профілактичний облік дітей віком від 11 років, проведення профілактичних заходів з метою запобігання правопорушенням, вчиненим дітьми та стосовно дітей, виявлення причин і умов, що призводять до їх вчинення, вжиття заходів, передбачених законодавством, для їх усунення;
- забезпечити ефективність правоохоронних дій з метою припинення правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, зокрема безпосередньо стосовно дітей, за участі дітей та сексуальним насильством стосовно дітей;
- підвищити ефективність вжиття першочергових заходів щодо розшуку зниклих дітей;
- забезпечити проведення психологічної експертизи у кримінальному провадженні стосовно дітей, які потерпіли від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості, для встановлення стану психічного здоров'я дитини;
- забезпечити проведення навчання працівників поліції з питань запобігання катуванню та іншим формам жорстокого поводження з дітьми, а також виконання вимог наказу Міністерства охорони здоров'я, Міністерства внутрішніх справ від 17 грудня 2013р № 1095/1239 «Про затвердження форм документів про дитину, покинуту в пологовому будинку, ін-

шому закладі охорони здоров'я або яку відмовилися забрати батьки чи інші родичі, про підкинуту чи знайдену дитину та Інструкцій про порядок їх заповнення»

- провести вивчення законності застосування поліцейськими щодо прийомних батьків та батьків-вихователів статті 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення та вжити заходів до усунення перевищення повноважень і безпідставності покарання;

8) доручити Міністерству юстиції України:

- з метою забезпечення прав дитини та подолання соціальної напруги у спільноті батьків, провести аналіз ефективності законодавства з питань виплати аліментів на утримання дитини а забезпечення виконання рішень судів з питань визначення місця проживання дитини. Розробити та внести, у відповідності до законодавства, пропозиції щодо поліпшення захисту прав дітей та батьків, виконання рішень суду;
- розробити та внести проект Закону України про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей
- забезпечити ефективне виконання центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги своїх повноважень у сфері захисту прав дітей, у тому числі щодо права дитини на самостійне звернення до суду;
- посилити контроль за дотриманням прав і свобод дітей, які утримуються у слідчих ізоляторах та виховних колоніях, насамперед за забезпеченням їхньої безпеки;

3. Місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування в установленому порядку в межах своїх повноважень:

1) забезпечити:

- захист прав і свобод дітей, які переміщуються з тимчасово окупованої території України, районів проведення антитерористичної операції та населених пунктів, розташованих на лінії зіткнення, насамперед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- надання житла дитячим будинкам сімейного типу, які вимушено або самостійно залишили місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини, надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру;
- надання житла дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, особам з їх числа;
- неухильне дотримання термінів перебування дитини у притулках для дітей та центрах соціально-психологічної реабілітації дітей;
- вивчення причин розформування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, вжити заходів до дотримання законодавства з питань доглядування дітей у такі сім'ї;
- унеможливлення випадків загибелі та травмування дітей-вихованців прийомних дітей, дітей під опікою;
- забезпечити безумовне виконання вимог чинного законодавства щодо обов'язковості соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу;
- функціонування у структурі місцевих державних адміністрацій та виконавчих комітетів міських, районних у містах

рад служб у справах дітей з передбачених законодавством кадровим забезпеченням, ефективно виконання ними своїх повноважень у сфері захисту прав дитини, у тому числі шляхом представництва прав та інтересів дитини у суді;

- недопущення ліквідації центрів соціальних служб для сімей, дітей та молоді та скорочення чисельності їх працівників;

2) під час формування місцевих бюджетів передбачати кошти на:

- розвиток соціальних послуг дітям та сім'ям з дітьми, забезпечення їх якісного надання;
- закупівлю відсутніх у громаді послуг для дітей, зокрема, влаштування та утримання дітей у притулках для дітей, Центрах соціально-психологічної реабілітації дітей тощо;
- реалізацію місцевих програм з захисту прав дитини;

3) взяти під особливий контроль питання щодо:

- забезпечення права дитини на виховання у сім'ї, розвитку сімейних форм влаштування та їх соціального супроводження, підтримки сімей з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах;
- протидії випадкам домашнього насильства та жорстокого поводження з дітьми, зокрема у сім'ях, навчальних, позашкільних, оздоровчих закладах, закладах охорони здоров'я всіх типів та форм власності, організації надання дітям, які постраждали від насильства та жорстокого поводження, необхідної допомоги, притягнення винних до відповідальності;
- надання соціальних послуг сім'ям, в яких діти хворіють на онкологічні та онкогематологічні, інші складні та рідкісні (орфанні) захворювання, а також сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах через такі захворювання батьків або осіб, які їх замінюють;

4. Рекомендувати Генеральному прокурору України відповідно до змін, внесених до Конституції України щодо правосуддя, в межах наданих повноважень, вжити заходів для захисту інтересів держави у цій сфері та прав дітей.

5. Рекомендувати Верховному Суду України проаналізувати судову практику щодо розгляду судами цивільних справ з позбавлення батьківських прав та поновлення в батьківських правах, відібрання дітей без позбавлення батьківських прав, дотримання судами першої інстанції терміну розгляду справ цієї категорії, внести пропозиції та вжити заходів щодо поліпшення захисту прав дитини під час розгляду судами таких справ.

6. Уповноваженому Президента України з прав дитини оприлюднити звіт про діяльність у період 2015–2019 рр.

Проект Закону України «Про внесення змін до статті 3 Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» щодо підвищення особам з інвалідністю з дитинства надбавки на догляд

а) Багатодітним сім'ям:

- 70-відсоткова знижка плати за користування житлом;
- 70-відсоткова знижка плати за користування комунальними послугами (газопостачання, електропостачання та інші послуги) та вартості скрапленого балонного газу для

побутових потреб у межах норм, визначених законодавством;

– 70-відсоткова знижка вартості палива, у тому числі рідкого, в межах норм, визначених законодавством, у разі якщо відповідні будинки не мають центрального опалення;

– за потреби першочергове лікування за кордоном;

– абонентна плата за користування квартирним телефоном встановлюється у розмірі 70 відсотків від затверджених тарифів.

– дитячим будинкам сімейного типу та прийомним сім'ям, в яких не менше року проживають відповідно троє або більше дітей, а також сім'ям (крім багатодітних сімей), в яких не менше року проживають троє і більше дітей, враховуючи тих, над якими встановлено опіку чи піклування, надаються пільги, передбачені частиною третьою, з урахуванням умов, визначених частиною четвертою цієї статті.

б) Дітям з багатодітних сімей:

– безоплатне одержання ліків за рецептами лікарів;

– щорічне медичне обстеження і диспансеризація в державних та комунальних закладах охорони здоров'я із залученням необхідних спеціалістів, а також компенсація витрат на зубопротезування;

– першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація;

– безоплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту (крім таксі), автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрірайонних, внутрі- та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання за наявності посвідчення встановленого зразка, а в разі запровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду – також електронного квитка, який видається на безоплатній основі;

– безоплатне одержання послуг з оздоровлення та відпочинку відповідно до Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей».

б) безоплатне відвідування закладів культури та спорту державної та комунальної форм власності.

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціальних гарантій дітей та сімей з дітьми»

Номер, дата реєстрації: №2085 від 06.09.2019

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатор(и) законопроекту: Королевська Наталія Юріївна (IX скликання), Бойко Юрій Анатолійович (IX скликання), Німченко Василь Іванович (IX скликання), Шуфрич Нестор Іванович (IX скликання), Павленко Юрій Олексійович (IX скликання), Загородній Юрій Іванович (IX скликання), Мамка Григорій Миколайович (IX скликання), Кальцев Володимир Федорович (IX скли-

кання), Дунаєв Сергій Володимирович (IX скликання), Іоффе Юлій Якович (IX скликання), Рабінович Вадим Зіновійович (IX скликання), Качний Олександр Сталіноленович (IX скликання), Пономарьов Олександр Сергійович (IX скликання), Мамоян Суто Чолоєвич (IX скликання), Солод Юрій Васильович (IX скликання), Колтунович Олександр Сергійович (IX скликання).

Комітети: Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики та Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, Комітет з питань освіти, науки та інновацій, Комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом

Статус: Направлено на розгляд Комітету

3 пояснювальної записки:

Законопроектом пропонується:

1) повністю відновити скасовану з 1 липня 2014 року допомогу при народженні 2 і 3 дитини і встановити її відповідно на рівні 70 і 120 прожиткових мінімумів для дітей віком до шести років;

2) відновити скасовану з 1 липня 2014 року допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, встановивши її гарантований розмір на рівні 30 відсотків прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років;

3) закріплення розміру державної соціальної допомоги на кожну дитину віком до 13 років на рівні 25 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку (замість фіксованої суми у розмірі 250 гривень), на кожну дитину віком від 13 до 18 років на рівні 40 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку (замість фіксованої суми у розмірі 500 гривень);

4) запровадження мінімального (гарантованого) розміру тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від обов'язку утримувати дитину на рівні не менше ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку;

5) запровадження мінімального (гарантованого) розміру допомоги на дітей одиноким матерям, одиноким усиновлювачам, матері (батьку) у разі смерті одного з батьків на рівні не менше 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку;

6) відновити норми, що передбачають плату батьків за харчування дітей у державному та комунальному дошкільному навчальному закладі у розмірі, що не перевищує 60 відсотків (у міській місцевості) та 40 відсотків (у сільській місцевості) від вартості харчування на день;

7) передбачити організацію безкоштовного харчування учнів із числа внутрішньо переміщених осіб, а також дітей з неповних та багатодітних сімей у професійно-технічних навчальних закладах;

8) закріпити обов'язкові норми щодо пільгового проїзду дітей дошкільного віку, учнів та студентів загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів;

9) запровадити стимулюючі механізми працевлаштування осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, такі як:

- компенсація роботодавцю фактичних витрат на оплату праці протягом 1 року за умови працевлаштування на строк не менше 2 років.

- надання дотації роботодавцю на працевлаштування осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які вперше приймаються на роботу;

10) звільнити від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період учнів професійно-технічних навчальних закладів, що належать до осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

11) скасувати неконституційні обмеження окремих пільг багатодітним і прийомним сім'ям та дитячим будинкам сімейного типу залежно від сукупного доходу сім'ї;

12) встановити на законодавчому рівні можливість позаконкурсного вступу до державних і комунальних вищих навчальних закладів у випадках, коли це передбачено законом;

13) відновити гарантовані з боку держави пільгові умови для вступу до державних та комунальних професійно-технічних, вищих навчальних закладів дітям з інвалідністю, дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, дітям з багатодітних сімей, у складі яких є п'ятеро і більше дітей, за умови наявності у них достатнього рівня підготовки;

14) відновити скасоване право позаконкурсного вступу до державних і комунальних вищих навчальних закладів членів збірних команд України, які брали участь у міжнародних олімпіадах, а також чемпіонів і призерів Олімпійських і Паралімпійських ігор - за спеціальностями в галузі фізичної культури та спорту;

15) перенести із закону «Про охорону дитинства» до закону «Про вищу освіту» положення про повне утримання державою студентів вищих навчальних закладів із числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та про можливість призначення соціальної стипендії та надання додаткової соціальної і матеріальної допомоги студентам, які є дітьми-інвалідами та інвалідами I - III групи, студентам із малозабезпечених і багатодітних сімей, оскільки це є предметом регулювання законодавства про освіту.

Проект Постанови про питання термінового вжиття заходів для забезпечення захисту прав та інтересів дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів

Номер, дата реєстрації: №2117 від 11.09.2019

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатор(и) законопроекту: Гриб Вікторія Олександрівна (IX скликання), Новинський Вадим Владиславович (IX скликання), Шпенев Дмитро Юрійович (IX скликання), Шахов Сергій Володимирович (IX скликання), Магомедов Муса Сергєєвич (IX скликання), Яковенко Євген Геннадійович (IX скликання), Ковальов Олександр Іванович (IX скликання)

Комітети: Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики, Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин, Комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки, Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування, Комітет з питань транспорту та інфраструктури, Комітет з питань молоді і спорту, Комітет з питань освіти, науки та інновацій, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом

Статус: Надано для ознайомлення

3 пояснювальної записки:

Проектом постанови пропонується доручити Уряду України:

1) Забезпечити спрощення Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, з метою визнання постраждалими всіх дітей, які покинули місця свого постійного проживання через конфлікт на Сході України.

2) Внести на розгляд Верховної Ради України проект закону щодо надання додаткових соціальних гарантій:

- дітям, які отримали інвалідність внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів;
- дітям, які отримали поранення чи інші ушкодження здоров'я від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, але не отримали інвалідність.

3) Під час підготовки проекту закону врахувати необхідність:

- надання дітям одноразової компенсації за шкоду, заподіяну здоров'ю, та щорічної допомоги на оздоровлення;
- проходження дітьми безоплатної психологічної, медико-психологічної реабілітації у відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду до цих центрів і назад;
- повного державного забезпечення дітей з інвалідністю до вступу їх до школи з виплатою щомісячної грошової допомоги;
- забезпечення дітей з інвалідністю безкоштовним харчуванням;
- надання пільг з безплатного проїзду у межах України на всіх видах транспорту (крім таксі) дитині з інвалідністю та особі, яка супроводжує таку дитину до місця лікування (реабілітації), оздоровлення та назад;
- щорічного безплатного забезпечення дитини з інвалідністю та одного з батьків чи особи, яка їх замінює, путівкою для будь-якого виду оздоровлення чи відпочинку протягом двох місяців;
- виплати у підвищеному розмірі державної соціальної допомоги, призначеної дітям з інвалідністю віком до 18 років відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю»;
- позачергового обов'язкового забезпечення дітей місцями у дошкільних закладах освіти незалежно від відомчої підпорядкованості.

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збільшення розміру допомоги при народженні дитини, відновлення допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, збільшення розміру державної соціальної допомоги на дитину»

Номер, дата реєстрації: №1173-1 від 16.09.2019

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатор(и) законопроекту: Королевська Наталія Юріївна (IX скликання), Солод Юрій Васильович (IX скликання)

Комітети: Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом

Статус: Надано для ознайомлення

3 пояснювальної записки:

Законопроектом пропонується:

1) повністю відновити скасовану з 1 липня 2014 року допомогу при народженні 2 і 3 дитини і встановити її відповідно на рівні 70 і 120 прожиткових мінімумів для дітей віком до шести років;

2) відновити скасовану з 1 липня 2014 року допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, встановивши її гарантований розмір на рівні 30 відсотків прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років;

3) закріплення розміру державної соціальної допомоги на кожну дитину віком до 13 років на рівні 25 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку (замість фіксованої суми у розмірі 250 гривень), на кожну дитину віком від 13 до 18 років на рівні 40 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку (замість фіксованої суми у розмірі 500 гривень);

4) запровадження мінімального (гарантованого) розміру допомоги на дітей самотніми матерями, самотніми усиновлювачами, матері (батьку) у разі смерті одного з батьків на рівні не менше 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

2.3. Коментарі комітету

Комітетом з сімейного права НААУ (Головою Ганною Гаро та членом комітету Вікторією Сандулеєвою) були підготовлені зауваження та пропозиції до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння формуванню відповідального батьківства», яким передбачається внесення змін до Сімейного кодексу України та інших законодавчих актів щодо посилення відповідальності батьків та інших осіб, які опікуються дітьми під час виконання ними своїх батьківських обов'язків з метою забезпечення найкращих інтересів дитини.

29 жовтня 2019 року під час спільної наради за участю уповноважених осіб Міністерства соціальної політики України, Уповноваженого Президента України з прав дитини, Міністерства охорони здоров'я України, адвокатів Національної асоціації Адвокатів України, узгоджувалися позиції щодо розробленого проекту закону.

Так, законопроектом пропонується спрощення процедури розірвання шлюбу подружжя, яке має дітей, при відсутності спору між чоловіком та жінкою щодо місця проживання дитини (дітей), виховання, навчання, лікування та матеріального утримання дітей. В такому випадку шлюб може бути розірвано шляхом подання відповідної спільної заяви про розірвання шлюбу до органів РАЦС разом із нотаріально посвідченим договором з

відповідними домовленостями подружжя.

Крім того, розглядається запровадження змін до законодавства, завдяки яким буде забезпечено можливість розгляду в одному судовому провадженні про розірвання шлюбу обов'язково також питань визначення місця проживання малолітніх дітей, способів участі батьків у вихованні дітей, вирішенні питань щодо навчання та лікування дітей того з батьків, хто буде проживати окремо від них.

З огляду на численні випадки неможливості вирішення тим з батьків, з ким проживає дитина питань щодо реєстрації дитини за відсутності згоди іншого, висловлено ініціативу запровадження так званого «інституту підтвердження місця проживання» на зразок запровадженого в цьому році інституту тимчасового підтвердження місця проживання з метою виїзду дитини за кордон без згоди другого з батьків.

Запропоновані зміни до законодавства також стосуються вдосконалення механізмів підтримки малолітніх та неповнолітніх батьків; закріплення права надання дозволу щодо медичного втручання дитині; врегулювання участі того з батьків, хто проживає окремо від дитини, у вирішенні питань щодо її лікування та навчання.

З текстом проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння формуванню відповідального батьківства», можна ознайомитися за посиланням - <https://www.msp.gov.ua/projects/447/>

Робота над законопроектом продовжується.

III. СУДОВА ПРАКТИКА

3.1. Позиції Конституційного Суду України та практика Верховного Суду

3.1.1. Справи щодо поділу майна подружжя

Постанова Верховного Суду від 09.01.2019 року у справі №643/4589/15-ц (провадження №61-5361ск18)

У випадку якщо один із подружжя, проти волі іншого з подружжя, відчужив на користь третьої особи майно, що є спільною сумісною власністю подружжя та придбане у кредит, заборгованість за яким не була погашена на момент розірвання шлюбу, інший з подружжя має право вимагати компенсацію у вигляді 1/2 частини ринкової вартості спірного майна, а не стягнення грошової компенсації виплаченого кредиту, за які подружжям було набуто спільне майно у період шлюбу.

Позивач звернувся з позовом до відповідача про поділ спільної сумісної власності подружжя - автомобіль марки «Volkswagen Polo», придбаний сторонами за кредитним договором під час шлюбу.

Позовна заява обґрунтована тим, що під час шлюбу сторонами за спільні кошти був придбаний автомобіль марки «Volkswagen Polo», який зареєстрований на відповідача. Зазначений автомобіль був придбаний сторонами за кредитним договором, укладеним між відповідачем та ТОВ «Порше Мобіліті» терміном на п'ять років. Всі витрати по оплаті автомобіля та періодичних платежів за кредитним договором сторони несли разом за вза-

ємною згодою до розірвання шлюбу. Після розірвання шлюбу відповідач самостійно без згоди позивача забрала автомобіль в особисте користування, а згодом відчужила його на користь третьої особи без відома позивача. На момент розірвання шлюбу кредит погашений не був.

У зв'язку з тим, що спірне майно було придбано під час шлюбу, а відповідач добровільно відмовляється сплатити позивачу компенсацію його частки у спільному майні, позивач просив визнати автомобіль «Volkswagen Polo» спільною сумісною власністю подружжя; стягнути з відповідача на його користь 1/2 частку грошових коштів, які були внесені подружжям за спірний автомобіль в період сумісного проживання, а саме суму - 61 107,92 грн.

Рішенням місцевого суду, позовні вимоги задоволено. Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що спірний автомобіль є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, кошти у розмірі 122 215,85 грн, сплачені подружжям в рахунок погашення заборгованості за кредитним договором в період знаходження у шлюбі, також є спільним майном подружжя та підлягають поділу між сторонами.

Рішенням суду апеляційної інстанції, рішення місцевого суду змінено, у задоволенні позовних вимог про визнання автомобіля марки «Volkswagen Polo» спільною сумісною власністю подружжя відмовлено, у іншій частині рішення залишено без змін.

При скасуванні рішення суду першої інстанції апеляційний суд виходив із того, що спірний автомобіль був відчужений відповідачем, відповідно право власності на спірний автомобіль було припинено, у зв'язку з чим у задоволенні позовних вимог про визнання автомобіля марки «Volkswagen Polo» спільною сумісною власністю подружжя відмовлено.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд з такими висновками судів не погодився, скасував рішення судів попередніх інстанцій в частині задоволення позовних вимог про стягнення грошових коштів за автомобіль у розмірі 61 107,92 грн.

Верховний Суд мотивував своє рішення тим, що оскільки на момент звернення позивача із позовом до суду, набутий сторонами у справі за час перебування у шлюбі спірний автомобіль «Volkswagen Polo», був відчужений відповідачем у справі на користь третьої особи, позивач вправі вимагати стягнення із відповідача 1/2 частини вартості спірного автомобіля, а не стягнення грошової компенсації виплаченого кредиту, оскільки поділ підлягає майно, яке набуто подружжям за час шлюбу, або ж кошти, які були отримані в результаті відчуження майна без згоди іншого співвласника, а не кошти, за які подружжям було набуто спільне майно у період шлюбу.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79237953>.

Постанова Верховного Суду від 10.01.2019 року у справі №466/6554/16-ц (провадження №61-29009св18)

Аналіз частини третьої статті 70 Сімейного кодексу України дозволяє зробити висновок, що частка в праві на майно того з подружжя, з яким залишається дитина, може бути збільшена лише у разі, якщо недостатнім є розмір аліментів, які дитина одержує для забезпечення її фізичного, духовного розвитку та

лікування.

В той же час, таке положення не можна розуміти таким чином, що саме проживання дітей з одним із подружжя, є підставою для збільшення його частки.

Позивач звернулася з позовом до відповідача про поділ спільного майна подружжя, а саме однокімнатної квартири, придбаної у шлюбі.

Позивач просила визнати за нею право власності на 3/4 частки в праві власності на спірну квартиру та обґрунтувала свої доводи тим, що кошти на придбання квартири у розмірі 15 000 доларів США були подаровані її батьками, 5 000 доларів США подарувала матір чоловіка, решту - 25 000 тисяч доларів США, подружжя отримало в кредит у «Райффайзен Банк Аваль». Позивач зазначала, що вказане свідчить про те, що відповідно до розміру вкладених коштів - її частка є більшою.

Рішенням місцевого суду позов задоволено частково, визнано за позивачем право власності на 2/3 частки квартири, відповідно за відповідачем - 1/3 частки.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що участь інших осіб у фінансуванні конкретними сумами придбання спірної квартири не доведена, а тому квартира є спільним майном подружжя, оскільки придбана за їх спільні кошти під час перебування сторін у шлюбі. Проте місцевий суд збільшив частку у праві власності позивача, на підставі частини 3 статті 70 Сімейного кодексу України, із врахуванням того, що з нею проживають та фактично перебувають на її утриманні двоє неповнолітніх дітей.

Постановою суду апеляційної інстанції, залишеним без змін постановою Верховного Суду від 10.01.2019, рішення місцевого суду скасовано, позов задоволено частково - визнано за позивачем та відповідачем рівні частки у праві власності на спірну квартиру.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд погодився із висновком суду апеляційної інстанції, що при укладенні договору купівлі-продажу сторони визнали, що квартира є спільною сумісною власністю, інше договором не передбачено. Докази про наявність домовленості між сторонами щодо відступу від рівності часток у спірній квартирі відсутні. Позивачем не було надано належних та допустимих доказів того, що для придбання спірної квартири, разом із спільними коштами подружжя, використані її особисті кошти, що може бути підставою для відступу від рівності часток співвласників.

Відповідно до частини 3 статті 70 Сімейного кодексу України за рішенням суду частка майна дружини, чоловіка може бути збільшена, якщо з нею (з ним) проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син, дочка, за умови, що розмір одержуваних ними аліментів недостатній для забезпечення їх фізичного, духовного розвитку та лікування.

Таке положення не можна розуміти таким чином, що саме проживання дітей з одним із подружжя, є підставою для збільшення його частки. Суд може відступити від принципу рівності часток подружжя, якщо цього потребують інтереси виховання та утримання дітей, оскільки обидва з подружжя зобов'язані виховувати і утримувати їх. Якщо ж інтереси дітей можуть бути задоволені без відступу від принципу рівності часток подружжя у їх спільному майні, суд не повинен порушувати цей принцип.

Непроживання позивача і дітей у спірній квартирі не означає, що порушені інтереси дітей, оскільки обоє батьків є співвласниками цієї квартири і при відступі від рівності часток залишаються такими. Докази про існування перешкод для проживання дітей у квартирі відсутні.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79112626>.

Постанова Верховного Суду від 20.03.2019 року у справі №734/2887/17 (провадження №61-1129 св 19)

Майно фізичної особи-підприємця (яке використовується для господарської діяльності фізичної особи-підприємцем) вважається спільним майном подружжя, як і інше майно, набуте в період шлюбу, за умови, що воно придбане за рахунок належних подружжю коштів.

Використання одним з подружжя зазначеного майна для здійснення підприємницької діяльності може бути враховано при обранні способу поділу цього майна, тобто це майно може бути враховано при поділі всього майна подружжя або може бути виплачена вартість цього майна.

Позивач звернувся до суду з позовом до відповідача про поділ майна подружжя, в якому просив, зокрема, визнати 11/25 часток нежитлової будівлі магазину спільною сумісною власністю подружжя та визнати за кожним право власності на вищевказане майно.

Відповідач звернулася із зустрічною позовною заявою про визнання зазначеного майна особистою приватною власністю як таке, що було придбано останньою при здійсненні підприємницької діяльності та виключно для подальшої організації і розширення такої діяльності на підставі договорів купівлі-продажу за кошти, отримані нею, як фізичною особою-підприємцем, від здійснення підприємницької діяльності.

Рішенням місцевого суду первісний та зустрічний позов задоволено частково. Зокрема, визнано 11/25 частки нежитлової будівлі магазину, спільною сумісною власністю колишнього подружжя - по 11/50 частки нежитлової будівлі магазину за кожним.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що спірне рухоме та нерухоме майно набуто сторонами за час зареєстрованого шлюбу, а належних та допустимих доказів придбання відповідачкою 11/25 часток нежитлової будівлі за кошти, отримані нею від здійснення підприємницької діяльності, не надано. Оскільки зазначене нерухоме майно придбано відповідачкою, як фізичною особою, за час зареєстрованого шлюбу, таке майно є спільним сумісним майном подружжя.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано, первісний позов та зустрічний позов задоволено частково. Зокрема, визнано за колишньою дружиною право особистої приватної власності на 11/25 частки нежитлової будівлі магазину.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що здійснення відповідачкою підприємницької діяльності було організовано виключно за рахунок її особистих коштів від здійснення такої діяльності: а отже, оскільки нежитлова будівля магазину є приміщенням, в якому остання безпосередньо здійснює господарську діяльність, це нерухоме майно є її особистою приватною власністю.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд із таким висновком апеляційного суду не погодився з огляду на наступне.

Правовідносини щодо здійснення підприємницької діяльності фізичною особою врегульовані главою 5 Цивільного кодексу України.

Так, згідно зі статтею 52 Цивільного кодексу України фізична особа-підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення.

Фізична особа-підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у спільній сумісній власності подружжя, яка належатиме йому при поділі цього майна.

Отже, майно фізичної особи-підприємця (яке використовується для господарської діяльності фізичної особи-підприємцем) вважається спільним майном подружжя, як і інше майно, набуте в період шлюбу, за умови, що воно придбане за рахунок належних подружжю коштів.

Використання одним з подружжя зазначеного майна для здійснення підприємницької діяльності може бути враховано при обранні способу поділу цього майна, тобто це майно може бути враховано при поділі всього майна подружжя або може бути виплачена вартість цього майна.

Таким чином, системний аналіз зазначених норм матеріального права дозволяє дійти висновку про те, що майно фізичної особи-підприємця може бути об'єктом спільної власності подружжя і предметом поділу між ними з урахуванням загальних вимог законодавства щодо критеріїв визначення спільного майна подружжя та способів поділу його між ними.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80715966>

Постанова Верховного Суду від 27.03.2019 року у справі №331/8757/14-ц (провадження № 61-48599св18)

Належність майна до спільної сумісної власності подружжя визначається не тільки фактом придбання його під час шлюбу, але й спільною участю подружжя коштами або працею в набутті майна. Застосовуючи норму статті 60 Сімейного кодексу України та визнаючи право спільної сумісної власності подружжя на майно, суд повинен установити не тільки факт набуття майна під час шлюбу, але й той факт, що джерелом його набуття були спільні сумісні кошти або спільна праця подружжя.

Тобто статус спільної сумісної власності визначається такими чинниками: 1) час набуття майна; 2) кошти, за які таке майно було набуто (джерело набуття).

Позивач звернулась до суду із позовом до відповідача про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу та поділ майна подружжя.

Позовна заява мотивована тим, що з лютого 2005 року вона проживала однією сім'єю з відповідачем без реєстрації шлюбу, в подальшому 25.10.2008 шлюб було зареєстровано. За час шлюбу, за спільні кошти, ними було набуто рухоме та нерухоме майно, яке відповідно до статей 60, 61 Сімейного кодексу

України є спільною сумісною власністю подружжя, у зв'язку з чим позивач просила суд встановити факт проживання однією сім'єю з відповідачем без реєстрації шлюбу та у порядку поділу майна подружжя поділити вищевказане майно, що є спільною сумісною власністю, визнавши за нею право власності на частину майна, а інше майно – залишити у власності відповідача.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено частково – встановлено факт проживання позивача та відповідача однією сім'єю, здійснено поділ спільної власності на підставі рівності часток.

Рішення судів мотивовані тим, що на підставі належних і допустимих доказів було встановлено, що сторони проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу, вели спільний побут, мали взаємні права і обов'язки, у цей період в іншому зареєстрованому шлюбі не перебували, тому є підстави для задоволення позовних вимог про встановлення факту проживання сторін у цей період однією сім'єю без реєстрації шлюбу, в свою чергу, майно, яке вони придбали за час шлюбу відповідно до статей 60, 74 Сімейного кодексу України є їх спільною сумісною власністю, а згідно зі статтею 70 Сімейного кодексу України їх частки у цьому майні є рівними.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд, скасовуючи рішення судів попередніх інстанцій та направляючи справу на новий розгляд, зазначив, що належність майна до спільної сумісної власності подружжя визначається не тільки фактом придбання його під час шлюбу, але й спільною участю подружжя коштами або працею в набутті майна. Застосовуючи норму статті 60 Сімейного кодексу України та визнаючи право спільної сумісної власності подружжя на майно, суд повинен установити не тільки факт набуття майна під час шлюбу, але й той факт, що джерелом його набуття були спільні сумісні кошти або спільна праця подружжя.

Тобто статус спільної сумісної власності визначається такими чинниками: 1) час набуття майна; 2) кошти, за які таке майно було набуто (джерело набуття).

Норма статті 60 Сімейного кодексу України вважається застосованою правильно, якщо набуття майна відповідає цим чинникам.

Сам по собі факт придбання спірного майна за час шлюбу не є безумовною підставою для надання такому майну статусу спільної сумісної власності подружжя, якщо спростовується презумпція спільності майна подружжя.

Крім того, Верховний Суд зазначив, що суди попередніх інстанцій не врахували, що об'єкт нерухомості був створений внаслідок реконструкції житлового будинку, набутого у власність у 1998 році, тобто до шлюбу і до встановленого судом факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80888763>

Постанова Верховного Суду від 05.04.2019 року у справі №645/4711/15-ц (провадження № 61-40897св18)

У випадку коли при розгляді вимоги про поділ спільного сумісного майна подружжя буде встановлено, що один із них здійснив його відчуження чи використав його на свій розсуд проти волі іншого з подружжя, і не в інтересах сім'ї чи не на

її потреби, або приховав його - таке майно або його вартість враховується при поділі.

Позивач звернулася з позовом до відповідача, в якому просила припинити шлюб між сторонами та, зокрема, стягнути з відповідача суму компенсації у розмірі 50% вартості спільного сумісного майна: вантажного автомобіля, з підстав його відчуження відповідачем під час перебування у шлюбі без згоди позивачки.

Рішенням місцевого суду позов дружини задоволено частково, розірвано шлюб, здійснено розподіл майна подружжя, однак відмовлено у задоволенні позову в частині стягнення компенсації за відчуження спірного автомобіля з підстав недоведеності позивачем факту набуття права власності на автомобіль під час шлюбу.

Постановою апеляційного суду рішення місцевого суду змінено та в порядку поділу спільного сумісного майна подружжя стягнуто зі відповідача на користь позивача компенсацію вартості частини автомобіля, в іншій частині рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Змінюючи рішення суду першої інстанції, апеляційний суд виходив з того, що спірний автомобіль є спільним сумісним майном подружжя, частки в якому чоловіка та жінки є рівними. Оскільки вищевказаний автомобіль було відчужено третій особі без згоди дружини, що встановлено судовим рішенням, а доказів того, що отримані ним кошти було використано в інтересах сім'ї матеріали справи не містять, апеляційний суд дійшов висновку про стягнення в порядку поділу спільного сумісного майна подружжя компенсацію вартості 1/2 частини спірного автомобіля.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд погодився із висновком апеляційного суду виходячи з такого.

Відповідно до частини 2 статті 65 Сімейного кодексу України при укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя, однак дружина або чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового.

Частиною 4 статті 65 Сімейного кодексу України передбачено, що договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

У відповідності до частини 3 статті 61 Сімейного кодексу України якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя та використовуються подружжям спільно на підставі рівних прав на володіння, користування і розпорядження відповідним майном.

Отже, один із подружжя може вимагати від іншого із подружжя 1/2 частину вартості спільного майна, якщо один із них здійснив його відчуження проти волі іншого з подружжя і не в інтересах сім'ї чи не на її потреби.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81013164>

Постанова Верховного Суду від 08.05.2019 року у справі №389/998/17 (провадження №61-42318св18)

Новостворене нерухоме майно набуває юридичного статусу житлового будинку після прийняття його до експлуатації і з моменту державної реєстрації права власності на нього. Однак до цього, не будучи житловим будинком з формально-правового погляду, об'єкт незавершеного будівництва є сукупністю використаних у його будівництві будівельних матеріалів, результатів виконаних робіт, тобто речей як предметів матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки, тому такий об'єкт є майном, яке за передбачених законом умов може належати на праві спільної сумісної власності подружжю і підлягати поділу між ними.

Позивач звернувся до відповідача із позовом про визнання права власності на 1/2 частини домоволодіння в порядку поділу майна подружжя, яке було побудовано під час шлюбу.

Відповідач звернулася до суду із зустрічним позовом, у якому просила визнати зазначене домоволодіння її особистою власністю та поділити інше спільне сумісне майно подружжя, виділивши їй у власність 1/2 частину земельної ділянки для будівництва та обслуговування будинку та господарсько-побутових будівель площею 0,25 га, а також 1/2 частину фундаменту та льоху, збудованих на вказаній ділянці.

Рішенням місцевого суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, первісний позов задоволено, визнано за позивачем в порядку поділу спільного майна подружжя право власності на 1/2 частину домоволодіння, у задоволенні зустрічного позову відмовлено.

Суди виходили з того, що будівництво домоволодіння завершено під час перебування сторін у шлюбі і будинок зареєстровано на праві власності за відповідачем до припинення шлюбних відносин, а тому вказане майно є спільною сумісною власністю подружжя та підлягає поділу.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог про визнання за відповідачем права власності на 1/2 частину фундаменту та льоху, збудованих на земельній ділянці, а також на 1/2 частину вказаної земельної ділянки, суди виходили з того, що вказана земельна ділянка була передана позивачу у приватну власність шляхом приватизації, і в матеріалах справи відсутні відомості щодо зведення та наявності на цій земельній ділянці будівель чи споруд. При цьому судом враховано, що у разі неможливості поділу об'єкта незавершеного будівництва суд може визнати право за цими особами на будівельні матеріали і конструктивні елементи будинку або з урахуванням конкретних обставин залишити його одній зі сторін, а іншій присудити грошову компенсацію.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд погодився із висновком судів попередніх інстанцій з огляду на наступне.

Відповідно до частини другої статті 331 Цивільного кодексу України право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна). Якщо договором або законом передбачено прийняття нерухомого майна до експлуатації, право власності виникає з моменту його прийняття до експлуатації. Якщо право власності на нерухоме майно відповідно до закону підлягає державній реєстрації, право власності

виникає з моменту державної реєстрації.

Отже, новостворене нерухоме майно набуває юридичного статусу житлового будинку після прийняття його до експлуатації і з моменту державної реєстрації права власності на нього. Однак до цього, не будучи житловим будинком з формально-правового погляду, об'єкт незавершеного будівництва є сукупністю використаних у його будівництві будівельних матеріалів, результатів виконаних робіт, тобто речей як предметів матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки, тому такий об'єкт є майном, яке за передбачених законом умов може належати на праві спільної сумісної власності подружжю і підлягати поділу між ними.

У постанові Верховного Суду України від 07 вересня 2016 року у справі № 6-47цс16 зроблено висновок, що за позовом дружини, членів сім'ї забудовника, які спільно будували будинок, а також спадкоємців суд має право здійснити поділ об'єкта незавершеного будівництва, якщо, враховуючи ступінь його готовності, можна визначити окремі частини, що підлягають виділу, і технічно можливо довести до кінця будівництво зазначеними особами. При цьому суд може визнати право на частину об'єкта незавершеного будівництва за кожною зі сторін. У разі неможливості поділу об'єкта незавершеного будівництва суд може визнати право за цими особами на будівельні матеріали і конструктивні елементи будинку або з урахуванням конкретних обставин залишити його одній зі сторін, а іншій присудити грошову компенсацію.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81841684>

Постанова Верховного Суду від 13.05.2019 року у справі №638/1962/17 (провадження №61-25286св18)

У подружжя, окрім права спільної сумісної власності на отримані у кредит грошові кошти та одержане за рахунок останніх майно, також виникає зобов'язання у вигляді повернення кредитних коштів, виконання якого подружжя здійснює як солідарні боржники.

Позивач звернулась до суду із позовом до відповідача про поділ спільного сумісного майна подружжя – визнання квартири спільним сумісним майном подружжя та визнання за позивачем права власності на 1/2 частини вказаної квартири, оскільки від вирішення питання добровільного поділу зазначеної квартири відповідач відмовився, як і не бажає виплачувати грошову компенсацію за частину майна.

Заочним рішенням місцевого суду позовні вимоги задоволені, визнано квартиру спільним сумісним майном подружжя та визнано за позивачем право власності на 1/2 її частини. Ухвалюючи рішення про задоволення позову, суд першої інстанції виходив із того, що спірна квартира придбана в період шлюбу сторін у справі, а тому вона є спільним майном подружжя, іншого не встановлено договором або законом.

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу третьої особи (банку), залишено без задоволення, а рішення суду першої інстанції – без змін.

Залишаючи без змін рішення суду першої інстанції, апеляційний суд виходив із того, що права банку внаслідок поділу спільного сумісного майна подружжя жодним чином не порушуються, оскільки при поділі спільної сумісної власності зобов'язання між подружжям не розподіляються, а враховуються.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд погодився із висновками судів попередніх інстанцій з огляду на наступне.

За змістом статті 60 Сімейного кодексу України майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Згідно зі статтею 63 Сімейного кодексу України дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними.

Відповідно до частини першої статті 70 Сімейного кодексу України у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

Вирішуючи спори між подружжям про майно, необхідно встановлювати обсяг спільно нажитого майна, наявного на час припинення спільного ведення господарства, з'ясувати джерело і час придбання зазначеного майна. Спільною сумісною власністю подружжя, що підлягає поділу, можуть бути будь-які види майна, за винятком тих, які згідно із законом не можуть їм належати (виключені з цивільного обороту), незалежно від того, на ім'я кого з подружжя вони були придбані чи внесені грошовими коштами, якщо інше не встановлено шлюбним договором чи законом.

Відповідно до положень частини першої статті 71 СК України майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі. Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом. При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення.

Презумпція спільності права власності подружжя на майно, яке набуто ними в період шлюбу, може бути спростована й один із подружжя може оспорювати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, у тому числі в судовому порядку. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує.

Згідно із частинами другою та третьою статті 372 ЦК України у разі поділу майна, що є у спільній сумісній власності, вважається, що частки співвласників у праві спільної сумісної власності є рівними, якщо інше не встановлено домовленістю між ними або законом. У разі поділу майна між співвласниками право спільної сумісної власності на нього припиняється.

За загальним правилом, при розгляді справ про поділ спільного майна подружжя вартість майна, що підлягає поділу, визначається за погодженням між подружжям, а при недосягненні згоди – виходячи з дійсної його вартості на час розгляду справи.

Належність майна до об'єктів права спільної сумісної власності визначено статтею 61 СК України, згідно з частиною третьою якої, якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, вигреш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Норма частини третьої статті 61 СК України кореспондує частині четвертій статті 65 СК України, яка передбачає, що договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

За таких обставин за нормами сімейного законодавства умовою належності того майна, яке одержане за договором, укладеним одним із подружжя, до об'єктів спільної сумісної власності подружжя є визначена законом мета укладення договору – інтереси сім'ї, а не власні, не пов'язані з сім'єю інтереси одного з подружжя.

До складу майна, що підлягає поділу, входить загальне майно, наявне у подружжя на час розгляду справи, і те, що знаходиться у третіх осіб.

Разом з тим при поділі майна враховуються також борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї.

Таким чином, якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то цивільні права та обов'язки за цим договором виникають в обох із подружжя.

Якщо наявність боргових зобов'язань підтверджується відповідними засобами доказування, такі боргові зобов'язання повинні враховуватись при поділі майна подружжя.

Отже, у подружжя, окрім права спільної сумісної власності на отримані грошові кошти та одержане за рахунок останніх майно, внаслідок укладення кредитних договорів, також виникає зобов'язання в інтересах сім'ї у вигляді повернення кредитних коштів, виконання якого подружжя здійснює як солідарні боржники.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81796072>

Постанова Верховного Суду від 15.05.2019 року у справі №520/15882/14-ц (провадження № 61-45981св18)

За наявності конфліктних відносин між сторонами та створення одним із подружжя перешкод у проживанні й користуванні майном, що є спільною сумісною власністю подружжя, суд має право встановити порядок користування таким майном з урахуванням розміру житлової площі, що припадає на одну особу, яка не може бути меншою встановленої площі для надання одній особі та має максимально відповідати частці кожного з подружжя у такому майні.

Позивач звернувся із позовом до відповідача про поділ майна подружжя – придбаної під час шлюбу квартири, визначення порядку користування нею та вселення в неї позивача, а також стягнення коштів.

Вимоги щодо поділу майна, визначення порядку користування ним та вселення обґрунтовані тим, що під час шлюбу подружжям була придбана квартира, яка є спільною власністю подружжя, проте відповідач чинить перешкоди у розпорядженні та користуванні таким майном.

На підставі вищевикладеного, позивач просив, зокрема, визнати за ним право власності на 1/2 частину квартири, визначити порядок користування вказаною квартирою шляхом виділення в користування позивачеві кімнати площею 15 кв. м та прилеглої до неї лоджії (балкону), а в користування відповідача та не-

повнолітньої дитини – кімнати площею 18 кв. м, інші приміщення залишити в загальному користуванні, усунути перешкоди у користуванні власністю шляхом вселення позивача в спірну квартиру.

Рішенням місцевого суду позов колишнього чоловіка задоволено частково, визнано об'єктом спільної сумісної власності подружжя спірну квартиру, у порядку поділу спільної сумісної власності подружжя визнано право власності на 1/3 частину квартири за позивачем та 2/3 частини квартири за відповідачем.

Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що спірна квартира відповідно до статті 60 Сімейного кодексу України є об'єктом права спільної сумісної власності колишнього подружжя і належить їм у рівних частках. При визначенні часток суд виходив із того, що за судовим рішенням визначено місце проживання неповнолітнього сина з матір'ю (відповідачем), а визначений судом розмір аліментів та додаткових витрат на дитину є недостатніми для забезпечення її фізичного, духовного розвитку та лікування, а отже, наявні правові підстави для збільшення частки майна дружини.

При цьому, судом зазначено, що вимоги позивача про визначення порядку користування спірною квартирою задоволенню не підлягають, оскільки позивач не довів неможливість поділу цієї квартири в натурі.

Постановою апеляційного суду рішення місцевого суду в частині поділу ідеальних часток у праві власності на квартиру, відмови у задоволенні вимог про визначення порядку користування квартирою та усунення перешкод у користуванні власністю шляхом вселення у квартиру скасовано та ухвалено в цій частині нове рішення.

У порядку поділу спільної сумісної власності подружжя визнано право власності позивача та відповідача на 1/2 частину квартири, визначено порядок користування квартирою згідно вимог позивача та усунуто перешкоди у користуванні власністю шляхом вселення позивача до квартири.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що сама по собі наявність дітей не є підставою для збільшення частки одного з подружжя. Суд може відступити від принципу рівності часток подружжя, якщо цього вимагають інтереси виховання і утримання дитини, оскільки обидва з подружжя зобов'язані виховувати і утримувати дітей. Відступивши від рівності часток майна подружжя, місцевий суд будь-яких належних мотивів та висновків щодо цього не навів, фактично спростувавши презумпцію рівності часток у спільному майні подружжя, передбачену статтею 70 Сімейного кодексу України.

Визначаючи порядок користування спірною квартирою між її співвласниками, апеляційний суд, установивши, що співвласники добровільно не встановили порядок користування нею, жилі кімнати є окремими ізольованими приміщеннями, розмір житлової площі, що припадає на одну особу, не менше встановленого для надання одній особі та максимально відповідає частці кожного, врахував інтереси обох співвласників і дитини, погодився із запропонованим позивачем варіантом визначення порядку користування квартирою.

Крім того, оскільки, відповідач чинить позивачу перешкоди у користуванні житлом, апеляційний суд дійшов висновку, що порушені права позивача підлягають захисту шляхом усунення йому перешкод у користуванні спірною квартирою та вселення до неї, оскільки відповідач не визнає права власності позивача на 1/2 частину майна та права користування спірною квартирою.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд погодився із висновком апеляційного суду з огляду на наступне.

Відповідно до частин першої, другої статті 319 Цивільного кодексу України власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону. При здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків власник зобов'язаний додержуватися моральних засад суспільства.

Статтю 391 Цивільного кодексу України передбачено, що власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном.

Згідно з частинами першою, другою статті 355 Цивільного кодексу України майно, що є у власності двох або більше осіб (співвласників), належить їм на праві спільної власності (спільне майно). Майно може належати особам на праві спільної часткової або на праві спільної сумісної власності.

Пунктом 14 постанови Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 1995 року № 20 «Про судову практику у справах за позовами про захист права приватної власності», з відповідними змінами, судам роз'яснено, що квартира, яка є спільною сумісною чи спільною частковою власністю, на вимогу учасника (учасників) цієї власності підлягає поділу в натурі, якщо можливо виділити сторонам ізольовані жилі та інші приміщення з самостійними виходами, які можуть використовуватися як окремі квартири або які можна переобладнати в такі квартири. У протилежному випадку може бути встановлено порядок користування приміщеннями квартири, якщо про це заявлено позов.

Визначаючи порядок користування спірною квартирою між її співвласниками, суд апеляційної інстанції, установивши, що між сторонами склалися конфліктні відносини, позивачу створюються перешкоди у проживанні й користуванні вказаним житловим приміщенням, а отже, співвласники добровільно не встановили порядок користування нею, жилі кімнати є окремими ізольованими приміщеннями, розмір житлової площі, що припадає на одну особу, не менше встановленого для надання одній особі та максимально відповідає частці кожного, дійшов правильного висновку про наявність правових підстав для встановлення такого порядку користування спірною квартирою.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82065315>

3.1.2. Справи щодо стягнення аліментів

Постанова Верховного Суду від 23.01.2019 року у справі №346/103/17 (провадження № 61-20178св18)

Той факт, що під час канікул дитина не проходить навчання, не є підставою для звільнення від передбаченого статтею 199 СК України обов'язку батьків утримувати повнолітньої дитини, яка продовжує навчання, оскільки канікулярний час входить в період навчання.

Позивач звернулася до суду із позовом до відповідача про стягнення аліментів на утримання повнолітньої дитини у твердій грошовій сумі в розмірі 1 000,00 грн. до закінчення навчання,

обґрунтовувачи свої позовні вимоги тим, що син потребує матеріальної допомоги, у зв'язку із навчанням в інституті, яку вона не може йому самостійно надавати.

Рішенням місцевого суду, залишеним без змін апеляційним судом, позов задоволено частково. Стягнуто з відповідача на користь позивача аліменти на утримання сина для продовження навчання у твердій грошовій сумі у розмірі 600,00 грн щомісячно, без урахування часу канікул, до закінчення навчання, але не більше як до досягнення ним 23 років. В решті позовних вимог відмовлено.

Суди виходили із того, що повнолітній син сторін у справі продовжує навчання, а відповідач сплачує аліменти також на утримання сина від іншого шлюбу та врахували той факт, що останній припинив здійснювати підприємницьку діяльність. Виходячи із принципів розумності та справедливості, потреби дитини у розвитку та навчанні, суд визнав доцільним стягнення аліментів з відповідача у твердій грошовій сумі в розмірі 600,00 грн.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд не погодився із висновками судів щодо звільнення відповідача від обов'язку сплачувати аліменти під час перебування сина, який навчається, на канікулах, оскільки чинним законодавством таке виключення не передбачено, а той факт, що під час канікул особа не проходить навчання, не є підставою для звільнення від передбаченого статтею 199 Сімейного кодексу України обов'язку батьків утримувати повнолітнього сина, який продовжує навчання, оскільки канікулярний час входить в період навчання.

За змістом статті 199 Сімейного кодексу України законодавцем визначено обов'язок батьків утримувати повнолітніх дітей, які продовжують навчатись, тобто на весь період навчання, який охоплює період від вступу до закінчення чи відрахування з навчання.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79516702>

Постанова Верховного Суду від 03.04.2019 року у справі №333/6020/16 (провадження № 14-616цс18)

Розмір пені за місячним платежем розраховується так: заборгованість зі сплати аліментів за конкретний місяць (місячний платіж) необхідно помножити на кількість днів заборгованості, які відраховуються з першого дня місяця, наступного за місяцем, у якому мали бути сплачені, але не сплачувалися аліменти, до дня їх фактичної виплати (при цьому день виконання зобов'язання не включається до строку заборгованості) та помножити та 1 відсоток.

Тобто формула така: заборгованість за місяць x кількість днів заборгованості x 1 %. За цим правилом обраховується пеня за кожним простроченим місячним платежем. Загальний розмір пені становить суму розмірів пені, обрахованої за кожним місячним (періодичним) платежем.

Позивач звернулася до суду з позовом, у якому зазначала, що рішенням суду з відповідача на користь позивача присуджено аліменти на двох неповнолітніх дітей у розмірі 3 200,00 грн щомісячно, починаючи з 03.09.2012 до їх повноліття.

Відповідач не сплачує аліменти, в результаті чого утворилася заборгованість у розмірі 129 032,25 грн., у зв'язку із чим позивач просила стягнути з відповідача неустойку (пеню) за прострочення сплати аліментів за весь час прострочення у розмірі 1 172 672,00 грн.

Рішенням місцевого суду позов задоволено частково: стягнуто з відповідача на користь позивача неустойку (пеню) за прострочення сплати аліментів у розмірі 350 000,00 грн.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що відповідач має перед позивачкою заборгованість зі сплати аліментів, тому наявні правові підстави для стягнення з нього неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів у розмірі, який підтверджується наданим позивачем розрахунком. Враховуючи майновий стан відповідача, суд на підставі частини другої статті 196 Сімейного кодексу України зменшив розмір неустойки.

Рішенням апеляційного суду скасовано рішення суду першої інстанції, ухвалено нове рішення, яким позов задоволено частково. Стягнуто з відповідача на користь позивача 48 704,00 грн пені за прострочення сплати аліментів на утримання дітей.

Рішення апеляційного суду мотивовано тим, що пеня нараховується на суму заборгованості за той місяць, в якому не проводилося стягнення аліментів, при цьому сума заборгованості за аліментами за попередні місяці не додається до заборгованості за наступні місяці, а кількість днів прострочення обчислюється виходячи з того місяця, в якому аліменти не сплачувались. Суд послався на правову позицію, висловлену Верховним Судом України у постанові від 02 листопада 2016 року у справі № 6-1554цс16.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Велика Палата Верховного Суду, вирішила за необхідне відступити від висновків щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у раніше ухвалених судових рішеннях Верховного Суду України, з огляду на таке.

Так, Верховний Суд України зробив два правових висновки щодо порядку обчислення пені у разі виникнення заборгованості зі сплати аліментів.

Зобов'язання зі сплати аліментів носить періодичний характер і повинно виконуватися щомісяця, тому суд повинен з'ясувати розмір несплачених аліментів за кожним із цих періодичних платежів, встановити строк, до якого кожне із цих зобов'язань мало бути виконано, та з урахуванням встановленого обчислити розмір пені, виходячи із суми несплачених аліментів за кожен місяць окремо від дня порушення платником аліментів свого обов'язку щодо їх сплати до дня їх фактичної сплати чи до дня ухвалення судом рішення, підсумувавши розміри нарахованої пені за кожен із прострочених платежів та визначивши її загальну суму.

Така правова позиція викладена у постановях Верховного Суду України від 11 вересня 2013 року у справі № 6-81цс13 та від 01 жовтня 2014 року у справі № 6-149цс14, і саме таким порядком обчислення неустойки (пені) зі сплати аліментів керувався суд першої інстанції при ухваленні рішення. При цьому суд застосував частину другу статті 196 Сімейного кодексу України та зменшив розмір неустойки з урахуванням матеріального та сімейного стану платника аліментів.

У пізніше прийнятих постановях від 02 листопада 2016 року у справі № 6-1554цс16, від 16 березня 2016 року у справі № 6-2589цс15, від 03 лютого 2016 року у справі № 6-1477цс15,

від 16 березня 2016 року у справі № 6-300цс16 Верховний Суд України відступив від правової позиції щодо застосування частини першої статті 196 Сімейного кодексу України та змінив порядок обчислення неустойки (пені) зі сплати аліментів, зазначивши, що неустойка у вигляді пені обчислюється у відсотках від суми невиконаних або неналежно виконаних зобов'язань, які виникають у боржника щомісяця, тому й пеня має триваючий характер і обчислюється за прострочення кожного зобов'язання окремо. З урахуванням правової природи пені як дієвого стимулу належного виконання обов'язку та виходячи з того, що аліменти призначаються та виплачуються (стягуються) щомісячно, за змістом статті 196 Сімейного кодексу України пеня нараховується на суму заборгованості за той місяць, в якому не проводилось стягнення аліментів. При цьому сума заборгованості зі сплати аліментів за попередні місяці не додається до заборгованості за наступні місяці, а кількість днів прострочення обчислюється виходячи з того місяця, в якому аліменти не сплачувались.

При визначенні розміру пені за прострочення сплати аліментів Велика Палата Верховного Суду проаналізувала норми чинного законодавства у сфері сімейних правовідносин.

Згідно з частиною першою статті 196 Сімейного кодексу України при виникненні заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду, одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі 1 % від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення.

Правило про стягнення неустойки (пені) у розмірі 1 % від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення полягає в тому, що при обчисленні загальної суми пені за прострочення сплати аліментів враховується розмір несплачених аліментів за кожен місяць та кількість днів прострочення за кожним платежем окремо.

Аліменти нараховуються щомісячно, тому строк виконання цього обов'язку буде різним, а отже, кількість днів прострочення сплати аліментів за кожен місяць також буде різною.

Законодавець установив розмір пені - 1% за кожен день прострочення та період, за який нараховується пеня - за кожен день, починаючи з наступного, у який мала бути здійснена сплата аліментів за відповідний місяць, але таке зобов'язання не було виконане, і до дня, у який проведена сплата заборгованості чи до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені.

Таке правило застосовується у разі прострочення виконання зобов'язання зі сплати аліментів за місяць, у який вони мали бути сплачені.

Розмір пені за місячним платежем розраховується так: заборгованість зі сплати аліментів за конкретний місяць (місячний платіж) необхідно помножити на кількість днів заборгованості, які відраховуються з першого дня місяця, наступного за місяцем, у якому мали бути сплачені, але не сплачувалися аліменти, до дня їх фактичної виплати (при цьому день виконання зобов'язання не включається до строку заборгованості) та помножити та 1 відсоток.

Тобто формула така: заборгованість за місяць x кількість днів заборгованості x 1 %. За цим правилом обраховується пеня за кожним простроченим місячним платежем. Загальний розмір пені становить суму розмірів пені, обрахованої за кожним місячним (періодичним) платежем.

У разі виплати аліментів частинами, необхідно зазначити, що якщо такі часткові платежі вчинені протягом місяця, у якому повинні сплачуватися аліменти, і їх загальна сума становить місячний платіж, визначений у рішенні суду про стягнення алі-

ментів, вважається, що той з батьків, який повинен сплачувати аліменти, виконав ці зобов'язання.

У разі, якщо місячний платіж сплачено не у повному розмірі, то пеня буде нараховуватися з першого дня місяця, наступного за місяцем сплати чергового платежу, на різницю між розміром, який мав бути сплачений на утримання дитини, та розміром фактично сплачених аліментів з урахуванням строку прострочення та ставки пені - 1 %.

Строк прострочення вираховується з урахуванням раніше зазначеного правила і починає перебіг з першого дня місяця, наступного за місяцем внесення періодичного платежу, до дня, який передує дню сплати заборгованості.

У разі, якщо заборгованість зі сплати аліментів погашено частково в іншому місяці, то визначення пені на заборгованість зі сплати аліментів розраховується з урахуванням розміру несплаченої частки аліментів за певний місяць з дня сплати частки місячного платежу і до дня, який передує дню погашення заборгованості за відповідним місячним платежем, помножену на 1 %.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81573936>

Постанова Верховного Суду від 20.06.2019 року у справі №632/580/17 (провадження № 61-51сво18)

Зміна законодавцем мінімального розміру аліментів, які підлягають стягненню з платника аліментів на одну дитину, не є самостійною підставою для зміни розміру аліментів відповідно до статті 192 Сімейного кодексу України за відсутності фактичних змін у матеріальному стані сторін спору, які обумовлюють можливість збільшення розміру аліментів.

Позивач звернувся з позовом до відповідача про зміну розміру стягуваних аліментів на утримання неповнолітнього сина - з 500 грн до 1 000 грн, але не менше 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку щомісячно до досягнення ним повноліття, на підставі змін, що були внесені до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів», відповідно до яких мінімальний розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Рішенням місцевого суду позов задоволено, збільшено розмір аліментів до рівня 1 000 грн. щомісячно, але не менше 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Рішенням апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове рішення, яким у задоволенні позову відмовлено.

Рішення апеляційного суду мотивоване тим, що позивач у своїх позовних вимогах щодо збільшення розміру присуджених рішенням суду аліментів посилався лише на зміну в законодавстві в частині визначення мінімального розміру аліментів на одну дитину, проте така зміна не є підставою для перегляду постановлених раніше судових рішень про їх стягнення, у той час як належних та допустимих доказів того, що у сторін відбулись зміни, які обумовлюють можливість збільшення розміру аліментів, які стягуються на утримання неповнолітнього сина, позивачем не було надано.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд погодився із висновком апеляційного суду з огляду на наступне.

У частині першій статті 192 Сімейного кодексу України передбачено, що розмір аліментів, визначений за рішенням суду або домовленістю між батьками, може бути згодом зменшено або збільшено за рішенням суду за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених цим Кодексом.

У постанові Верховного Суду України від 05 лютого 2014 року у справі № 6-143цс13 зроблено висновок, що розмір аліментів, визначений рішенням суду, не вважається незмінним. Отже, у зв'язку із значним покращенням матеріального становища платника аліментів матір дитини може подати до суду заяву про збільшення розміру аліментів. Значне погіршення матеріального становища батька може бути підставою для його вимоги про зменшення розміру аліментів. Сімейний кодекс України передбачає підстави для зміни розміру аліментів, визначеного за рішенням суду, але не пов'язує їх зі способом присудження.

Стаття 192 Сімейного кодексу України тільки вказує на можливість зміни раніше встановленого розміру аліментів за наявності доведених в судовому порядку підстав, а саме: зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених цим Кодексом. З огляду на відсутність імперативної заборони змінювати розмір аліментів шляхом зміни способу їх присудження, за положеннями статті 192 Сімейного кодексу України зміна розміру аліментів може мати під собою зміну способу їх присудження (зміна розміру аліментів, стягнутих за рішенням суду у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини на розмір аліментів, визначений у певній твердій грошовій сумі та навпаки).

Аналіз змісту статті 192 Сімейного кодексу України свідчить, що зміна законодавцем мінімального розміру аліментів, які підлягають стягненню з платника аліментів на одну дитину, не є підставою для зміни розміру аліментів відповідно до статті 192 Сімейного кодексу України.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82857515>

Постанова Верховного Суду від 27.06.2019 року у справі №635/6679/16 (провадження №61-22926св18)

Вимоги статті 196 Сімейного кодексу України передбачають відповідальність за прострочення сплати аліментів у вигляді неустойки, тільки при виникненні заборгованості за аліментами, які сплачуються на дітей, і не розповсюджуються на правовідносини щодо сплати аліментів на утримання батьків.

Позивач звернувся до суду із позовом до відповідача про стягнення пені за прострочення сплати аліментів, які присуджені позивачу рішенням суду як батьку відповідача.

З огляду на існування боргу з виплати аліментів у сумі 1 400 грн, позивач просив на підставі статті 196 Сімейного кодексу України стягнути з відповідача неустойку (пеню) у розмірі одного відсотка від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення, що становить 10 334 грн.

Рішенням місцевого суд, залишеним без змін ухвалою апеля-

ційного суду, у задоволенні позову відмовлено.

Рішення судів мотивовані тим, що передбачена статтею 196 Сімейного кодексу України відповідальність за прострочення сплати аліментів стосується тих аліментів, які, зокрема, визначені у главі 15 Сімейного кодексу України, що регулює правовідносини щодо обов'язку батьків утримувати дитину до досягнення нею повноліття і не поширюється на правовідносини зі сплати повнолітніми дітьми аліментів на утримання непрацездатних батьків, які врегульовані в главі 17 Сімейного кодексу України.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд погодився із зазначеними висновками судів попередніх інстанцій з огляду на наступне.

Обов'язок матері, батька утримувати дитину та виконання указанного обов'язку регламентовано у главі 15 Сімейного кодексу України (тут і далі в редакції чинній, на момент виникнення спірних правовідносин).

Глава 15 Сімейного кодексу України містить статтю 196 у відповідній редакції, якою передбачено, що при виникненні заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду, одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення.

Сімейне законодавство поширює положення статті 196 Сімейного кодексу України також на правовідносини, визначені главою 16 СК України, якими встановлено обов'язки батьків утримувати повнолітніх дочку, сина.

Разом з тим, сімейне законодавство не містить положень, які поширюють дію статті 196 Сімейного кодексу України на правовідносини, визначені главою 17 Сімейного кодексу України, якими встановлено обов'язки повнолітніх дочки, сина утримувати батьків.

З огляду на зазначене, Верховний Суд вважає, що з врахуванням того, що вимоги статті 196 Сімейного кодексу України передбачають відповідальність за прострочення сплати аліментів у вигляді неустойки, тільки при виникненні заборгованості за аліментами, які сплачуються на дітей, і не розповсюджуються на правовідносини щодо сплати аліментів на утримання батьків, суди дійшли обґрунтованого висновку про відмову у позові в даній справі.

Постанова Верховного Суду від 10.07.2019 року у справі №415/4386/16 (провадження №61-21056св18)

Розмір аліментів, визначений рішенням суду, не вважається незмінним. Отже, у зв'язку із значним покращенням матеріального становища платника аліментів одержувач аліментів може звернутися до суду із заявою про збільшення їх розміру. Значне погіршення матеріального становища платника може бути підставою для його вимоги про зменшення розміру аліментів - але ці обставини підлягають доказуванню.

Позивач звернулася з позовом до відповідача про зміну розміру стягнення аліментів на дитину.

Позовна заява мотивована тим, що рішенням суду з відповідача стягнуто аліменти на утримання спільної доньки в розмірі частки від заробітку (доходу) відповідача щомісячно до повноліття дитини, але не менше 30 % прожиткового мінімуму на дитину

відповідного віку на її користь. Відповідач, після пред'явлення виконавчого листа на примусове виконання, зменшив свої офіційні доходи та сплачував щомісячно аліменти у розмірі 300 грн, що є недостатнім для утримання дитини. При цьому, відповідач мав додаткові неофіційні доходи, щоденно користувався автомобілем. Посилаючись на положення статті 192 Сімейного кодексу України позивач просила змінити розмір аліментів, визначений судовим рішенням, шляхом зміни способу їх стягнення та стягувати аліменти на утримання дитини у твердій грошовій сумі у розмірі 1 500 грн.

Рішенням місцевого суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено.

Відмовляючи у задоволенні позову, суди виходили з того, що позивачем не було надано доказів на підтвердження своїх доводів про зміну матеріального становища відповідача.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Верховний Суд погодився із висновками судів попередніх інстанцій з огляду на наступне.

Згідно з вимогами статті 181 СК України, в редакції, що діяла на час розгляду справи, визначено, що за рішенням суду кошти на утримання дитини (дітей) присуджуються у частці від доходу її матері, батька і (або) у твердій грошовій сумі.

Відповідно до вимог частини першої статті 182 СК України, в редакції, що діяла на час розгляду справи, при визначенні розміру аліментів суд враховує: стан здоров'я та матеріальне становище дитини; стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів; наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружину, батька, дочки, сина; інші обставини, що мають істотне значення.

Згідно з частиною першою статті 192 Сімейного кодексу розмір аліментів, визначений за рішенням суду або домовленістю між батьками, може бути згодом зменшено або збільшено за рішенням суду за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених цим Кодексом.

Аналіз вказаних положень закону свідчить про те, що розмір аліментів, визначений рішенням суду, не вважається незмінним. Отже, у зв'язку із значним покращенням матеріального становища платника аліментів одержувач аліментів може звернутися до суду із заявою про збільшення їх розміру. Значне погіршення матеріального становища платника може бути підставою для його вимоги про зменшення розміру аліментів - але ці обставини підлягають доказуванню.

Висновки, викладенні в ухвалі апеляційного суду щодо зміни розміру аліментів шляхом зміни способу їх присудження, узгоджуються з положеннями статті 192 Сімейного кодексу України, оскільки зміна розміру аліментів може мати під собою й зміну способу їх присудження (зміна розміру аліментів, стягнутих за рішенням суду у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини на розмір аліментів у певній твердій грошовій сумі та навпаки).

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83056263>

Постанова Верховного Суду від 24.07.2019 року у справі №686/5377/18 (провадження № 61-38613ск18)

Смерть одержувача аліментів за рішенням суду та призначення піклувальником неповнолітньої дитини іншої особи може бути підставою для заміни сторони у виконавчому провадженні.

Позивач звернулася до суду із заявою про заміну сторони виконавчого провадження, в якій просила замінити стягувача у виконавчому провадженні про стягнення аліментів, у зв'язку із смертю їх одержувача та призначення її піклувальником неповнолітньої дитини, на утримання якої ці аліменти стягуються.

Ухвалою місцевого суду заяву задоволено, замінено стягувача, яка померла, у виконавчому провадженні про стягнення аліментів, на позивача.

Ухвалу суду першої інстанції мотивовано тим, що після смерті стягувача, на користь якої органами державної виконавчої служби в примусовому порядку стягувалися аліменти на утримання неповнолітньої дитини, піклувальником останньої призначено позивача.

Постановою апеляційного суду ухвалу суду першої інстанції скасовано, у задоволенні заяви про заміну сторони виконавчого провадження відмовлено.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована статтею 179 Сімейного кодексу України, яка передбачає, що аліменти, одержані на дитину, є власністю дитини, та обґрунтована тим, що неповнолітня дитина на час звернення її піклувальника із заявою про заміну сторони виконавчого провадження досягла 15-річного віку та відповідно до положень статті 32 Цивільного кодексу України має право самостійно розпоряджатися аліментами, які стягуються на її утримання.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Верховний Суд не погодився із висновками апеляційного суду з огляду на те, що судові рішення є актом судового розгляду справи, його метою є досягнення юридичної визначеності у спірних правовідносинах, воно є обов'язковим до виконання. У резолютивній частині рішення суду знаходить відображення присуд суду, оскільки викладено висновок суду про задоволення позову чи про відмову в позові повністю або частково щодо кожної із заявлених вимог.

Дійшовши обґрунтованого висновку про те, що аліменти є власністю дитини, поза увагою суду апеляційної інстанції залишився зміст резолютивної частини рішення про стягнення аліментів з відповідача на користь померлої на утримання неповнолітньої дочки до досягнення дитиною повноліття.

Отже, на підставі рішення суду виникло правовідношення, в якому позивач була зобов'язана утримувати неповнолітню дочку за встановлених судом умов, визначених відповідно до закону.

Відповідно до статті 179 Сімейного кодексу України самостійне отримання аліментів неповнолітньою дитиною є її правом.

За змістом статті 179 Сімейного кодексу України аліменти можуть виплачуватися на ім'я батьків або інших законних представників дитини, які розпоряджається аліментами виключно за цільовим призначенням в інтересах дитини.

Тому висновок суду апеляційної інстанції про відмову у заміні сторони виконавчого провадження, у зв'язку із виповненням дитині 15 років, і її права розпоряджатися аліментами, є необ-

ґрунтованим з огляду на зміст рішення суду, яким присуджено аліменти на утримання дитини, а також положення статті 179 Сімейного кодексу України.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83387296>

Постанова Верховного Суду від 01.08.2019 року у справі №455/1434/17 (провадження № 61-9053св19)

Особи, на користь яких відповідач сплачує аліменти, можуть оскаржувати рішення у інших справах щодо стягнення з останнього аліментів, оскільки вказані рішення впливають на їх права та/або обов'язки.

Позивач звернулася до суду з позовом до відповідача про стягнення на її користь, як матері останнього, аліментів у розмірі певної частини доходів щомісячно, посилаючись на те, що вона є непрацездатною особою та потребує матеріальної допомоги, яку відповідач має можливість надавати.

Рішенням місцевого суду позов задоволено: стягнуто з відповідача на користь позивача аліменти у розмірі певної частини з усіх видів його заробітку (доходу) щомісячно.

Постановою апеляційного суду рішення місцевого суду скасовано в частині стягнення із відповідача на користь держави судового збору, в іншій частині рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Не погоджуючись із рішенням місцевого суду, колишня дружина відповідача оскаржила його в апеляційному порядку, посилаючись на те, що на підставі рішення суду з відповідача на її користь стягуються аліменти на неї та дитину, у зв'язку із чим остання мала бути залучена у справі в якості третьої особи, що судом першої інстанції не було враховано.

Ухвалою апеляційного суду відмовлено у відкритті апеляційного провадження за її апеляційною скаргою на рішення місцевого суду.

Ухвала апеляційного суду мотивована тим, що заявник не є стороною у справі, оскаржуваним рішенням суду першої інстанції не вирішувалося питання про її права та обов'язки, у зв'язку з чим відсутні підстави для відкриття апеляційного провадження.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Верховний Суд не погодився із таким висновком апеляційного суду з огляду на наступне.

У частині першої статті 205 Сімейного кодексу України передбачено, що суд визначає розмір аліментів на батьків у твердій грошовій сумі і (або) у частці від заробітку (доходу) з урахуванням матеріального та сімейного стану сторін.

Учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково (частинна перша статті 352 ЦПК України).

Аналіз вищевказаної норми свідчить про те, що право на апеляційне оскарження мають особи, які не брали участі у справі, проте ухвалені судові рішення стосуються їх інтересів або завдає їм шкоди, що виражається у несприятливих для них наслідках чи обмежує їх права.

Ураховуючи те, що наявність інших осіб, на користь яких відповідач сплачує аліменти, має значення під час вирішення даного

спору, апеляційний суд зробив передчасний висновок про відсутність у колишньої дружини відповідача права на апеляційне оскарження, що призвело до обмеження реалізації права на апеляційне оскарження судового рішення.

Схожий за змістом правовий висновок викладений у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 06 червня 2018 року у справі № 303/7417/16-ц (провадження № 61-5516св18).

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83589521>

Постанова Верховного Суду від 14.08.2019 року у справі №725/2043/16 (провадження №61-13766св18)

Отримання особою, яка звертається з позовом про стягнення аліментів, соціальної та/або благодійної допомоги, не є підставою для відмови у задоволенні такої вимоги.

Позивач звернулася до суду з позовом до відповідача про стягнення аліментів в розмірі 900,00 грн щомісячно на кожну дитину до досягнення дітьми повноліття. Позовна заява мотивована тим, що за час перебування сторін у шлюбі, який розірвано, у них народились четверо дітей, які після розірвання шлюбу залишились проживати разом з матір'ю та перебувають на її утриманні. Відповідач матеріальної допомоги на утримання своїх малолітніх дітей не надає.

Рішенням місцевого суду позовні вимоги задоволено частково. Стягнуто з відповідача на користь позивача аліменти на утримання неповнолітніх дітей у твердій грошовій сумі в розмірі 600,00 грн щомісячно на кожну дитину, але не менше 30 % від прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, до досягнення дітьми повноліття.

Рішенням апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано, задоволенні позовних вимог відмовлено.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, апеляційний суд виходив із того, що позивачем не доведено факту перебування дітей лише на її утриманні. Позивач та її діти перебувають на обліку в управлінні соціального захисту населення Першотравневого району міста Чернівці, як внутрішньо переміщені особи і отримують щомісячну адресну допомогу.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Верховний Суд дійшов висновку, що суд першої інстанції, дослідивши матеріали справи та надавши їм належну правову оцінку дійшов правильного висновку про стягнення з відповідача на користь позивача аліментів на утримання малолітніх дітей. Визначаючи розмір аліментів в сумі 600,00 грн на кожну дитину, місцевий суд обґрунтовано виходив із того, що відповідач не працює, постійного доходу не має, перебуває на обліку в центрі зайнятості.

Аргументи суду апеляційної інстанції про те, що отримання соціальної допомоги та благодійної допомоги є підставою для звільнення відповідача від сплати аліментів на утримання своїх неповнолітніх дітей не ґрунтуються на законі.

У зв'язку із наведеним Верховний Суд дійшов висновку, що рішення суду апеляційної інстанції про відмову у задоволенні позовних вимог не відповідає як нормам матеріального права, так і принципу справедливості правосуддя, що у свою чергу полягає у особливій увазі до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над

інтересами батьків.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83749445>

Постанова Верховного Суду від 18.09.2019 року у справі №522/4045/13-ц (провадження № 61-27716св18)

Заборгованість по сплаті аліментів та пеня повинні бути сплачені в тій валюті, в якій платнику аліментів була виплачена заробітна плата.

У справі, яка переглядалася Верховним Судом, між сторонами було укладено та нотаріально посвідчено договір про сплату аліментів на утримання дитини, відповідно до умов якого, батько зобов'язався сплачувати аліменти у розмірі 50 % від своєї заробітної плати, але не менш ніж 500 грн. щомісячно, до досягнення дитиною повноліття, а у разі несвоєчасного виконання умов договору і виникнення заборгованості зі сплати аліментів - пеню у розмірі 1 % від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Верховний Суд погодився з доводами касаційної скарги про те, що заборгованість по сплаті аліментів та пеня повинні бути сплачені в тій валюті, в якій платнику аліментів була виплачена заробітна плата, та з урахуванням умов договору про сплату аліментів стягнув відповідні платежі у доларах США та євро.

За змістом ч. 3 ст. 551 ЦК у разі, якщо розмір неустойки перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення, суд може його зменшити. На підставі зазначеної норми, з урахуванням обставин справи, принципів добросовісності, розумності та справедливості, Верховний Суд зменшив розмір пені, що підлягала стягненню з платника, відповідно з 232 544 дол. США. до 2000 дол. США. та з 218 446 євро до 2000 євро.

Цікаві посилання в постанові Верховного Суду:

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 р. у справі № 373/2054/16-ц(провадження№14-446цс18).

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84571266>

Постанова Верховного Суду від 12.09.2019 року у справі № 459/1381/18 (провадження № 61-9328св19)

Тлумачення ст.ст. 198, 200 СК дає підстави для висновку про те, що при встановленні, чи повнолітні непрацездатні дочка чи син потребують матеріальної допомоги, повинні враховуватися будь-які обставини, які свідчать про необхідність в матеріальній допомозі. При цьому, отримання повнолітнім непрацездатним дочкою, сином доходів, які є більшими за прожитковий мінімум, автоматично не свідчить, що вони не потребують матеріальної допомоги.

Позивач звернулася з позовом до батька дитини про стягнення матеріальної допомоги на утримання повнолітнього непрацездатного сина в розмірі 1/4 частини від його доходу (заробітку) щомісячно, починаючи з дня звернення до суду пожиттєво.

Позовні вимоги були мотивовані тим, що позивач є особою з інвалідністю II групи безстроково, перебуває в скрутному матеріальному становищі та постійно хворіє. Його утриманням займається мати, однак цих коштів не вистачає.

Позивач вказував, що хворіє на диспатичну кардіопатію-розчеплення передньої стулки мітрального клапана, патологія нирок, синдром Аарського і ММД у вигляді моторної недостатності та йому необхідні постійно кошти на лікування, влаштуватися на роботу немає змоги, його матеріальним утриманням займається лише мати, однак цих коштів не вистачає. Шлюб між батьками позивача розірвано. Відповідач жодних коштів на його утримання не надає.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій мотивовані тим, що батьки зобов'язані утримувати своїх повнолітніх непрацездатних дочку, сина, які потребують матеріальної допомоги, якщо вони можуть таку матеріальну допомогу надавати. Позивачу встановлено II групу інвалідності з дитинства безстроково. Позивач отримує державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства II групи у розмірі 1 452 грн, інших доходів не має. Матеріальну допомогу позивачу відповідач не надає. Відповідчу встановлено III групу інвалідності по професійному захворюванню безстроково, з 15 лютого 2009 року він не працює, у зв'язку з професійним захворюванням систематично проходить обстеження та лікування, має на утриманні непрацездатну матір. Відповідач перебуває на обліку в головному управлінні Пенсійного Фонду України у Львівській області та отримує пенсію за віком у розмірі 6 294,83 грн, також отримує з Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань щомісячно страхові виплати. За період з квітня 2018 року по вересень 2018 року отримав 30 101,82 грн. страхових виплат. Тому виходячи з принципу справедливості та розумності, встановивши, що позивач потребує матеріальної допомоги у зв'язку зі станом здоров'я, яку має можливість надавати відповідач, суди частково задовольнили позов.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Відповідно до ч.ч. 8, 9 ст. 7 СК регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, непрацездатних членів сім'ї. Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства.

Батьки зобов'язані утримувати своїх повнолітніх непрацездатних дочку, сина, які потребують матеріальної допомоги, якщо вони можуть таку матеріальну допомогу надавати (ст. 198 СК).

У ч. 1 ст. 200 СК передбачено, що суд визначає розмір аліментів на повнолітніх дочку, сина у твердій грошовій сумі і (або) у частці від заробітку (доходу) платника аліментів з урахуванням обставин, зазначених у ст. 182 цього Кодексу.

Тлумачення ст.ст. 198, 200 СК дає підстави для висновку про те, що при встановленні, чи повнолітній непрацездатній дочка чи син потребують матеріальної допомоги, повинні враховуватися будь-які обставини, які свідчать про необхідність в матеріальній допомозі. При цьому, отримання повнолітньою непрацездатною дочкою, сином доходів, які є більшими за прожитковий мінімум, автоматично не свідчить, що вони не потребують матеріальної допомоги.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84375458>

3.1.3. Справи щодо визначення місця проживання дитини

Постанова Верховного Суду від 20.03.2019 року у справі №363/3907/16-ц (провадження № 61-2179св19)

Згода дитини на проживання з одним з батьків не повинна бути абсолютною для суду, якщо така згода не буде відповідати та сприяти захисту прав та інтересів дитини.

Позивач звернулася до суду про визначення місця проживання дитини разом із нею, аргументуючи свою позицію тим, що відповідач забрав їхню спільну доньку та зник у невідомому їй напрямку, що стало підставою для неодноразових звернень до правоохоронних органів та проведення самостійного розшуку дитини, а також звернення із заявами до служби у справах дітей. Відповідач відмовився віддавати їй дитину та надавати побачення із нею, що порушило її права та права дитини, які закріплені у статті 153 СК України. Відповідачем було подано зустрічний позов про визначення місця проживання дитини разом із батьком.

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позову було відмовлено, зустрічний позов задоволено. Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що і батько, і матір дитини мають позитивні характеристики, належні умови проживання та доходи. Ураховуючи бажання самої дитини, а також тривале її проживання разом із батьком, наявність соціальних зв'язків за місцем проживання, суд першої інстанції дійшов висновку, що проживання доньки з батьком найбільше відповідатиме інтересам дитини, її розвитку і забезпеченню усіх потреб. Постановою суду апеляційної інстанції рішення суду першої інстанції було скасовано та ухвалено нове рішення, яким у задоволенні зустрічного позову було відмовлено, позов матері дитини задоволено.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Верховний Суд у обґрунтування своєї позиції у даній справі зазначає, що норми права, зокрема й практика Європейського суду з прав людини, дає підстави для висновку, що рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й у першу чергу повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а вже тільки потім права батьків.

Визначаючи місце проживання дитини з матір'ю, розуміючи, що спір стосується вкрай чутливої сфери правовідносин, а дитина потребує уваги, підтримки і любові обох батьків, суд апеляційної інстанції при вирішенні спору надав першочергове значення саме найкращими інтересами дитини.

Відповідно до частин першої, другої статті 171 СК України дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї.

Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном.

Разом з тим, згода дитини на проживання з одним з батьків не повинна бути абсолютною для суду, якщо така згода не буде відповідати та сприяти захисту прав та інтересів дитини.

Верховний Суд зазначає, що доводи касаційної скарги про не-

врахування судом апеляційної інстанції думки дитини щодо її бажання проживати разом з батьком, є непереконливими з огляду на малолітній вік дитини (на момент заслуховування її думки судом першої інстанції – 6 років), тривалий час проживання з батьком, обмеження спілкування з матір'ю та конфлікт між батьками щодо визначення місця її проживання.

Встановивши наявність однакових належних матеріально-побутових умов як у матері, так і у батька для проживання дитини, врахувавши висновок органу опіки та піклування про доцільність визначення місця проживання дитини разом із матір'ю, висновки психологів про брак спілкування дитини з матір'ю, а також самовільні, без погодження з матір'ю, дії батька щодо визначення місця проживання дитини, враховуючи, що батьки не змогли самостійно вирішити спір щодо визначення місця проживання дитини та забезпечити доброзичливе спілкування дитини з обома батьками. Верховний Суд доходить до висновку про обґрунтованість рішення апеляційного суду щодо визначення місця проживання малолітньої дитини разом із матір'ю.

Верховний Суд визнав правильною позицію суду апеляційної інстанції щодо визначення місця проживання дитини разом із матір'ю не зважаючи на те, що:

- дитина тривалий час проживала разом з батьком та її місце проживання було зареєстроване разом із батьком;
- відповідно до педагогічної характеристики, на питання про матір дитина відповідала, що маму боїться, не хоче її ні бачити, ні бути з нею. Було зроблено висновки, що батько забезпечує господарсько-економічну, комунікативну, виховну, рекреативну діяльність дитини у вільний час, психотерапевтичну функцію виконує у повному обсязі та на високому рівні;
- відповідно до протоколу діагностично-консультаційної зустрічі, наданого Службою у справах дітей та сім'ї, зроблено висновок, що головною авторитетною фігурою для дитини є її батько. Дитина сприймає його як єдину захищаючу, авторитетну фігуру, усвідомлюючи при цьому важливість зв'язку з батьком як головного для особистої системи виживання. Має актуальний страх щодо можливості втрати батька через дії матері, можливу втрату батька сприймає як катастрофу для себе;
- дитина в судовому засіданні висловила думку про бажання залишитись проживати разом із батьком.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80783093>

Постанова Верховного Суду від 24.04.2019 року у справі № 520/13963/17 (провадження №61-47945св18)

Обставинами, які суд повинен врахувати при визначенні місця проживання дитини є: конкретні умови виховання, а не тільки матеріальне забезпечення дитини; вік дитини, особливості її розвитку; характер взаємостосунків батьків або фактичних вихователів (між собою і кожного з них з дитиною); відношення дитини до батьків (фактичних вихователів); позитивний або негативний вплив батьків або фактичних вихователів на розвиток дитини, а також особистісні якості батьків на особисту прихильність дитини. Майнові можливості кожного із батьків не є визначальними, більш вагомим критерієм, який є обов'язковим для врахування при постановленні рішення – є психологічний зв'язок між дитиною та батьками, тобто психо-

логічні чинники, а не матеріальні.

Врахування принципу 6 Декларації прав дитини у справах щодо визначення місця проживання дитини, не є обов'язковим.

Позивач звернувся до суду із позовом про позбавлення батьківських прав та стягнення аліментів на утримання малолітньої дитини. Ухвалою місцевого суду було об'єднано в одне провадження справу про позбавлення батьківських прав та стягнення аліментів, із цивільною справою, яка перебувала на розгляді в цьому ж суді, за позовом про стягнення аліментів на утримання дитини та визначення місця проживання дитини.

В обґрунтування заявлених позовних вимог за обома позовами позивач зазначив, що донька проживає із ним, дитині забезпечені гідні умови проживання та гармонійна атмосфера оточення, ним для найкращого забезпечення догляду за маленькою донькою найнято няню, він на відміну від відповідача може забезпечити розвиток дитини в безпечному, спокійному та стійкому середовищі. Він разом із донькою проживає в орендованому будинку, в якому є всі необхідні умови для проживання дитини та догляду за нею, крім того, як зазначив позивач, у його батьків у власності є також будинок, у якому знаходяться усі необхідні для нормального розвитку та виховання внучки речі. При цьому зазначав, що відповідач не може забезпечити відповідне середовище для доньки, вона не працює та немає стабільного доходу, не зацікавлена належним чином у вихованні доньки, її розвитку та піклування про неї. Він не має жодних намірів перешкоджати участі матері у вихованні дитини, та більше того він наголосив на тому, що вважає участь відповідача у піклуванні за донькою необхідною та визначальною.

Ухвалою місцевого суду позовні вимоги про позбавлення батьківських прав було залишено без розгляду. Відповідач звернулася до місцевого суду із позовом про стягнення аліментів, визначення місця проживання малолітньої дитини, відібрання дитини та повернення її за попереднім місцем її проживання. Ухвалою місцевого суду, вищезазначені справи було об'єднано в одне провадження.

В обґрунтування заявлених позовних вимог матір дитини зазначила, що батько взяв доньку на чергову прогулянку, проте, назад її не повернув. Також зазначала, що вона має постійний дохід для забезпечення дитині рівня життя, достатнього для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного та соціального розвитку. При цьому батько не приділяє належної уваги вихованню дитини, не турбується про неї, своєю аморальною поведінкою створює загрозу для життя та здоров'я дитини.

Рішенням суду першої інстанції було визначено місце проживання малолітньої дитини разом із батьком, стягнуто аліменти у розмірі 3 000,00 грн щомісячно.

Постановою суду апеляційної інстанції, рішення суду першої інстанції змінено в частині його мотивування. Змінюючи рішення суду першої інстанції, апеляційний суд виходив із того, що вирішуючи спір по суті заявлених позовних вимог, перш за все, необхідно звертати увагу на специфіку правовідносин, які виникли між сторонами та категорію справи, що розглядається. В цьому випадку при вирішенні спору в основу покладаються два фактори: врахування інтересів дитини та рівність батьків при визначенні місця проживання дитини. При цьому будь-яких пріоритетів, виключень, спеціальних умов тощо жодному з батьків не надається. У тому випадку, якщо спір щодо визначення місця проживання дитини вирішується судом, враховуються всі особливості щодо процесу вирішення такого спору, включа-

ючи всі принципи судочинства, закріплені діючим законодавством, у тому числі змагальність.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Верховний Суд вирішив направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції зважаючи на наступне.

У справах «М.С. проти України» та «Мамчур протти України», ЄСПЛ не визначав обов'язкового врахування судами принципу 6 Декларації прав дитини. Зазначених висновків дійшла Велика Палата Верховного Суду у постанові від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16–ц, в якій вона відступила від висновків Верховного Суду України, висловлених у постановках від 14 грудня 2016 року у справі № 6–2445цс16 та від 12 липня 2017 року у справі № 6–564цс17, щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, а саме статті 161 СК України та принципу 6 Декларації прав дитини, про обов'язковість брати до уваги принцип 6 Декларації прав дитини стосовно того, що малолітня дитина не повинна, крім тих випадків, коли є виняткові обставини, бути розлучена зі своєю матір'ю.

Аналіз наведених норм права та практики ЄСПЛ дає підстави для висновку про те, що рівність прав батьків є похідною від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, у першу чергу, повинні бути визначені інтереси дитини у ситуації спору, а вже тільки потім права батьків.

При цьому, будь-які спори між батьками, у які залучена дитина і які вирішуються органом опіки та піклування або судом, завдають шкоди її фізичному та розумовому розвитку і суперечать принципу забезпечення найкращих інтересів дитини.

Питання забезпечення інтересів дитини ґрунтується на розумінні, що розлучення батьків для дітей – це завжди тяжке психологічне навантаження, а дорослі займаючись лише своїми проблемами забувають про кардинальні зміни в житті дитини: нове оточення та місце проживання, неможливість спілкування з двома батьками одночасно тощо.

Вирішуючи питання про визначення місце проживання дитини, суди мають враховувати об'єктивні та наявні у справі докази, зокрема обстеження умов проживання, характеристики психоемоційного стану дитини, поведінки батьків щодо дитини та висновку органу опіки та піклування. Проте найважливішим у цій категорії справ є внутрішнє переконання судді, яке має ґрунтуватися на внутрішній оцінці всіх обставин в їх сукупності. Адже не можна піддавати формалізму долю дитини, яка через те, що батьки не змогли зберегти шлюб, не повинна бути позбавлена щасливого та спокійного дитинства.

У справах про визначення місця проживання дитини, суд повинен займати більш активну позицію і встановлювати ґрунтовно усі обставини, які мають значення та дають підстави визначитись із тим, що буде відповідати найкращим інтересам дитини, не обмежуючись лише обставинами, на які посилаються сторони у своїх вимогах чи запереченнях.

Зазначивши в оскаржуваних рішеннях про врахування інтересів дитини, суди не в повному обсязі встановили обставини, які мають значення для визначення найкращих інтересів дітей, не встановили поведінку кожного з батьків по відношенню до дитини, не взяли до уваги, що дитина із моменту свого народження та до жовтня 2017 року проживала разом із матір'ю, відвідувала різного роду дитячі розвиваючі гуртки, проходила відповідні обстеження у лікарів та відповідно до свого віку отримувала щеплення, натомість, судами не встановлено, чи відвідує дитина

на дитячий садок чи інші розвиваючі гуртки за місцем її проживання разом із батьком у м. Одесі, в якій лікарні м. Одеси дитина перебуває на обліку та чи звертався батько протягом часу коли дитина проживає із ним до лікарів щодо стану здоров'я дитини, чи отримувала дитина щеплення відповідно до свого віку.

Рішення суду першої інстанції обґрунтовано тим, що сторона відповідача не надала доказів того, що батько не виявляє батьківської піклування чи ухиляється від виконання своїх обов'язків, проте для правильного вирішення справи про визначення місця проживання дитини, необхідним є встановлення: хто із батьків створює найкращі умови для розвитку та виховання дитини, а не те, з ким на час розгляду справи фактично проживає дитина. При цьому обставинами, які суд повинен врахувати є: конкретні умови виховання, а не тільки матеріальне забезпечення дитини; вік дитини, особливості її розвитку; характер взаємостосунків батьків або фактичних вихователів (між собою і кожного з них з дитиною); відношення дитини до батьків (фактичних вихователів); позитивний або негативний вплив батьків або фактичних вихователів на розвиток дитини, а також особистісні якості батьків на особисту прихильність дитини. Майнові можливості кожного із батьків не є визначальними, більш вагомим критерієм, який є обов'язковим для врахування при постановленні рішення – є психологічний зв'язок між дитиною та батьками, тобто психологічні чинники, а не матеріальні. При вирішенні таких спорів доцільно керуватися виключно інтересами дитини, судам передусім потрібно впевнитися, що саме той з батьків, на чію користь буде прийняте рішення, створить для дитини належні умови для її морального, духовного та фізичного розвитку.

При цьому захисту прав дитини та перевірки дотримання її прав та найкращих інтересів повинен сприяти не тільки той з батьків, із яким зараз знаходиться дитина, але й правоохоронні та інші державні органи в компетенцію яких входить перевірка інформації щодо дитини, її стану, місцезнаходження тощо.

Ухвалюючи оскаржувані рішення, суди виходили із обставин встановлених у висновку органу опіки та піклування, в основу якого покладені матеріально-побутові умови проживання батьків та їх характеристика, при цьому, дійшовши висновку, що батько та матір можуть належним чином забезпечити малолітню дитину, надати їй всі необхідні умови для розвитку та життєдіяльності, не встановили проживання з ким із батьків буде відповідати найкращим інтересам дитини, не надали оцінку доводам матері про те, що під час проживання дитини разом із нею, вона самостійно займалася її вихованням та розвитком, разом з дитиною відвідувала розвиваючі гуртки, проте на час проживання дитини з її батьком вихованням дитини займається чужа людина, яка на підставі відповідного договору, є нянею, особу якої суди належним чином не перевірили, а також не встановили які відносини у дитини з кожним із батьків та чи є у неї прихильність до одного з них та з урахування цих обставин не вирішили питання призначення альтернативного висновку органу опіки та піклування на предмет визначення місця проживання дитини з урахуванням її якнайкращих інтересів.

Крім того, судами не перевірено та не надано оцінку як відобразилася зміна місця проживання та розлучення з матір'ю на психологічному стані дитини, з огляду на те, що під складання відповідного висновку, працівники служби у справах дітей Одеської міської ради не спілкувалися з дитиною, відповідної бесіди з нею також не проводив і психолог на предмет того, яке у неї ставлення до кожного з батьків, чи є у неї прихильність до одного з них, а тому висновки Київської районної адміністрації Одеської міської ради про те, що під час вирішення спору щодо

визначення місця проживання дитини бралася особиста прихильність дитини до кожного з батьків є такими, що не відповідають фактичним обставинам справи та доказам, які покладені в основу вказаного висновку.

Крім того, встановивши, що батько та матір мають рівні права, однаково можуть забезпечити малолітню дитину всім необхідним для розвитку та життєдіяльності, суди, визначаючи місце проживання малолітньої дитини з батьком, не встановили, чи буде визначення місця проживання дитини з матір'ю суперечити правам та інтересам самої дитини, якщо так, то яким чином.

Ухвалюючи оскаржувані рішення на підставі обставин, викладених у висновку органу опіки та піклування, суди не сприяли всебічному і повному з'ясуванню обставин справи та не встановили повно фактичних обставин, які мають значення для правильного вирішення справи, зокрема, не звернули уваги на те, що висновок органу опіки та піклування не має для суду наперед встановленої сили, а повинен оцінюватися у взаємозв'язку з іншими доказами, не надали оцінки доводам матері, та доказам, наданим останньою на їх підтвердження, не з'ясували через відповідні органи та за участю психолога думку дитини на предмет того, яке у неї ставлення до кожного з батьків та чи є у неї прихильність до одного з них.

Цікаві посилання в постанові Верховного Суду:

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «М. С. проти України» від 11 липня 2017 року (заява № 2091/13);

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мамчур проти України» від 16 липня 2015 року (заява № 10383/09);

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82034477>

Постанова Верховного Суду від 18.03.2019 року у цивільній справі № 215/4452/16-ц (провадження № 61-1145св19)

Презумпція на користь матері в справах щодо дітей, не підтверджується на рівні ООН, що впливає з Декларації або прецедентної практики ЄСПЛ, а також не відповідає позиції Ради Європи та більшості держав - членів Ради Європи.

Обґрунтовуючи свої вимоги батько- позивач у справі про визначення місця проживання дитини, вказував, що він належним чином виконує свої батьківські обов'язки, має самостійний дохід, належні умови для проживання дитини, піклується про її фізичне та духовне виховання, виховує сина в атмосфері турботи та любові. Син висловлює бажання проживати з батьком за місцем свого постійного проживання.

Суди встановили, що як батько, так і мати дитини, належним чином ставляться до виконання своїх батьківських обов'язків, позитивно характеризуються в побуті та на роботі, не зловживають спиртними напоями чи наркотичними засобами. Кожна із сторін має самостійний дохід, який може забезпечити дитині належні умови проживання, виховання та навчання. Також було встановлено, що матеріально-побутові умови та рівень комфорту, які може забезпечити дитині мати, істотно не відрізняються від умов, які надає дитині батько. Установлено, що батько

користується у неповнолітнього сина повагою та авторитетом, що зазначено у висновку спеціаліста у справах дітей. Про авторитет матері хлопчик під час надання пояснень у суді першої інстанції та суді апеляційної інстанції відповіді не надав. Дитина виявила свою прихильність до батька, пояснила, що матір він любить, проте бажає проживати з батьком, дослухається його думки.

Рішенням суду першої інстанції в задоволенні позову було відмовлено, з мотивів того, що позивачем не було надано достатніх та переконливих доказів для задоволення позовних вимог та виключних обставин, при яких неповнолітній має бути розлучений з матір'ю та визначити його місце проживання з батьком. Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції було скасовано та ухвалено нове рішення про задоволення позову. Постанова апеляційного суду мотивована тим, що дитина проживає з батьком, який має стабільний та достатній зарібок, у якого наявні всі умови для проживання сина та його гармонійного розвитку. Дитина як у розмові з психологом, так і в судових засіданнях в судах першої та апеляційної інстанцій наголошувала, що з батьком йому проживати комфортніше та зручніше, а з мамою він бажає проводити час та спілкування у вихідні дні. Батько користується у неповнолітнього сина повагою та авторитетом.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Верховний Суд у обґрунтування своєї позиції зазначив наступне:

Статтю 9 Конвенції про права дитини визначено, що держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Стаття 8 Конвенції включає як право батьків на вжиття заходів для повернення дитини, так і обов'язок національних органів влади вживати такі заходи. Зазначене застосовується не лише у справах, пов'язаних із обов'язковим відібранням дітей на державне утримання та вжиттям заходів соціального захисту, а також у справах, у яких між батьками та іншими членами сім'ї дитини виникає спір щодо спілкування з дитиною та її проживання (рішення Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) у справі «Хокканен проти Фінляндії» від 23 вересня 1994 року та у справі «Фуска проти Румунії» від 13 липня 2010 року).

Крім того, таке спілкування, а також його характер та обсяг обумовлюють обставинами кожної справи та повинні визначатися з урахуванням основних інтересів дитини. Незважаючи на те, що національні органи влади зобов'язані максимально сприяти такій взаємодії, будь-який обов'язок застосування примусу з цих питань має бути обмежено, оскільки мають бути враховані інтереси, а також права та свободи усіх зацікавлених осіб, із наданням першочергової важливості основним інтересам дитини та її правам за статтею 8 Конвенції (рішення ЄСПЛ у справі «Йохансен проти Норвегії» від 07 серпня 1996 року).

Презумпція на користь матері в справах щодо дітей, яка покладена в основу рішення місцевого суду, не підтверджується на рівні ООН, що впливає з Декларації або прецедентної практики

ки ЄСПЛ, а також не відповідає позиції Ради Європи та більшості держав - членів Ради Європи.

Ухвалюючи рішення в справі «М. С. проти України» від 11 липня 2017 року (заява № 2091/13), ЄСПЛ наголосив, що в таких справах основне значення має вирішення питання про те, що найкраще відповідає інтересам дитини. На сьогодні існує широкий консенсус, у тому числі в міжнародному праві, на підтримку ідеї про те, що у всіх рішеннях, що стосуються дітей, їх найкращі інтереси повинні мати першочергове значення. При цьому ЄСПЛ зауважив, що при визначенні найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним.

З огляду на викладене, Верховний Суд зазначив про правильність висновку суду апеляційної інстанції, про те, що проживання сина з батьком відповідає принципу «найкращих інтересів дитини».

Цікаві посилання в постанові Верховного Суду:

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «М. С. проти України» від 11 липня 2017 року (заява № 2091/13);

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хокканен проти Фінляндії» від 23 вересня 1994 року;

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Фуска проти Румунії» від 13 липня 2010 року;

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Йохансен проти Норвегії» від 07 серпня 1996 року.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80521632>

Постанова Верховного Суду від 06.06.2019 року у справі № 495/2106/17 (провадження № 61-592 св 19)

У разі встановлення однакової прихильності дитини до обох батьків, місце проживання дитини визначається з тим із батьків, ким створено більш сприятливі умови проживання для неї.

Батько звернувся до суду з позовом про визначення місця проживання дитини разом із ним. Матір дитини звернулась до суду із зустрічним позовом про визначення місця проживання малолітньої дитини разом із нею.

Рішенням суду першої інстанції первісний позов було задоволено, в задоволенні зустрічного позову відмовлено. Ухвалюючи судові рішення суд першої інстанції виходив з того, що батько має належні житлово-побутові умови для забезпечення дитини усім необхідним для її розвитку, має стабільний дохід, має можливість утримувати дитину матеріально, позитивно характеризуються за місцем роботи та проживання. У дитини з співмешканкою батька добрі відносини та дитина відчуває себе комфортно з ними. Крім того, на думку суду першої інстанції, позивач створив належні умови для гармонійного розвитку, проживання, навчання та виховання сина, у зв'язку із чим дійшов до переконання про те, що на час розгляду справи існували обставини для визначення місця проживання дитини з бать-

ком, а не з матір'ю, і що таке відповідатиме інтересам дитини, сприятиме належним умовам його проживання та належному матеріальному забезпеченню.

Постановою апеляційного суду рішення першої інстанції було скасовано та ухвалено нове судові рішення. Зустрічну позовну заяву про визначення місця проживання малолітньої дитини з матір'ю задоволено. Апеляційний суд виходив з того, що з урахуванням обставин справи та пояснень малолітньої дитини для забезпечення її прав та інтересів, враховуючи, що матір'ю створено більш сприятливі умови для проживання дитини, оскільки в квартирі, у якій мешкає мати, є окрема облаштована кімната для сина, у якій він буде проживати сам. Матір є фізичною особою-підприємцем, перебуває на обліку у ДПІ з 2008 року, дохід за 2017 рік склад 24 000 гривень, а батько в свою чергу, на час ухвалення оскаржуваного судового рішення, у ДПІ як фізична особа-підприємець зареєстрований не був, даних щодо його доходів матеріали справи не містять, проживає у квартирі, яка належить його співмешканці, у якій також мешкає тринадцятирічний син його співмешканки.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Тлумачення частини першої статті 161 СК України свідчить, що під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини враховується ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особисту прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. До інших обставин, що мають істотне значення, можна віднести, зокрема: особисті якості батьків; відносини, які існують між кожним з батьків і дитиною (як виконують батьки свої батьківські обов'язки по відношенню до дитини, як враховують її інтереси, чи є взаєморозуміння між кожним з батьків і дитиною); можливість створення дитині умов для виховання і розвитку.

Європейський суд з прав людини зауважує, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків. (HUNT v. UKRAINE, № 31111/04, § 54, ЄСПЛ, від 07 грудня 2006 року). При визначенні основних інтересів дитини у кожному конкретному випадку необхідно враховувати дві умови: по-перше, у якнайкращих інтересах дитини буде збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я виявляється особливо непридатною або явно неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини буде забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагополучним (MAMCHUR v. UKRAINE, № 10383/09, § 100, ЄСПЛ, від 16 липня 2015 року).

Поведінка батьків, їх авторитет відіграє суттєву роль у вихованні дитини, адже дитина не має самостійного досвіду соціальної поведінки, а тому успадковує досвід і поведінку авторитетних для неї батьків.

Верховний Суд вказує, що зважаючи на це, суд апеляційної інстанції в контексті першочергового врахування саме інтересів дитини, які переважають над інтересами батьків, правильно дотримався норм матеріального права, урахувавши висновок органу опіки та піклування щодо неможливості визначення місця проживання дитини з батьком чи з матір'ю оскільки обома батьками створено однакові умови для проживання дитини, ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків,

які є однаковим та однаковою прихильність дитини до обох з батьків та рекомендовано батькам вирішити питання місця проживання дитини мирним шляхом з урахуванням найкращих інтересів дитини.

Ураховуючи наведене, Верховний Суд зазначає, що апеляційний суд за результатами психологічних досліджень та спостережень під час психокорекційної роботи з дитиною, практичним психологом та за встановленою однаковою прихильність дитини до обох батьків, з урахуванням обставин справи та пояснень малолітньої дитини (у судових засіданнях обох інстанцій), для забезпечення прав та інтересів дитини, дійшов правильного висновку що місце проживання дитини має бути визначено разом із матір'ю, тому, що нею створено більш сприятливі умови для проживання дитини, оскільки в квартирі, у якій мешкає мати, є окрема облаштована кімната для сина, у якій він буде проживати сам.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82264465>

Постанова Верховного Суду від 14.02.2019 року у справі № 377/128/18 (провадження №61-44680 св 18)

Місце проживання дитини, яка не досягла 10 років визначається без врахування її думки.

Судами першої та апеляційної інстанції було задоволено позовні вимоги матері малолітньої особи щодо визначення місця проживання дитини разом із нею та повернення дитини від батька.

При ухваленні рішень судами було враховано ту обставину, що батько самовільно забрав сина з дитячого садочка, та не надавав можливості зустрічатися та спілкуватися позивачці з сином, що суперечить сімейним цінностям, які полягають в повазі один до одного та як найкращому вихованні дитини, ураховуючи інтереси дитини, пояснення представників соціальних служб у судовому засіданні, які намагались здійснити заходи для поновлення стосунків між матір'ю та батьком дитини, між батьками та дитиною, а також той факт, що відповідач відмовляється від спільного відвідування та отримання психологічної допомоги з метою поновлення родинних стосунків.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд посилається на ст.160 СК України, відповідно до якої місце проживання дитини, яка не досягла 10 років, визначається зі згоди батьків, а по досягненні дитиною 10 років - зі спільної згоди батьків та самої дитини та зазначає, що доводи заявника про те, що суд апеляційної інстанції безпідставно не прийняв до уваги та не врахував до кого із батьків дитина має більшу прихильність і не з'ясував думку самої дитини з приводу визначення місця її проживання є безпідставними, оскільки за положеннями зазначеної норми права, місце проживання дитини, яка не досягла 10 років визначається без врахування її думки.

Враховуючи наведене, Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення суду першої та апеляційної інстанцій без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79846507>

3.1.4. Справи пов'язані із міжнародним викраденням дітей

Постанова Верховного Суду від 29.05.2019 року у справі № 357/17852/15-ц (провадження № 14-199цс19)

Положення Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей підлягають застосуванню лише у відносинах між Договірними державами, які визначають центральний орган для виконання функцій, покладених Конвенцією на такі органи. У зв'язку з цим суди мають пересвідчуватись чи є держава, до якої було переміщено дитину Договірною стороною Конвенції та чи погодила її застосування у відносинах з Україною.

Не з'ясування думки дитини стосовно обставин, що безпосередньо стосуються її життя, у разі якщо на момент розгляду справи судами першої та апеляційної інстанції дитина перебувала у віці, що дозволяв сформулювати власні погляди, не встановлення того, чи прижилась дитина у новому середовищі; не з'ясування які умови для її життя, здоров'я та розвитку створено особою, з якою проживає дитина, є підставою для скасування рішень першої та апеляційної інстанції та направлення справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

До суду звернувся батько дитини із позовом про визнання незаконним вивезення дитини, визначення місця її проживання, відібрання дитини та відшкодування моральної шкоди.

Рішенням суду місце проживання дитини було визначено з матір'ю. Сторонами також було укладено та нотаріально посвідчено договір про участь у вихованні сина, яким передбачено, що місцем проживання дитини до досягнення нею повноліття є місце проживання матері, кожен з батьків має право за згодою іншого з батьків тимчасово вивозити дитину для оздоровлення та відпочинку за межі м. Біла Церква Київської області, а за кордон (з тією ж метою) - за нотаріально посвідченою згодою другого з батьків; на період виїзду матері за кордон дитина до повернення матері проживатиме з батьком.

У 2015 дитина у супроводі матері перетнула кордон України через пункт пропуску Бориспіль та вилетіла до Арабської Республіки Єгипет. Нотаріальної згоди на вивезення дитини за кордон її батько не надавав.

Перетин державного кордону України у супроводі матері без нотаріальної згоди батька було здійснено на підставі відмітки про взяття матері та дитина на тимчасовий консульський облік у дипломатичному представництві України за кордоном.

Рішенням суду першої інстанції позов було задоволено частково, визнано незаконним вивезення дитини до Арабської Республіки Єгипет, стягнуто з відповідачки моральну шкоду, у задоволенні решти позовних вимог відмовлено. Постановою суду апеляційної інстанції рішення суду першої інстанції скасовано в частині задоволення позовних вимог про стягнення моральної шкоди та відмови у задоволенні позовних вимог про відібрання дитини, ухвалено в цій частині нове рішення. Позовні вимоги про відібрання дитини задоволено, зобов'язано матір дитини повернути неповнолітню дитину та передати її батьку. Відмовлено у задоволенні позовних вимог про відшкодування моральної шкоди. У решті рішення місцевого суду залишено без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції скасував, справу передав на новий розгляд до суду першої інстанції зважаючи на наступне.

Виїзд з України громадян, які не досягли 16-річного віку, в супроводі одного з батьків або інших осіб, уповноважених одним з батьків, без нотаріально посвідченої згоди другого з батьків здійснюється, якщо в паспорті громадянина України для виїзду за кордон, з яким перетинає державний кордон громадянин, який не досяг 16-річного віку, або проїзному документі дитини є запис про вибуття на постійне місце проживання за межі України чи відмітка про взяття на консульський облік у дипломатичному представництві або консульській установі України за кордоном.

Суди першої та апеляційної інстанцій дійшли висновку про незаконність вивезення дитини за кордон виходячи з положень договору про участь у вихованні дитини, норм СК України та Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Оцінку доказам взяття дитини на консульський облік та наявності відповідної відмітки під час перетину державного кордону України судами належним чином, з урахуванням усіх обставин справи не надано.

Так, рішенням у справі «М. С. проти України» від 11 липня 2017 року (заява № 2091/13) ЄСПЛ, установивши порушення статті 8 Конвенції, консолідував ті підходи і принципи, що вже публікувались у попередніх його рішеннях, які зводяться до визначення насамперед найкращих інтересів дитини, а не батьків, що потребує детального вивчення ситуації, урахування різноманітних чинників, які можуть вплинути на інтереси дитини, дотримання справедливої процедури у вирішенні спірного питання для всіх сторін.

На сьогодні існує широкий консенсус, у тому числі в міжнародному праві, на підтримку ідеї про те, що в усіх рішеннях, що стосуються дітей, забезпечення їх найкращих інтересів повинне мати першочергове значення. Найкращі інтереси дитини залежно від їх характеру та серйозності можуть переважати інтереси батьків.

При цьому при вирішенні питань, які стосуються її життя, дитини, здатній сформулювати власні погляди, має бути забезпечено право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що її стосуються, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

Хоча, безумовно, вивезення неповнолітньої дитини матір'ю за кордон без згоди батька є порушенням його інтересів, проте суд має врахувати найкращі інтереси дитини виходячи з установлених обставин щодо визначеного в судовому порядку місця проживання дитини, забезпечення тим із батьків, з ким визначено місце проживання дитини, повного і гармонійного фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку, а також рівня життя, необхідного для такого розвитку; заслухати думку дитини та урахувати обставини, які склалися та існують на час ухвалення судового рішення.

Положення про рівність прав та обов'язків батьків у вихованні дитини не може тлумачитися на шкоду інтересам дитини. Кожна справа потребує детального вивчення ситуації, врахування різноманітних чинників, які можуть вплинути на інтереси дитини, у тому числі її думки, якщо вона відповідно до віку здатна сформулювати власні погляди.

Натомість суди на порушення вимог закону не з'ясували й не зазначили думку дитини стосовно обставин, що безпосередньо

стосуються її життя, адже на час розгляду справи судами першої та апеляційної інстанції дитина перебувала у віці, що дозволяє сформулювати власні погляди; не встановили, чи прижилась дитина у новому середовищі з огляду на те, що з моменту її виїзду за кордон до дня ухвалення апеляційним судом рішення про її повернення минуло більше трьох років; не з'ясували, які умови для її життя, здоров'я та розвитку створила мати, з якою на час ухвалення судового рішення визначено місце проживання дитини та з якою дитина проживає.

Суд апеляційної інстанції помилково послався на положення Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей як на підставу для повернення неповнолітньої особи позивачеві, а суд першої інстанції послався на положення цієї Конвенції як на підставу для визнання вивезення дитини незаконним.

Вказана Конвенція застосовується до будь-якої дитини, що постійно проживає в Договірній державі безпосередньо перед вчиненням акта порушення прав піклування або доступу (стаття 4).

Тобто положення щодо повернення дитини на підставі Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей підлягають застосуванню у відносинах між Договірними державами, які визначають центральний орган для виконання функцій, покладених Конвенцією на такі органи.

Україна приєдналася до цієї Конвенції згідно із Законом України від 11 січня 2006 року № 3303-IV «Про приєднання України до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей». Проте суди не пересвідчилися, чи Арабська Республіка Єгипет є Договірною стороною цієї Конвенції та чи погодила її застосування у відносинах з Україною, а тому дійшли помилкових висновків про можливість застосування її положень до спірних правовідносин.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82636307>

Постанова Верховного Суду від 27.02.2019 року у справі № 752/24280/17 (провадження №61-42994 св 18)

Відсутність належних та допустимих доказів на підтвердження здійснення права піклування щодо дитини на момент її виїзду до України, недоведеність того, що певна держава була місцем постійного проживання дитини на момент її переміщення та наявність доказів того, що дитина прижилась в новому середовищі, є підставою для відмови у її поверненні на підставі Гаазької конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей.

Головне територіальне управління юстиції в місті Києві в інтересах громадянина Аргентинської Республіки звернулося до суду з позовом, в якому просило визнати незаконним утримання на території України малолітньої особи, повернути її до місця постійного проживання на територію Французької Республіки.

Протягом листопада 2014– жовтня 2015 року дитина проживала разом з батьками у Французькій Республіці на підставі посвідок на тимчасове проживання, виданих у зв'язку з роботою батька за строковим контрактом. З жовтня 2015 року матір проживала разом із сином у Іспанії, звідки у квітні 2016 року виїхала з дитиною до України.

Матір'ю дитини в обґрунтування своєї позиції було надано Акт обстеження житлово-побутових умов проживання малолітньої

дитини та висновок про наявність підстав уважати, що малолітня особа прижилась в своєму новому середовищі за місцем проживання матері в Україні, складені Службою в справах дітей, докази того, що дитина спілкується українською та російською мовами, відвідує басейн, дитячий садок, спортивні тренування з карате, має друзів-однолітків, забезпечений медичною страховкою та планово відвідує лікаря-педіатра.

Судом першої інстанції у задоволенні позову було відмовлено, а судом апеляційної інстанції залишено рішення першої інстанції без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд зазначив, що про наявність того, що дитина прижилась у своєму новому середовищі, можуть свідчити наступні факти: що дитина відвідує дошкільний навчальний заклад – садок, відвідує різноманітні гуртки, за дитиною здійснюється медичний догляд, у дитини є свої друзі, захоплення, дитина має сталі сімейні зв'язки, зміна мови спілкування та інші факти, які свідчать, що дитина вважає своє місце проживання постійним, комфортним і місцем проживання своєї родини, тощо.

Зазначені факти необхідно оцінювати в сукупності з дотриманням інтересів дитини як на цей час, так і в майбутньому, балансу інтересів та прав батьків, думки дитини, якщо вона досягла такого віку й рівня зрілості, тощо.

Права піклування до переміщення дитини повинні реально здійснюватись особою, яка звернулася із заявою про повернення дитини на підставі Конвенції, однак позивач не надав належних і допустимих доказів на підтвердження здійснення права піклування щодо дитини до та на момент її виїзду з матір'ю до України.

Разом з тим, з моменту переміщення дитини пройшло більше року, мати дитини має постійне місце проживання, постійне місце роботи та джерело доходу, створила всі умови для проживання, виховання та розвитку дитини й наявні підстави для висновку, що дитина прижилася у новому середовищі.

Повернення дитини у Французьку Республіку, де дитина мала тимчасове місце проживання виключно за місцем роботи батька за контрактом, нанесе більшої шкоди її інтересам, усталеному побуту, моральному, фізичному розвитку, ніж її залишення за постійним місцем проживання в Україні.

Враховуючи вищевикладене, Верховний Суд зазначає про обґрунтованість позиції судів першої та апеляційної інстанції, та враховуючи найвищі інтереси дитини, недоведеність того факту, що Французька Республіка була постійним місцем проживання дитини до моменту її виїзду в Україну, а також те, що з часу переміщення дитини до часу розгляду справи судом пройшло більше двох років, дитина прижилася в новому середовищі, доходить до висновку про наявність правових підстав для відмови в задоволенні позову, оскільки наявні передбачені Конвенцією виключні підстави для відмови у визнанні утримання дитини незаконним та її поверненні у Французьку Республіку.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80235727>

Постанова Верховного Суду від 12.06.2019 року у справі № 234/17176/17 (провадження № 61–61св19)

Розглядаючи питання щодо повернення дитини до держави постійного проживання, суд не може вирішувати по суті питання щодо піклування про дитину та визначення її місця проживання, оскільки це питання, виходячи зі змісту статті 16 Гаазької конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей належать до виключної компетенції держави постійного проживання дитини.

Головне територіальне управління юстиції у Донецькій області в інтересах батька дитини звернулось до суду з позовом про забезпечення повернення дитини до Російської Федерації.

Суд першої інстанції з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив з того, що дитина прижилась у новому середовищі, перебуває у психологічно благополучному психоемоційному стані, існує серйозний ризик того, що повернення поставить дитину під загрозу заподіяння психічної шкоди або іншим шляхом створить для неї нетерпиму обстановку; повернення до Російської Федерації малолітньої дитини до попереднього місця проживання, до того ж без матері, враховуючи малолітній вік дитини, не відповідає інтересам дитини та суперечить основоположному принципу Конвенції, у зв'язку з чим у задоволенні позову було відмовлено.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд зазначив, що розглядаючи заяви про повернення дитини до країни постійного проживання, суди, відповідно до положень статті 3, частини 1 статті 12 Конвенції насамперед повинні встановити, чи було переміщення або утримання дитини неправомірним до часу звернення піклувальника із заявою.

Конвенція розрізняє підстави повернення дитини у випадку її незаконного переміщення в залежності від часу початку процедури про повернення дитини.

При цьому загальними обставинами які повинні встановити суду є:

- чи мешкала дитина перед переміщенням в Державі з якої її переміщено (стаття 3 Конвенції);
- чи сторона, яка заявила про повернення здійснювала на законних підставах опіку над дитиною і така опіка була ефективною (стаття 3 Конвенції);
- чи є таке переміщення порушенням прав цієї особи на опіку згідно з законодавством держави де дитина проживала;
- чи була згода заявника на переміщення або утримання, тощо.

При встановленні цих обставин, та за умови процедури про повернення початі до спливу одного року з моменту переміщення, суд зобов'язаний приймати рішення про негайне повернення дитини.

Однак, якщо повернення дитини почате після спливу одного року з моменту переміщення, то судовий орган не зобов'язаний приймати рішення про повернення, якщо буде встановлено, що опіка не здійснювалась або особа дала згоду на переміщення чи утримання, або мовчазно погодила переміщення чи утримання, постане загроза фізичної або психічної загрози дитини або створить для дитини нестерпну обстановку.

При цьому, Конвенція не ставить повернення дитини до країни постійного проживання у залежність від створення побутових умов проживання учасників справи, характеристик батьків дитини.

Верховний суд дійшов висновку, що суд першої інстанції, з висновками якого погодився і суд апеляційної інстанції, відмовляючи у задоволенні позову дійшов передчасного висновку про відсутність підстав для задоволення позову, при цьому помилково вирішував даний спір, як спір між батьками щодо місця проживання малолітньої дитини, установивши належні умови проживання з матір'ю, оскільки вказані питання можуть бути вирішені лише після повернення дитини до держави постійного місця проживання.

У даній справі підлягали з'ясуванню законність утримання матір'ю на території України дитини, надання згоди батьком на виїзд дитини та проживання в іншій країні, а також наявність передбачених Конвенцією підстав для відмови в поверненні дитини.

Верховний суд зазначає, що формальний підхід до вирішення справи, та ухвалення судового рішення за відсутності встановлених судом фактичних обставин суперечить фундаментальним принципам цивільного судочинства та не сприяє здійсненню ефективного правосуддя, спрямованого на прийняття законних та справедливих рішень, а також захист прав та інтересів учасників судового розгляду.

У зв'язку із вищезазначеним, рішення суду першої інстанції та постанову апеляційного суду було скасовано, справу передано на новий розгляд.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82857980>

Постанова Верховного Суду від 10.04.2019 року у справі № 757/51046/17-ц (провадження № 61-14573 св 18)

Під найкращими інтересами дитини варто розуміти можливість збереження зв'язків з сім'єю, якщо не буде встановлено небажаність таких зв'язків, і можливість розвитку в здоровому середовищі. Суд повинен детально перевірити сімейну ситуацію і врахувати ряд факторів, зокрема, емоційного, психологічного, матеріального і медичного характеру, та надати розумну оцінку інтересам кожного із батьків та інтересам дитини, які мають найважливіше значення.

Ненадання позивачем матеріального забезпечення дитині під час її незаконного утримання на території України не може свідчити про те, що позивач не здійснював піклування про дитину на момент її переміщення.

Головне територіальне управління юстиції діючи в інтересах громадянина Мексиканських Сполучених Штатів звернулося до суду з позовом про забезпечення повернення малолітньої дитини до Мексиканських Сполучених Штатів.

Рішенням суду першої інстанції позов було задоволено та мотивовано тим, що мати малолітньої особи без згоди батька змінила місце проживання дитини і незаконного утримує її на території України понад погоджений з відповідачем строк, що є порушенням прав батька та малолітнього сина сторін на належне батьківське виховання та безперешкодне спілкування, прав позивача на участь у вихованні дитини та на визначення

місця проживання дитини, що є правовою підставою для застосування процедури повернення дитини, передбаченої Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, яка набула чинності у відносинах між Україною та Мексиканськими Сполученими Штатами.

Постановою суду апеляційної інстанції рішення суду першої інстанції було скасовано та ухвалено нове рішення про відмову у задоволенні позову. Судове рішення мотивоване тим, що ухвалюючи рішення про задоволення позову, суд першої інстанції не врахував заперечень відповідача про те, що між сторонами існувала домовленість про продовження навчання відповідача у вищому навчальному закладі, яке вона вимушено перервала у зв'язку з вагітністю та пологами, що підтверджується відповідним договором, а також отриманням дитиною громадянства України. Також суд апеляційної інстанції виходив з того, що позивач не надав достатніх доказів на підтвердження здійснення ним на час утримання малолітньої дитини на території України належного піклування.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд у своїй постанові посилається на ст.17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», відповідно до якої, суди при розгляді справ застосовують Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Відповідно до практики Європейського суду з прав людини рішення про повернення дитини до держави постійного місця проживання, прийняте на підставі Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, відповідає пункту 1 статті 6 і статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

При вирішенні справ щодо повернення дитини до держави її постійного проживання на підставі Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, суди повинні керуватися дотриманням найкращих інтересів дитини. Під найкращими інтересами дитини варто розуміти можливість збереження зв'язків з сім'єю, якщо не буде встановлено небажаність таких зв'язків, і можливість розвитку в здоровому середовищі. Суд повинен детально перевірити сімейну ситуацію і врахувати ряд факторів, зокрема, емоційного, психологічного, матеріального і медичного характеру, та надати розумну оцінку інтересам кожного із батьків та інтересам дитини, які мають найважливіше значення (§ 85 рішення Європейського суду з прав людини «Шнеерсон і Кампанелла проти Італії»).

Обставин, які б свідчили про те, що повернення дитину поставить під загрозу заповідання їй фізичної чи психічної шкоди, або іншим чином створить для неї нетерпиму обстановку, судом першої інстанції не встановлено. Відповідачем не надано суду доказів на підтвердження того, що існує серйозний ризик того, що таке повернення загрожує дитині психологічною або фізичною небезпекою, чи що внаслідок повернення малолітній син сторін потрапить у нестерпні умови.

Таким чином, встановивши відсутність передбачених Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей обставин, за наявності яких суд має право відмовити в поверненні дитини до держави постійного проживання, а також те, що процедуру повернення дитини до Мексиканських Сполучених Штатів ініційовано позивачем до спливу одного місяця з дати незаконного утримування дитини на території України,

Верховний Суд зазначає, про правильність застосування судом першої інстанції до спірних правовідносин положення Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей та обґрунтованість задоволення позовних вимог.

Верховний Суд зазначає, що під згодою на переміщення необхідно розуміти погодження піклувальника на переїзд дитини до іншої країни на постійне або тимчасове проживання. Про мовчазну згоду на переміщення дитини можуть свідчити відсутність заперечення піклувальника проти переміщення або утримання дитини в іншій країні протягом усього часу до звернення із заявою про повернення дитини.

У рішенні «Карлсон проти Швейцарії» Європейський суд з прав людини зазначив, що при вирішенні справ про повернення дитини до держави її постійного проживання за процедурою, визначеною Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, неправильним є покладення на особу, яка вимагає повернення дитини, обов'язку доведення тієї обставини, що вона не надавала дозволу або мовчазної згоди на переміщення і утримання дитини на території іншої держави.

Водночас відповідач не довела, що позивач знав про відсутність у неї наміру повернутися до Мексиканських Сполучених Штатів і про бажання змінити місце постійного проживання їх сина та погоджувався на це.

Ненадання позивачем матеріального забезпечення дитині під час її незаконного утримання на території України не може свідчити про те, що позивач не здійснював піклування про сина на момент його переміщення, зважаючи на те, що протилежне було встановлено судами обох інстанцій.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції апеляційний суд фактично вдався до аналізу національного законодавства Мексиканських Сполучених Штатів щодо визначення місця проживання дитини, що не можна визнати обґрунтованим, зважаючи на те, що відповідно до статті 19 Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей ніяке рішення, прийняте відповідно до цієї Конвенції, щодо повернення дитини не розглядається як встановлення обставин будь-якого питання про піклування, тому після повернення дитини до держави її постійного проживання не позбавлена можливості звернутися до компетентних органів за місцем постійного проживання дитини з метою вирішення питання про піклування та визначення місця проживання дитини з матір'ю.

У зв'язку з вищезазначеним, Верховний Суд вирішив постанову суду апеляційної інстанції скасувати, рішення суду першої інстанції залишити в силі.

Цікаві посилання в постанові Верховного Суду:

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шнеерсоне і Кампанелла проти Італії» від 12.07.2011 року;

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Карлсон проти Швейцарії» від 08.11.2008 року.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81436871>

3.1.5. Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав

Постанова Верховного Суду від 16.01.2019 року, справа №465/3694/14-ц (провадження №61-36265св18)

Позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків. Факт оскарження відповідним рішенням суду першої інстанції про позбавлення батьківських прав також може свідчити про його інтерес до дитини.

Мати звернулася до суду про позбавлення батьківських прав батька. Обґрунтовувала позов тим, що відповідач пішов з сім'ї і з того часу не цікавиться дитиною, її здоров'ям та освітою, не провідує дочку, не бере участі у вихованні, ухиляється від виконання батьківських обов'язків, самоусунувся від спілкування з дочкою, матеріальну допомогу на утримання дочки не надає.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, позов задоволено. Батька позбавлено батьківських прав відносно дочки.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальнонавчаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти.

Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Позбавлення батьківських прав є виключною мірою, яка тягне за собою серйозні правові наслідки як для батька (матері), так і для дитини (стаття 166 СК України).

Зважаючи на те, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, суд може у виняткових випадках при доведеності винної поведінки когось із батьків або їх обох з урахуванням її характеру, особи батька і матері, а також інших конкретних обставин справи відмовити в задоволенні позову про позбавлення цих прав, попередивши відповідача про необхідність змінити ставлення до виховання дитини (дітей) і поклавши на органи опіки та піклування контроль за виконанням ним батьківських обов'язків.

Позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків.

Посилання суду на існування заборгованості по аліментах та невідвідування відповідачем навчального закладу дитини протягом одного навчального року у повній мірі не може свідчити про ухилення батьків від виконання своїх обов'язків.

Висновок органу опіки та піклування, згідно якого було визнано за доцільне позбавити відповідача батьківських прав відносно доньки має рекомендаційний характер та не є обов'язковим

для суду (частини 5, 6 статті 19 СК України).

Суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини (частина шоста статті 19 СК України).

На підставі викладеного, Верховний Суд прийняв рішення скасувати рішення суду першої інстанції та ухвалу апеляційного суду, а справу передати на новий розгляд до суду першої інстанції.

Аналогічна правова позиція викладена в:

- постанові Верховного суду України від 30 січня 2019 року у справі № 361/4928/17 (провадження № 61-45384ск18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/79616416>

- постанові Верховного суду України від 11 лютого 2019 року у справі № 643/7567/16-ц (провадження №61-43143 св 18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/80181127>

- постанові Верховного суду України від 13 березня 2019 року у справі № 631/2406/15-ц (провадження № 61-36905св18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/80487429>

- постанові Верховного суду України від 20 березня 2019 року у справі № 134/1342/16-ц (провадження № 61-1662св17), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/80854688>

- постанові Верховного Суду України від 05 квітня 2019 року, справа № 570/3742/17(провадження № 61-47457св18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/80980375>

- постанові Верховного Суду України від 25 квітня 2019 року, справа № 296/7848/16-ц (провадження № 61-43695 св18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/81436601>

Цікаві посилання в постанові Верховного Суду:

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року (заява № 31111/04).

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79313696>.

Постанова Верховного Суду від 24.04.2019 року у справі № 331/5427/17 (провадження № 61-12023св18)

Небажання дитини спілкуватися з одним із батьків, що призводить до зменшення чи повного припинення їх побачень, саме по собі не свідчить про ухилення матір'ю (батьком) від виконання батьківських обов'язків, так як ці обставини зумовлені не її (його) волею.

Батько звернувся з позовом до матері, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, - орган опіки та піклування районної адміністрації Запорізької міської ради по Олександрівському району, про позбавлення батьківських прав.

В обґрунтування позову зазначав, що вони з відповідачем припинили спільно проживати і на час подання позову у провадженні суду перебуває справа щодо розірвання укладеного між ними шлюбу. Позивач вказує, що дочка залишилася проживати з ним, перебуває на його повному утриманні, саме він займається її вихованням і розвитком. Відповідач від виконання батьківських обов'язків самоусунулась, з дочкою не спілкується, про її фізичний і духовний розвиток не дбає, матеріальної підтримки не надає, так як з березня 2017 року не має роботи. Після припинення спільного проживання відповідачка веде аморальний спосіб життя, зловживає алкогольними напоями, не у повній мірі усвідомлює значення своїх дій і не керує ними, у зв'язку з чим дитина відчуває моральні страждання і почуття сорому за поведінку матері.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено. Позбавлено матір батьківських прав відносно неповнолітньої дочки. Задовольняючи позовні вимоги, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив з доведеності свідомого ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків щодо неповнолітньої дочки та врахував думку дитини, яка наполягала на позбавленні матері батьківських прав і заперечувала щодо подальшого спілкування з нею.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Задовольняючи позов та позбавляючи матір батьківських прав відносно неповнолітньої дочки, суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, виходив з того, що вона з дитиною не спілкується, її вихованням і розвитком не займається, що свідчить про ухилення від виконання батьківських обов'язків.

Проте такі висновки судів першої і апеляційної інстанцій є помилковими.

Згідно з частиною першою статті 18, частиною першою статті 27 Конвенції про права дитини держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 164 СК України мати може бути позбавлена судом батьківських прав, якщо вона ухиляється від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини.

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не за-

безпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальноновизнаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти.

Європейський суд з прав людини у рішенні у справі «Хант проти України» вказав, що питання позбавлення батьківських прав мають ґрунтуватися на оцінці особистості відповідача та його поведінці. Факт оскарження відповідачем рішення суду першої інстанції про позбавлення батьківських прав також може свідчити про його інтерес до дитини.

При вирішенні судом питання позбавлення батьківських прав визначальним є ставлення матері (батька) до дитини, бажання спілкуватися і приймати участь у її вихованні.

Та обставина, що на час розгляду справи матеріальним забезпеченням дитини, її вихованням і розвитком займається батько, не свідчить про те, що мати дитини не бажає приймати участь у її утриманні і вихованні, тобто свідомо умисно нехтує батьківськими обов'язками.

Батьківські права засновані на спорідненості батьків з дитиною, тому виникнення між дитиною і матір'ю конфлікту чи погіршення їх особистих стосунків, що може мати тимчасовий характер, не є підставою для позбавлення цих прав.

Покладаючи в основу рішення про задоволення позову висновок органу опіки та піклування районної адміністрації Запорізької міської ради по Олександрівському району щодо можливості позбавлення матері батьківських прав, суди не врахували, що даний висновок обґрунтований виключно поясненнями неповнолітньої дитини, які зводяться до її небажання спілкуватися з матір'ю.

Покладаючи ці пояснення в основу рішення про задоволення позову, суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, не зазначив належні і допустимі докази, на підставі яких встановив, що мати дитини особливо неблагонадійна і спілкування з нею суперечить інтересам неповнолітньої дитини.

Стаття 171 СК України закріплює, що дитина має право бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном. Суд має право постановити рішення всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси.

При визначенні найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є небажаним.

На підставі викладеного, Верховний Суд прийняв рішення, касаційну скаргу матері задовольнити. Рішення суду першої інстанції та постанову апеляційного суду скасувати і ухвалити нове судові рішення. Відмовити батьку у задоволенні позову.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82034515>

Постанова Верховного Суду від 24.04.2019 року у справі №300/908/17 (провадження № 61–44369св18)

При вирішенні питання про позбавлення батьківських прав в окремих випадках повинна враховуватися думка дитини щодо позбавлення матері батьківських прав. При вирішенні даних справ повинні визначитися найкращі інтереси дитини щодо збереження їх зв'язків із сім'єю та чи є ця сім'я придатною та благополучною, та визначитися, що у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним.

Орган опіки та піклування державної адміністрації Закарпатської області звернувся до суду з позовом до матері про позбавлення батьківських прав. Позовна заява мотивована тим, що відповідач не виконує батьківських обов'язків щодо своїх малолітніх дітей, яких виховує сама, оскільки батько дітей записаний відповідно до частини першої статті 135 СК України. Двох із п'яти дітей було взято на облік як таких, що опинилися у складних життєвих обставинах. З відповідачем проводилась робота щодо покращення умов проживання, виховання та розвитку малолітніх дітей та її ставлення, як матері до виконання своїх батьківських обов'язків. Але відповідач не реагує і продовжує ухилятися від виконання своїх батьківських обов'язків.

Рішенням суду першої інстанції задоволенні позову відмовлено. Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що відсутні беззаперечні докази свідомого ухилення відповідача від виховання своїх дітей. Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Стаття 9 Конвенції покладає на держави-учасниці обов'язок забезпечувати те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поводяться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Аналіз наведених норм права дає підстави для висновку, що права батьків щодо дитини є похідними від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й, у першу чергу, повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а тільки потім права батьків.

У справі «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року Європейським судом з прав людини наголошено, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути надана до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків (пункт 54). Вирішення питання позбавлення батьківських прав має ґрунтуватися на оцінці особистості відповідача, його поведінки; факт заперечення відповідача проти позову про позбавлення його батьківських прав також може свідчити про його інтерес до дитини (пункт 58).

Відповідно до частин першої та другої статті 171 СК України дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками спору щодо її місця проживання.

Таким чином, з досягненням віку 10 років у дитини з'являється право не тільки бути вислуханою і почутою, але й право брати активну участь у вирішенні своєї долі, зокрема, у визначенні місця проживання. Лише в разі збігу волі трьох учасників переговорного процесу – матері, батька, дитини можна досягти миру і згоди.

З цієї метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства. Закріплення цього права підкреслює, що дитина є особистістю, з думкою якої потрібно рахуватись, особливо при вирішенні питань, які безпосередньо її стосуються.

Залишаючи без змін рішення суду першої інстанції, суд апеляційної інстанції належним чином не визначив найкращих інтересів дітей щодо збереження їх зв'язків із сім'єю, та чи є ця сім'я придатною та благополучною, та не врахував, що у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним.

На підставі викладеного, Верховний суд прийняв рішення, касаційну скаргу Воловецької районної державної адміністрації Закарпатської області задовольнити частково. Постанову апеляційного суду скасувати, справу передати на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Цікаві посилання в постанові Верховного Суду:

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року (заява № 31111/04);

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Справа М. С. проти України» (Заява № 2091/13) від 11 липня 2017 року.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81394213>

Постанова Верховного Суду від 23.01.2019 року у справі №807/45/17 (провадження № 11-927апп18)

Завдання адміністративного суду у справах щодо внесення зміни до актового запису про народження, полягає, насамперед, у перевірці додержання процедури розгляду та прийняття органом реєстрації актів цивільного стану відповідного рішення. Адміністративний суд, розглядаючи такі справи, не вправі вийти за межі їх публічно-правових аспектів і встановлювати юридичні факти, що мають значення для внесення змін до актових записів цивільного стану.

Громадянин звернувся до окружного адміністративного суду з позовом до Ужгородського МВ ДРАЦС ГТЮУ у Закарпатській області, у якому просив зобов'язати відповідача внести зміни до актового запису про народження позивача, зазначивши в графі про національність його батька «поляк».

Ухвалою суду першої інстанції, залишеною без змін ухвалою апеляційного суду, суди відмовили у відкритті провадження у цій справі на підставі п. 1 ч. 1 ст. 109 Кодексу адміністративного судочинства України (у редакції, чинній на час розгляду справи судами першої та апеляційної інстанцій; далі – КАС України), оскільки справа не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства.

Не погодившись із такими судовими рішеннями, громадянин звернувся до Вищого адміністративного суду України з касаційною скаргою.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду ухвалою від 25 липня 2018 року передав вказану вище справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду на підставі ч. 6 ст. 346 КАС України.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Під час визначення предметної юрисдикції справ суди повинні виходити із суті права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа, заявлених вимог, характеру спірних правовідносин, змісту та юридичної природи обставин у справі.

З матеріалів справи вбачається, що громадянин, звертаючись із заявою до Ужгородського МВ ДРАЦС ГТЮУ у Закарпатській області, бажав внести зміни до актового запису про своє народження, зазначивши факт належності батька до польської національності, а тому оскаржує протиправну, на його думку, відмову органу реєстрації актів громадянського стану, оформлену висновком щодо внесення змін до актового запису.

Отже, спірні правовідносини пов'язані з відмовою відповідача внести зміни (зазначити факт належності його батька до польської національності) до актового запису про народження позивача, який відмінний від існуючого запису цивільного стану.

Актами цивільного стану є події та дії, які нерозривно пов'язані з фізичною особою і започатковують, змінюють, доповнюють або припиняють її можливість бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків. Актами цивільного стану є народження фізичної особи, встановлення її походження, набуття громадянства, вихід з громадянства та його втрата, досягнення відповідного віку, надання повної цивільної дієздатності, обмеження цивільної дієздатності, визнання особи недієздатною, шлюб, розірвання шлюбу, усиновлення, позбавлення та поновлення батьківських прав, зміна імені, інвалідність, смерть тощо. Державній реєстрації підлягають народження фізичної особи та її походження, громадянство, шлюб, розірвання шлюбу у випадках, передбачених законом, зміна імені, смерть (ч. 1, 2, 3 ст. 49 Цивільного кодексу (далі – ЦК України)).

Аналогічні за змістом приписи закріплені у ст. 2 Закону України від 01 липня 2010 року № 2398-VI «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» (далі – Закон № 2398-VI).

Державна реєстрація актів цивільного стану проводиться з метою забезпечення реалізації прав фізичної особи й офіційного визнання і підтвердження державою фактів народження фізичної особи та її походження, шлюбу, розірвання шлюбу, зміни імені, смерті (ч. 1 ст. 9 Закону № 2398-VI), тобто дій/подій, що впливають на набуття, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків.

Внесення змін до актового запису цивільного стану проводиться відповідним органом державної реєстрації актів цивільного стану за наявності достатніх підстав. За наслідками перевірки зібраних документів орган державної реєстрації актів цивільно-

го стану складає обґрунтований висновок про внесення змін до актового запису цивільного стану або про відмову в цьому. У разі відмови у внесенні змін до актового запису цивільного стану у висновку вказуються причини відмови та зазначається про можливість її оскарження в судовому порядку (ч. 1 ст. 22 Закону № 2398-VI).

Порядок внесення змін до актових записів цивільного стану також регулюють Правила внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 12 січня 2011 року № 96/5 (далі - Правила).

Відповідно до п. 1.1. розд. I Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, які складено органами державної реєстрації актів цивільного стану України, проводиться районними, районними у містах, міськими (міст обласного значення), міськрайонними, міжрайонними відділами державної реєстрації актів цивільного стану головного територіального управління юстиції (далі - відділи державної реєстрації актів цивільного стану) у випадках, передбачених чинним законодавством. У разі відмови у внесенні змін до актових записів цивільного стану у висновку відділу державної реєстрації актів цивільного стану вказуються причини відмови та зазначається про можливість оскарження його у судовому порядку.

У пункті 2.13 Правил зазначено, що підставою для внесення змін в актові записи цивільного стану є, зокрема, рішення суду про встановлення неправильності в актовому записі цивільного стану.

У цій справі позивач звернувся до суду для захисту права на забезпечення органом державної влади особистого немайнового права (ч. 1 ст. 273 ЦК України) на відображення у актовому записі про своє народження інформації про належність батька до польської національності, а не для оскарження відмови органу державної реєстрації актів цивільного стану внести зміни до актового запису цивільного стану.

У позовній заяві відсутні доводи за ч. 3 ст. 2 КАС України, щодо неправомірності вказаної відмови відповідача, а лише вимога позивача зобов'язати відповідача внести зміни до актового запису.

У справах про оскарження відмови внести за заявою особи зміни до актового запису цивільного стану суд за правилами адміністративного судочинства вивчає наявність чи відсутність достатніх підстав для прийняття відповідного рішення, зокрема, перевіряє чи відповідні рішення прийняті на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, а також, чи прийняті вони обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення. Завдання адміністративного суду у таких справах полягає, насамперед, у перевірці додержання процедури розгляду та прийняття органом реєстрації актів цивільного стану відповідного рішення. Адміністративний суд, розглядаючи такі справи, не вправі вийти за межі їх публічно-правових аспектів і встановлювати юридичні факти, що мають значення для внесення змін до актових записів цивільного стану.

Аналогічну правову позицію викладено в постанові Великої Палати Верховного Суду від 14 листопада 2018 року у справі № 425/2737/17.

Таким чином, позивач у цій справі, оскаржуючи відмову Ужгородського МВ ДРАЦС ГТУЮ у Закарпатській області щодо внесення зміни до актового запису про його народження, не просив визнати неправомірними дії відповідача, а мав намір вирішити питання про внесення змін щодо національності

батька у вже існуючий запис про його народження, отже спір у цій справі не має ознак публічно-правового та підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства.

Ураховуючи суть спірних правовідносин та суб'єктний склад сторін у справі, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що цей спір не належить до юрисдикції адміністративних судів, і вважає вірними висновки судів першої та апеляційної інстанцій про відмову у відкритті провадження в цій справі з підстав, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 109 КАС України (у редакції, чинній на час розгляду справи судами першої та апеляційної інстанцій).

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79388255>

Постанова Верховного Суду від 13.03.2019 року у справі № 466/1150/18 (провадження № 14-59цс19)

Суди за правилами цивільного судочинства повинні встановлювати обставини, що підтверджують або спростовують факт народження особи, та залежно від установлених обставин вирішувати питання про неправильність актового запису і зобов'язання відповідача внести зміни до цього запису.

Громадянин звернувся до суду із заявою, у якій просив встановити факт неправильності в актовому записі про народження доньки в частині місця народження дитини: с. Середкевичі Яворівського району Львівської області та просив установити факт, що дочка народилася у м. Львові.

Заяву мотивував тим, що його донька народилася у м. Львові, що підтверджується дублікатом медичного свідоцтва про народження. Однак у зв'язку з тим, що її батькам не було роз'яснено можливості визначення місця народження дитини за місцем фактичного народження, в її свідоцтві про народження місце народження визначено неправильно - с. Середкевичі Яворівського району Львівської області. Зазначена обставина порушує особисте немайнове право на індивідуальність, тому заявник звернувся до суду із заявою про встановлення факту неправильності в актовому записі та встановлення факту місця народження.

Ухвалою суду першої інстанції, залишеною без змін постановою апеляційного суду, відмовлено у відкритті провадження у справі. Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, виходив з того, що подана громадянином заява про встановлення факту неправильності в актовому записі цивільного стану не підлягає розгляду в порядку окремого провадження, оскільки факт народження дитини підтверджується актовим записом про народження, складеним уповноваженим органом, а незгода заявника з указаними в актовому записі цивільного стану даними не встановлюється в порядку окремого провадження. Суд зазначив, що орган державної реєстрації актів цивільного стану є державним органом - суб'єктом владних повноважень, уповноваженим здійснювати державну реєстрацію актів цивільного стану, яка має публічно-правову природу. Вирішення спорів щодо правомірності дій органу державної реєстрації актів цивільного стану про відмову у внесенні змін до актового запису належить до юрисдикції адміністративних судів та розглядається з дотриманням порядку, встановленого Кодексом адміністративного судочинства України.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

У справі спірні правовідносини пов'язані з установленням місця народження дитини і залежно від цього – правильності чи помилковості актового запису про її народження. Актами цивільного стану є події та дії, які нерозривно пов'язані з фізичною особою і започатковують, змінюють, доповнюють або припиняють її можливість бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків (частина перша статті 49 Цивільного кодексу України; далі

ЦК України). Актом цивільного стану є, зокрема, народження фізичної особи, встановлення її походження, та ін. (частина друга статті 49 ЦК України).

Аналогічні за змістом приписи закріплені у статті 2 Закону України від 01 липня 2010 року №2398-VI «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» (далі – Закон).

Державна реєстрація актів цивільного стану проводиться з метою забезпечення реалізації прав фізичної особи й офіційного визнання і підтвердження державою фактів народження фізичної особи та її походження, шлюбу, розірвання шлюбу, зміни імені, смерті (частина перша статті 9 Закону).

Внесення змін до актового запису цивільного стану проводиться відповідним органом державної реєстрації актів цивільного стану за наявності достатніх підстав. За наслідками перевірки зібраних документів орган державної реєстрації актів цивільного стану складає обґрунтований висновок про внесення змін до актового запису цивільного стану або про відмову в цьому. У разі відмови у внесенні змін до актового запису цивільного стану у висновку вказуються причини відмови та зазначається про можливість її оскарження в судовому порядку (частина перша статті 22 Закону).

Порядок внесення змін до актових записів цивільного стану також регулюють Правила внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 12 січня 2011 року №96/5 (далі – Правила).

Згідно з пунктом 1.1 розділу I Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, які складено органами державної реєстрації актів цивільного стану України, проводиться районними, районними у містах, міськими (міст обласного значення), міськрайонними, міжрайонними відділами державної реєстрації актів цивільного стану головного територіального управління юстиції у випадках, передбачених чинним законодавством.

У разі відмови у внесенні змін до актових записів цивільного стану у висновку відділу державної реєстрації актів цивільного стану вказуються причини відмови та зазначається про можливість оскарження його у судовому порядку.

Відповідно до пункту 2.13 Правил підставою для внесення змін в актові записи цивільного стану є, зокрема, рішення суду про встановлення неправильності в актовому записі цивільного стану.

Правовий висновок щодо правильного застосування пункту 2.13 Правил викладено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 14 листопада 2018 року (справа № 425/2737/17), у якій зазначено, що суди за правилами цивільного судочинства повинні встановлювати обставини, що підтверджують або спростовують факт народження особи, та залежно від установлених обставин вирішувати питання про неправильність актового запису і зобов'язання відповідача внести зміни до цього запису. У справах про оскарження відмови внести за заявою особи

зміни до актового запису цивільного стану суд за правилами адміністративного судочинства вивчає наявність чи відсутність достатніх підстав для прийняття відповідного рішення, зокрема перевіряє, чи відповідні рішення прийняті на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, а також чи прийняті вони обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення. Завдання адміністративного суду в таких справах полягає насамперед

перевірці додержання процедури розгляду та прийняття органом реєстрації актів цивільного стану відповідного рішення. Адміністративний суд, розглядаючи такі справи, не має права виходити за межі їх публічно-правових аспектів і встановлювати юридичні факти, що мають значення для внесення змін до актових записів цивільного стану.

Верховний Суд прийняв рішення, касаційну скаргу батька задовольнити. Ухвалу суду першої інстанції та постанову апеляційного суду скасувати, справу направити до суду першої інстанції для вирішення питання про відкриття провадження у справі.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80555851>

Постанова Верховного Суду від 29.05.2019 року у справі № 398/4017/18 (провадження № 14–215цс19)

Дана справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства у зв'язку з неможливістю встановлення в судовому порядку фактів щодо належності осіб до певної національності. Органи ДРАЦС за заявою громадян можуть вносити зміни до актових записів на підставі рішень суду, якими встановлено неправильність таких записів та зазначено про внесення до них конкретних змін.

У цій справі громадянка звернулася із заявою про встановлення факту належності заявниці, її матері, баби та тітки до певної національності, посилаючись на помилковість таких відомостей, зазначених в актових записах про народження заявниці та її матері, що є, на її думку, підставою для внесення змін до цих актових записів щодо національності матері та баби.

Ухвалою суду першої інстанції у відкритті провадження за цією заявою відмовлено.

Ухвалу суду першої інстанції мотивовано тим, що встановлення факту про належність особи до певної національності не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Постановою апеляційного суду, апеляційну скаргу громадянки залишено без задоволення, ухвалу суду першої інстанції залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції погодився з висновками суду першої інстанції, зазначивши при цьому, що норми Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) не передбачають можливості розгляду в порядку окремого провадження заяв про встановлення факту належності особи до певної національності, встановлення неправильності в актовому записі про народження та зобов'язання внести зміни до актових записів щодо національності особи – такі заяви підлягають розгляду в позовному провадженні. Заявниця не позбавлена права звернутися до органів державної реєстрації актів цивільного стану (далі – ДРАЦС) як суб'єкта владних повноважень з метою

внесення змін до актового запису про народження у частині національності, а у випадку відмови – оскаржити такі дії в суді в порядку адміністративного судочинства.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Підставами для внесення змін в актові записи цивільного стану є, зокрема, рішення суду про встановлення неправильності в актовому записі цивільного стану та рішення, у яких зазначено про внесення конкретних змін в актові записи цивільного стану; постанова адміністративного суду (підпункти 2.13.1, 2.13.2 пункту 2.13 Правил).

Таким чином, органи ДРАЦС за заявою громадян можуть внести зміни до актових записів на підставі рішень суду, якими встановлено неправильність таких записів та зазначено про внесення до них конкретних змін.

У частині першій статті 315 ЦПК України наведено перелік фактів, справи про встановлення яких розглядаються судом. Хоча за змістом частини другої цієї статті зазначений перелік не є вичерпним, проте у судовому порядку можуть бути встановлені тільки ті факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб (якщо законом не визначено іншого порядку їх встановлення).

За таких обставин, справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства у зв'язку з неможливістю встановлення в судовому порядку фактів щодо належності осіб до певної національності.

Чинним законодавством України не передбачено зазначення в актових записах цивільного стану та свідоцтвах про ДРАЦС національності батьків дитини чи осіб, які вступають у шлюб. Тим самим забезпечується рівність усіх незалежно від національності чи етнічного походження, а також право особи вільно обирати та відновлювати національність, як це передбачено статтею 11 Закону України «Про національні меншини в Україні». Примушення громадян у будь-якій формі до відмови від своєї національності не допускається.

Згідно зі статтею 300 ЦК України особа має право на індивідуальність, на збереження своєї національної, культурної, релігійної, мовної самобутності, а також право на вільний вибір форм та способів прояву своєї індивідуальності, якщо вони не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Таке право підпадає під захист статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка передбачає, що кожна людина має право на повагу до її особистого і сімейного життя. Держава не може втручатися у здійснення цього права інакше ніж згідно із законом та у випадках, необхідних у демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки.

Стаття 11 Конституції України передбачає, що держава сприяє як консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, так і розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин в Україні.

Згідно зі статтею 3 Рамкової конвенції про захист національних меншин (ратифікована Законом України від 9 грудня 1997 року № 703/97-ВР) кожна особа, яка належить до національної меншини, має право вільно вирішувати, вважатися їй чи не вважатися такою, і таке рішення або здійснення прав у зв'язку з ним не повинно зашкоджувати такій особі.

Національна належність особи, таким чином, є актом її особи-

стого самовизначення і жодним чином не впливає на публічно-правові відносини такої особи з державою.

Щодо посилань у заяві заявницею на роз'яснення, наведені у постанові Пленуму Верховного Суду України від 7 липня 1995 № 12 «Про практику розгляду судами справ про встановлення неправильності запису в актах громадянського стану», зазначена постанова була прийнята понад 20 років тому, тобто до прийняття Конституції України та чинних ЦК України, Сімейного кодексу України, ЦПК та КАС України, то надані в ній роз'яснення не відповідають чинному законодавству України і не можуть братися до уваги.

З урахуванням наведеного оскаржувані судові рішення підлягають залишенню без змін як такі, що прийняті з дотриманням правил предметної та суб'єктної юрисдикції, а касаційна скарга – залишенню без задоволення.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82188573>

Постанова Верховного Суду від 02.07.2019 року у справі №753/10895/15-ц (провадження № 14-233звц19)

Щодо спорів про батьківство, ініційованих ймовірними біологічними батьками, навіть якщо біологічний батько пропустив строк позовної давності, необхідно з'ясувати фактичні стосунки дитини з ймовірним біологічним батьком, законним батьком і вітчимом, а також вирішувати питання про відповідність найкращим інтересам дитини поновлення позивачеві позовної давності та розгляду позову.

Позивач звернувся з позовом, в якому просив: визнати його батьком дитини (в період шлюбу матері дитини з іншим чоловіком, позивач мав з нею відносини, в результаті чого він є біологічним батьком дитини) та зобов'язати відповідний відділ реєстрації актів цивільного стану м. Києва виключити відомості про батька дитини з актового запису про її народження, зазначивши замість нього позивача як батька дитини.

Суд першої інстанції ухвалив рішення, яким позов задовольнив: визнав позивача батьком дитини. Зобов'язав відділ державної реєстрації актів цивільного стану районного управління юстиції у місті Києві виключити відомості про чоловіка в період шлюбу, записаного батьком дитини, з актового запису про народження. Зобов'язав відділ державної реєстрації актів цивільного стану внести зміни до актового запису, зазначивши позивача батьком дитини та змінивши прізвище дитини та по батькові.

Суд першої інстанції мотивував рішення так: позивач є біологічним батьком дитини. Мати визнала, що протягом життя дитини позивач матеріально опікувався нею, брав участь в її розвитку та вихованні, придбав їй транспортний засіб для того, щоб вона привозила дитину до позивача, оскільки вдома, де проживала дитина, зустрічі були неможливі через наявність іншого чоловіка й іншої дитини.

Згідно із заповітом, складеним, позивач заповів дитині все своє майно. Обґрунтованими є доводи, що у позивача були підстави вважати, що мати чинитиме штучні перешкоди фактичному здійсненню позивачем його батьківських прав та обов'язків. З метою уникнення такої ситуації і травмування дитини позивач до суду не звертався, проте фактично виконував обов'язки батька дитини. А тому причини пропуску позивачем позовної давності є поважними.

Мають застосовуватися висновки Європейського суду з прав

людини (далі - ЄСПЛ), викладені у рішеннях від 8 квітня 2004 року у справі «Хаас проти Німеччини» («Haase v. Germany», заява № 11057/02) та від 7 серпня 1996 року у справі «Йогансен проти Норвегії» («Johansen v. Norway», заява № 17383/90).

Апеляційний суд ухвалив рішення, яким скасував рішення суду першої інстанції й ухвалив нове, яким у задоволенні позову відмовив.

Мотивував рішення тим, що позовна давність за вимогами про визнання батьківства починається від дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про своє батьківство. А тому необґрунтованими є висновки суду першої інстанції про те, що позивач не пропустив позовну давність, оскільки дізнався про порушення його прав лише на початку 2015 року, коли мати повідомила про намір вийти заміж і виїхати на постійне місце проживання до іншої країни.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ постановив ухвалу, якою залишив без змін рішення апеляційного суду. Мотивував ухвалу так: обґрунтованими є висновки апеляційного суду про те, що позивач пропустив позовну давність.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

19 березня 2019 року ЄСПЛ ухвалив рішення у справі «М. Т. проти України» («M.T. v. Ukraine», заява № 950/17) (далі також - Рішення) щодо порушення у цій справі Україною статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція). Визнано, що позивач звернувся до суду з позовом про визнання батьківства поза межами встановленого законодавством строку, та згідно з нормами законодавства мали повноваження поновити цей строк за наявності вагомих підстав.

Відповідно до статті 2 Закону України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі - Закон № 3477-IV) і статті 46 Конвенції Україна зобов'язана виконувати остаточне рішення ЄСПЛ в будь-якій справі, в якій вона є стороною.

Глава 3 Закону № 3477-IV передбачає, що для виконання рішення ЄСПЛ, яким констатовано порушення Україною Конвенції, мають вживатися заходи індивідуального та загального характеру.

У Рішенні ЄСПЛ на підставі його практики вказав, що у таких справах має враховуватися справедливий баланс між відповідними конкуруючими інтересами. Усі рішення щодо найкращих інтересів дитини повинні мати надзвичайне значення (§ 23 Рішення).

Щодо спорів про батьківство, ініційованих ймовірними біологічними батьками, незважаючи на надану національним органам влади свободу розсуду в цій сфері, біологічний батько не повинен повністю виключатись з життя своєї дитини, якщо тільки цього не вимагають відповідні причини щодо захисту найкращих інтересів дитини, приділивши особливу увагу інтересам дитини та не проігнорувавши при цьому інтереси ймовірного біологічного батька

Позовна давність - це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу (частина перша статті 256 Цивільного кодексу України).

Сплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові. Якщо суд визнає поважними причини пропущення позовної давності,

порушене право підлягає захисту (частини четверта та п'ята статті 267 Цивільного кодексу України).

Згідно з частиною другою статті 129 Сімейного кодексу України до вимоги про визнання батьківства застосовується позовна давність в один рік, яка починається від дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про своє батьківство.

Отже, при вирішенні спорів про батьківство та вирішуючи питання про поновлення строку позовної давності, необхідно з'ясувати фактичні стосунки дитини з ймовірним біологічним батьком, законним батьком і вітчимою, а також вирішувати питання про відповідність найкращим інтересам дитини. Забезпечити баланс між інтересами дитини та батька щодо встановлення його батьківства.

Велика Палата Верховного Суду вважає заяву позивача про перегляд судового рішення обґрунтованою. А тому ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ та рішення апеляційного суду міста слід скасувати, а рішення суду першої інстанції - залишити в силі.

Цікаві посилання в постанові Верховного Суду:

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «М. Т. проти України» («M.T. v. Ukraine», заява № 950/17) від 19 березня 2019 року;

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Савіні проти України» («Saviny v. Ukraine», заява № 39948/06) від 18 грудня 2008 року;

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хант проти України» («Hunt v. Ukraine» заява № 31111/04) від 7 грудня 2006 року.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82885744>

Постанова Верховного Суду від 29.08.2019 року у справі № 610/2972/17 (провадження № 61-15186 св 18)

Ухвала суду першої інстанції про відмову у задоволенні клопотання про проведення судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи підлягає оскарженню в апеляційному порядку одночасно з оскарженням рішення суду першої інстанції, ухваленного по суті спору.

Громадянин звернувся до суду з позовом до відповідачки про оспорювання батьківства та виключення відомостей з актового запису про батьківство.

Представник позивача подав до суду клопотання про проведення судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи.

В попередньому судовому засіданні, суд першої інстанції відмовив у задоволенні клопотання представника позивача про призначення експертиз.

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу представника на ухвалу Балаклійського районного суду Харківської області повернуто заявнику.

Ухвала суду апеляційної інстанції мотивована тим, що згідно з пунктом 4 частини п'ятої статті 357 ЦПК України апеляційна скарга не приймається до розгляду та повертається заявнику, якщо скаргу подано на ухвалу, що не підлягає оскарженню окремо від рішення суду. Оскільки ухвала про відмову у призначенні експертизи не входить до визначеного в частині першій статті 253 ЦПК України переліку ухвал, на які можуть бути по-

дані скарги окремо від рішення суду, апеляційний суд дійшов висновку про повернення апеляційної скарги заявнику.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Однією з основних гарантій права сторони на судовий захист є право оскарження судових рішень (стаття 129 Конституції України). Реалізація цього права здійснюється, зокрема, шляхом оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій.

Відповідно до частини другої статті 352 ЦПК України ухвала суду першої інстанції оскаржується в апеляційному порядку окремо від рішення суду у випадках, передбачених статтею 353 цього Кодексу.

Частиною першою статті 353 ЦПК України передбачено перелік ухвал суду першої інстанції, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення суду, зокрема щодо призначення експертизи.

Системне тлумачення положень частини першої статті 353 ЦПК України дозволяє дійти висновку, що законодавець використав різні конструкції, визначаючи перелік ухвал, що підлягають оскарженню окремо від рішення суду, зокрема в одних випадках вживається слово: «відмови» (пункти 1, 4, 7, 10 та ін.), а в інших - вказується на сутність процесуального рішення (пункти 3, 6, 11 та ін.).

У пункті 12 частини першої статті 353 ЦПК України законодавець передбачив право оскаржувати в апеляційному порядку окремо від рішення суду лише ухвали суду першої інстанції про призначення експертизи.

Заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду (частина друга статті 353 ЦПК України).

Верховний Суд у складі Об'єднаної Палати Касаційного цивільного суду у постанові від 12 вересня 2018 року у справі № 61-19138сво18 дійшов висновку, що право на апеляційне оскарження учасники справи можуть реалізувати у порядку, визначеному процесуальним законом, не зловживаючи процесуальними правами у спосіб подання апеляційної скарги на ухвалу, що не може бути оскаржена окремо від такого рішення.

Аналогічного висновку дійшла Велика Палата Верховного Суду у постанові від 04 липня 2018 року у справі № 623/3792/15ц.

Ураховуючи наведене, ухвала про відмову у задоволенні клопотання про призначення експертизи підлягає оскарженню в апеляційному порядку одночасно з оскарженням рішення суду першої інстанції, ухваленого по суті спору.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84091955>

3.1.6. Справи щодо інших сімейно-правових спорів

Постанова Верховного Суду від 07.08.2019 року у справі № 489/3611/16-ц (провадження №61-23943св18)

Здійснення способів спілкування з дитиною, які залежать від можливості поїздки, перетину задля цього кордону та пов'язаних з цим адміністративних заходів вирішуються у порядку встановленому Конвенцією про контакт з дітьми Ради Європи від 15 травня 2003 року та Конвенцією про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19 жовтня 1996 року.

Батько звернувся до суду з позовом про усунення перешкод у спілкуванні з дитиною та її вихованні, визначенні порядку участі у вихованні та спілкуванні з дитиною. Матір дитини незаконно, без згоди батька, вивезла спільну доньку за межі України до Королівства Нідерланди (у статусі біженців) та не давала позивачу можливості спілкуватись з дитиною будь-якими засобами зв'язку, не повідомляла місце знаходження дитини, не надавала можливості зустрічатись з нею, чим порушувала права позивача як батька.

Посилаючись на вищевикладене, позивач просив суд зобов'язати відповідачку усунути перешкоди у спілкуванні з донькою; визначити способи його участі у спілкуванні з дитиною та її вихованні наступним чином: систематичні побачення з донькою у першу та третю суботу кожного місяця, в день народження доньки з 12.00 год. до 16.00 год., а також 2 рази на рік тривалістю не менше двох тижнів з правом виїзду за межі України.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив, а суд апеляційної інстанції погодився із висновками місцевого суду та залишив рішення без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд постановив скасувати судові рішення першої та апеляційних інстанцій та передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції зважаючи на наступне.

Частиною 3 статті 9 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року проголошено, що держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярні основні особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

Пунктом 2 статті 10 Конвенції передбачено, що дитина, батьки якої проживають у різних державах, має право підтримувати на регулярній основі, за виключенням особливих обставин, особливі відносини і прямі контакти з обома батьками. З цією метою і відповідно до зобов'язання Держав-учасниць за пунктом 2 статті 9 Держави-учасниці поважають право дитини та її батьків залишити будь-яку країну, включаючи власну, і повертатися в свою країну. Щодо права залишити будь-яку країну діють лише такі обмеження, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку (order public), здоров'я чи моралі населення або прав і свобод інших осіб і сумісні з визнаними в цій Конвенції іншими правами.

У статті другій Конвенція про контакт з дітьми (ETS N 192) Ради Європи від 15 травня 2003 року, ратифікованої Законом № 166-

У від 20 вересня 2006 року, яка набрала чинності 01 квітня 2007 року, (далі Конвенція) визначено, що «контакт» означає: перебування дитини протягом обмеженого періоду разом з особою, яку зазначено в статті 4 або 5 і з якою вона зазвичай не проживає, чи зустріч з такою особою; будь-яку форму спілкування між дитиною й такою особою; надання інформації такій особі про дитину або дитині про таку особу. «Розпорядження про контакт» означає рішення судового органу стосовно контакту, зокрема угоду про контакт, яка була схвалена компетентним судовим органом або формально складена чи зареєстрована як автентичний документ і яка підлягає виконанню. Статтею 4 встановлено, що дитина та її батьки мають право встановлювати й підтримувати регулярний контакт один з одним. Такий контакт може бути обмежений або заборонений лише тоді, коли це необхідно в найвищих інтересах дитини. Якщо підтримання неконтрольованого контакту з одним з батьків не відповідає найвищим інтересам дитини, то розглядається можливість контрольованого особистого контакту чи іншої форми контакту з одним з таких батьків.

Конвенцією про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19 жовтня 1996 року, прийнятої на Гаазькій конференції з міжнародного приватного права, ратифікованої Україною 14 вересня 2006 року, яка набрала чинності 01 лютого 2008 року (далі - Конвенція), визначено її цілі, якими є: визначити державу, органи якої мають юрисдикцію вживати заходів, спрямованих на захист особи чи майна дитини; визначити, яке право застосовується такими органами при здійсненні їхньої юрисдикції; визначити право, що забезпечується до батьківської відповідальності; забезпечити визнання та виконання таких заходів в усіх Договірних Державах; запровадити таке співробітництво між органами Договірних держав, яке може бути необхідним для досягнення цілей цієї Конвенції.

Право на спілкування з дитиною визначено статтею 3 зазначеної Конвенції. Згідно із статтею 5 вказаної Конвенції судові або адміністративні органи Договірної Держави звичайного місця проживання дитини мають юрисдикцію вживати заходів, спрямованих на захист особи чи майна дитини. З урахуванням статті 7, у разі зміни звичайного місця проживання дитини на іншу Договірну Державу, юрисдикцію мають органи Держави нового звичайного місця проживання.

Звичайне місце проживання дитини на даний час є Королівство Нідерланди.

За статтею 15 даної Конвенції під час здійснення своєї юрисдикції згідно з положеннями Розділу 2 органи Договірних Держав застосовують своє національне право. Якщо звичайне місце проживання дитини змінюється на іншу Договірну Державу, з моменту такої зміни умов застосування заходів, ужитих у Державі попереднього звичайного місця проживання, визнаються правом такої іншої Держави.

Згідно із статтею 35 зазначеної Конвенції, компетентні органи Договірної Держави можуть звернутися з проханням до органів іншої Договірної Держави про надання допомоги у виконанні заходів захисту, ужитих згідно з цією Конвенцією, особливо під час забезпечення ефективного здійснення права на спілкування, а також права на підтримання безпосередніх контактів на постійній основі. Органи Договірної Держави, в якій дитина не має звичайного місця проживання, можуть, на прохання одного з батьків, що проживає в такій Державі та має бажання одержати або підтримувати спілкування з дитиною, збирати інформацію або докази, а також можуть робити висновки щодо можливості такого з батьків здійснювати право на спілкування з

дитиною та про умови, відповідно до яких спілкування повинне здійснюватися. Орган, що здійснює свою юрисдикцію згідно зі статтями 5 - 10 щодо розгляду заяви про право на спілкування з дитиною, перш ніж прийняти рішення, приймає та розглядає таку інформацію, докази та висновки.

Отже, для забезпечення ефективного здійснення права на спілкування у спосіб, визначений позивачем, він не позбавлений можливості реалізувати своє право на спілкування з дитиною відповідно до норм Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей. Центральним органом з виконання Конвенції про юрисдикцію на території України визначено Міністерство юстиції України.

Верховний Суд зазначає, що суди на зазначене вище уваги не звернули, не встановили на якій правовій підставі дитина разом з матір'ю перебувають на території Королівства Нідерландів та не врахували, що здійснення способів спілкування з дитиною, які залежать від можливості поїздок, перетину задля цього кордону та пов'язаних з цим адміністративних заходів вирішуються у порядку встановленому вищезазначеними Конвенціями.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83749443>

Постанова Верховного Суду від 28.01.2019 року у справі № 619/3051/17 (провадження № 61-42734 св 18)

Батько, як і мати, має рівні права та обов'язки щодо своєї дитини. Особисті конфлікти між сторонами не повинні порушувати інтереси дитини. Батьком дитини, який піклується про дитину та любить її, активно і стабільно проявляє бажання щодо участі у вихованні та спілкуванні із дитиною, позитивно характеризується, є матеріально-забезпеченою людиною, має постійне місце роботи та має належні житлові умови, має всі шанси на встановлення порядку спілкування батька з дитиною без участі матері.

Громадянин звернувся до суду з позовом про визначення способу участі у вихованні та спілкуванні з дитиною. Позовна заява мотивована тим, що відповідачка разом з дитиною поїхала до своїх родичів і не повернулася до місця їхнього проживання, та перестала відповідати на телефонні дзвінки.

З цього часу, сторони почали проживати окремо, малолітній син став проживати разом з відповідачкою, дідусем, бабусею та сестрою відповідача.

04 травня 2015 року розпорядженням Дергачівської районної державної адміністрації у Харківській області № 224 визначено місце проживання та порядок виховання дитини.

Відповідачка звернулася до суду із зустрічним позовом про визначення способу участі у вихованні та спілкуванні з дитиною.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено частково. Зустрічний позов задоволено частково. Усунуто перешкоди батьку та визначено йому дні для участі у вихованні та спілкуванні з його малолітнім сином, а саме:

- кожний непарний та парний вівторок та п'ятницю з 18 год. 30 хв. до 19 год. 30 хв. в присутності матері (бабусі або дідуся), враховуючи думку та стан здоров'я дитини;

- кожну непарну суботу місяця з 09 год. 00 хв. до 13 год. 00 хв. в присутності матері (бабусі або дідуся), як за місцем проживання дитини так і з можливістю відвідування дитячих розважаль-

них закладів чи парків відпочинку, враховуючи думку та стан здоров'я дитини;

- у день народження дитини, якщо буде вихідним днем - з 09 год. 00 хв. до 11 год. 00 хв. в присутності матері (бабусі або дідуся), або в дитячому розважальному закладі чи паркові відпочину у смт Мала Данилівна Дергачівського району Харківської області або у місті Харкові; якщо припадає на будній день - з 08 год. 00 хв. до 08 год. 30 хв. в присутності матері (бабусі або дідуся), з урахуванням думки та стану здоров'я дитини. В іншій частині позовів відмовлено.

Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що визначений порядок участі батьків у вихованні та спілкуванні з дитиною максимально сприятиме інтересам сторін та не суперечитиме інтересам дитини і сприятиме її нормальному розвитку та емоційному стану.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції змінено в частині визначення порядку та участі батька у вихованні та спілкуванні з малолітнім сином. Абзаци 4-6 резолютивної частини рішення викладено в наступній редакції: визначено батьку наступний спосіб участі у вихованні малолітнього сина, місце та час їхнього спілкування:

-кожного вівторка та четверга кожного тижня з 17 год. 00 хв. до 19 год. 00 хв. без присутності матері;

-кожної суботи та неділі кожного другого та четвертого тижня місяця з 10 год. 00 хв. до 18 год. 00 хв. без присутності матері. В іншій частині рішення залишено без змін.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що висновки суду першої інстанції у повній мірі не відповідають інтересам дитини, тому судові рішення підлягає зміні в частині визначення порядку та участі батька у вихованні та спілкуванні з дитиною. Судом роз'яснено сторонам право на зміну у майбутньому встановленого способу участі батьків у вихованні дитини.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

За змістом статті 141 Сімейного кодексу України (далі - СК України) мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.

Згідно із статтею 153 СК України мати, батько та дитина мають право на безперешкодне спілкування між собою, крім випадків, коли таке право обмежене законом.

Положеннями статті 157 СК України передбачено, що питання виховання дитини вирішується батьками спільно. Той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні і має право на особисте спілкування з нею. Той із батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини.

Згідно із частинами першою, другою статті 159 СК України якщо той із батьків, з ким проживає дитина, чинить перешкоди тому з батьків, хто проживає окремо, у спілкуванні з дитиною та у її вихованні, зокрема якщо він ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування, другий із батьків має право звернутися до суду з позовом про усунення цих перешкод.

Статтею 9 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989

року, ратифікованої постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року № 789-XII (далі - Конвенція про права дитини), передбачено, що держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

Статтею 15 Закону України «Про охорону дитинства» передбачено, що дитина, яка проживає окремо від батьків або одного з них, має право на підтримання з ними регулярних особистих стосунків і прямих контактів. Батьки, які проживають окремо від дитини, зобов'язані брати участь у її вихованні і мають право спілкуватися з нею, якщо судом визнано, що таке спілкування не перешкоджатиме нормальному вихованню дитини. У разі коли батьки не можуть дійти згоди щодо участі одного з батьків, який проживає окремо, у вихованні дитини, порядок такої участі визначається органами опіки та піклування за участю батьків виходячи з інтересів дитини.

Жодних обставин або належних чи допустимих доказів, які б унеможлилювали право батька на спілкування із малолітнім сином, чи обставин, які б свідчили про спілкування батька з сином, яке перешкоджало б нормальному розвитку дитини, або обумовлювало його побачення з дитиною у присутності інших осіб, судом апеляційної інстанції не встановлено, відповідачем не доведено, а матеріали справи таких доказів не містять.

Апеляційним судом роз'яснено сторонам, що з урахуванням вікових змін дитини, його розвитку та потреб, батьки не позбавлені в майбутньому права змінити встановлений судом спосіб участі у вихованні малолітньої дитини, що буде відповідати, насамперед, інтересам дитини.

Крім того, судом встановлено, що мати чинить перешкоди батьку у спілкуванні з їхньою спільною дитиною, тому ухвалюючи рішення виходив з того, що особисті конфлікти між сторонами не повинні порушувати інтереси дитини, а тому визначив спосіб участі батька у вихованні малолітнього сина, що не суперечить інтересам дитини.

Верховний Суд прийшов до висновку, що касаційну скаргу матері залишити без задоволення, постанову апеляційного суду без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79699396>

Постанова Верховного Суду від 27.02.2019 року у справі № 522/25049/16-ц (провадження №61-11607св18)

Періодичний спільний відпочинок не є достатнім для визнання факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу у розумінні статті 74 СК України, без наявності інших ознак сім'ї.

Громадянин Обеднаних Арабських Еміратів звернувся до суду з позовом про визнання факту сумісного проживання з громадянкою України в період з 30 серпня 2016 року по 30 листопада 2016 року; визнання договору асоційованого членства в споживчому товаристві від 03 листопада 2016 року, укладений між споживчим товариством «Белінський», частково недійсним (в частині пайовика); переведення права і обов'язки пайовика споживчого товариства «Белінський» за договором асоційованого членства в споживчому товаристві від 03 листопада 2016 року з відповідачки на позивача; визнання за позивачем права

власності на майнові права на квартиру згідно договору асоційованого членства в споживчому товаристві від 03 листопада 2016 року.

Позовна заява мотивована тим, що позивач є громадянином Об'єднаних Арабських Еміратів. У липні 2016 року, під час відпочинку у м. Одесі, познайомився з відповідачкою, з якою мешкав разом з серпня 2016 року і по кінець листопада 2016 року. 26 жовтня 2016 року, з метою придбання квартири перевів на рахунок відповідачки 105 000 доларів США. Однак, 03 листопада 2016 року відповідачка зі споживчим товариством «Белінський» уклала договір асоційованого членства в споживчому товаристві та оформила зазначену квартиру на своє ім'я.

Заочним рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено. Визнано факт сумісного проживання в період з 30 серпня 2016 року по 30 листопада 2016 року. Визнано договір асоційованого членства в споживчому товаристві від 03 листопада 2016 року, укладений між споживчим товариством «Белінський» та відповідачкою, частково недійсним (в частині пайовика). Переведено права і обов'язки пайовика споживчого товариства «Белінський» за договором асоційованого членства в споживчому товаристві від 03 листопада 2016 року з відповідачки на позивача. Визнано за позивачем право власності на майнові права на квартиру згідно договору асоційованого членства в споживчому товаристві від 03 листопада 2016 року.

Суд указав, що факт сумісного проживання сторін по справі в період з 30 серпня 2016 року по 30 листопада 2016 року підтверджено належними доказами. А оскільки грошові кошти на придбання квартири належали особисто позивачу, то і майнові права на цю квартиру є особистою власністю саме останнього.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

За частиною другою статті 3 СК України сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

Відповідно до положень статті 74 СК України якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення глави 8 цього Кодексу.

При застосуванні статті 74 СК України, що регулює поділ майна осіб, які проживають у фактичних шлюбних відносинах, судам необхідно враховувати, що правило зазначеної норми поширюється на випадки, коли чоловік та жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі і між ними склалися усталені відносини, що притаманні подружжю.

Отже, проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу є спеціальною (визначеною законом) підставою для виникнення у них певних прав та обов'язків.

Для підтвердження факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу необхідно підтвердити чи був спільний бюджет, чи вели спільне господарство, чи були пов'язані виконанням взаємних прав і обов'язків та спільним побутом, тобто чи склалися усталені відносини, що притаманні подружжю.

Посилання на періодичний спільний відпочинок не є достат-

нім для визнання факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу у розумінні статті 74 СК України, без наявності інших ознак сім'ї.

Захист прав та інтересів особи реалізують за допомогою широких процесуальних гарантій, а незалучення осіб до розгляду справи, інтересів яких стосується цей спір, позбавляє їх можливості скористатися для захисту своїх прав та свобод процесуальними правами та гарантіями.

Разом із тим, суд у рішенні не навів, якими доказами підтверджено, що в указаний період сторони по справі мали спільний бюджет, вони вели спільне господарство, були пов'язані виконанням взаємних прав і обов'язків та спільним побутом, тобто між ними склалися усталені відносини, що притаманні подружжю.

Вирішуючи спір в частині оспорування договору асоційованого членства в споживчому товаристві від 03 листопада 2016 року, укладеного між споживчим товариством «Белінський» та відповідачкою, суд у порушення вимог пункту 2 частини шостої статті 130 ЦПК України в редакції, чинній на момент пред'явлення позову, не вирішив питання про склад осіб, які братимуть участь у розгляді цієї справи, зокрема, не обговорив питання залучення до участі у розгляді справи споживче товариство «Белінський».

Верховний Суд прийшов до висновку, що касаційну скаргу відповідачки задовольнити частково. Заочне рішення суду першої інстанції та постанову апеляційного суду скасувати. Справу передати на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80181201>

Постанова Верховного Суду від 25.04.2019 року у справі № 381/4827/17 (провадження № 61-1661св19)

Недоведенність обставин існування між позивачем та дитиною стосунків, які роблять неможливими виконання позивачем своїх батьківських обов'язків - не свідчить про невідповідність усиновлення інтересам дитини.

Позивач звернувся із позовом до відповідачки, третя особа - служба у справах дітей та сім'ї виконавчого комітету Фастівської міської ради, про скасування усиновлення.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позовні вимоги залишено без задоволення.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій мотивовані тим, що позивачем належними, допустимими та достовірними доказами не доведено того, що між ним, як усиновлювачем і усиновленою дитиною склалися, незалежно від його волі, стосунки, які роблять неможливим їх спільне проживання і виконання ним як усиновлювачем своїх батьківських обов'язків. Відсутність спілкування з усиновленою дитиною у відносинах, які склалися між ними, залежать виключно від волі усиновлювача, а припинення спілкування позивача з усиновленою дитиною має місце через небажання батька, а не поза його волею. Оскільки обставини, передбачені статтею 238 СК України, відсутні, то заявлені позовні вимоги не можуть бути задоволені.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Згідно частин першої, другої статті 14 Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянута), ратифікованої Законом України № 3017-VI від 15 лютого 2011 року, усиновлення може бути скасовано або визнано недійсним лише за рішенням компетентного органу. Найвищі інтереси дитини завжди мають перевагу. Усиновлення може бути скасовано до досягнення дитиною повноліття лише на підставі серйозних обставин, передбачених законом.

У частині першій статті 238 СК України передбачено, що усиновлення може бути скасоване за рішенням суду, якщо: 1) воно суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання; 2) дитина страждає недоумством, на психічну чи іншу тяжку невиліковну хворобу, про що усиновлювач не знав і не міг знати на час усиновлення; 3) між усиновлювачем і дитиною склалися, незалежно від волі усиновлювача, стосунки, які роблять неможливими їхнє спільне проживання і виконання усиновлювачем своїх батьківських обов'язків.

Відповідно до частини першої статті 81 ЦПК України кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

Встановивши, що позивачем не доведено наявності підстав для скасування усиновлення, згідно частини першої статті 238 СК України, суди зробили правильний висновок про відмову у задоволенні позову.

Твердження про те, що колишня дружина не пускає до квартири, ховає дітей і вчиняє інші дії, які перешкоджають реалізації батьком своїх обов'язків свідчить лише про конфлікт з колишньою дружиною, однак не доводять обставин існування між позивачем та дитиною стосунків, які роблять неможливими виконання позивачем своїх батьківських обов'язків та не свідчить про невідповідність усиновлення інтересам дитини.

Європейський суд з прав людини вказав, що згідно з його усталеною практикою, яка відображає принцип, пов'язаний з належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів та інших органів з вирішення спорів мають бути належним чином зазначені підстави, на яких вони ґрунтуються. Хоча пункт 1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, його не можна тлумачити як такий, що вимагає детальної відповіді на кожен аргумент. Міра, до якої суд має виконати обов'язок щодо обґрунтування рішення, може бути різною в залежності від характеру рішення (SERVAVIN AND OTHERS v. UKRAINE, № 4909/04, § 58, ЄСПЛ, від 10 лютого 2010 року).

У зв'язку з наведеним, касаційну скаргу залишено без задоволення, а оскаржені рішення без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81437418>

Постанова Верховного Суду від 15.05.2019 року у справі № 522/25760/16-ц (провадження № 61-1692св17)

Принцип свободи договору є визначальним, крім випадків, якщо існує пряма заборона, встановлена актом цивільного законодавства. Якщо за умовами шлюбного договору передається у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше

майно, право на яке підлягає державній реєстрації, то такий договір є недійсним (ч.5 ст. 93 СК України та 203, 215 ЦК України).

Громадянка звернулася до суду із позовом про визнання недійсним шлюбного договору.

Позов мотивовано тим, що пунктом 3.5. цього договору передбачено, що після розірвання шлюбу у власність відповідача переходить майно, яка зареєстровано за нею. Посилаючись на те, що зазначена умова суперечить статтям 60, 92–95 СК України, позивач просила визнати недійсним пункт 3.5. шлюбного контракту на підставі статей 203, 215 ЦК України.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, позов задоволено. Визнано недійсним пункт 3.5 шлюбного договору, укладеного між подружжям.

Судові рішення мотивовані тим, що пункт 3.5. шлюбного договору суперечить положенням частини четвертої та п'ятої статті 93 СК України, а тому відповідно до статей 203, 215 ЦК України є недійсним.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Згідно з частинами першою, дев'ятою статті 7 СК України сімейні відносини регулюються цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства.

Серед загальних засад регулювання сімейних відносин у частині другій статті 7 СК України закріплена можливість урегулювання цих відносин за домовленістю (договором) між їх учасниками.

Стаття 9 СК України визначає загальні межі договірного регулювання відносин між подружжям, а саме: така домовленість не повинна суперечити вимогам СК України, іншим законам та моральним засадам суспільства. Під вимогами законів у цьому випадку слід розуміти імперативні норми, що встановлюють заборону для договірного регулювання відносин подружжя.

Оскільки договір, в тому числі шлюбний договір, передусім є категорією цивільного права, то відповідно до статті 8 СК України у випадках договірного регулювання сімейних відносин повинні застосовуватися загальні норми статей 3, 6 ЦК України щодо свободи договору, а також глав 52, 53 ЦК України щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни і розірвання.

Так, частина третя статті 6 ЦК України передбачає, що сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд, надаючи, таким чином, особам право вибору: використати існуючі норми законодавства для регулювання своїх стосунків або встановити для цих стосунків власні правила поведінки.

Отже, принцип свободи договору відповідно до статей 6, 627 ЦК України є визначальним та полягає у наданні особі права на власний розсуд реалізувати, по-перше: можливість укласти договір (або утриматися від укладення договору); по-друге, можливість визначити зміст договору на власний розсуд, враховуючи при цьому зустрічну волю іншого учасника договору та обмеження щодо окремих положень договору, встановлені законом.

Сторони не можуть на власний розсуд врегулювати у договорі свої відносини, лише у випадках, якщо існує пряма заборона, встановлена актом цивільного законодавства; заборона впливає із змісту акта законодавства; така домовленість суперечить

суті відносин між сторонами.

Про необхідність застосування норм ЦК України при визнанні шлюбного договору недійсним міститься вказівка і у статті 103 СК України.

Виходячи зі змісту статей 9, 103 СК України, статей 203, 215 ЦК України, підставою недійсності шлюбного договору є недодержання в момент вчинення стороною (сторонами) таких вимог: 1) зміст шлюбного договору не може суперечити законодавству України, а також моральним засадам суспільства; 2) волевиявлення кожного із подружжя при укладенні шлюбного договору має бути вільним і відповідати його внутрішній волі; 3) шлюбний договір має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.

Згідно з частиною п'ятою статті 93 СК України за шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації.

Характер спірного пункту шлюбного договору та те, що за його умовами передається у власність одному із подружжя нерухоме майно свідчить про порушення частини п'ятої статті 93 СК України, а тому шлюбний договір в частині підлягає визнанню недійсним з підстав, встановлених частинами першими статей 203, 215 ЦК України.

Верховний Суд прийшов до висновку, що оскаржені судові рішення ухвалені з додержанням норм матеріального та процесуального права, а доводи касаційної скарги цих висновків не спростовують.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82217599>

Аналогічна правова позиція викладена в постанові Верховного Суду від 13 березня 2019 року № 457/74/16-ц (провадження № 61-11825св18), з текстом можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80622574>

Постанова Верховного Суду від 30.05.2019 року у справі № 442/6319/16-ц (провадження № 61-30728св18)

Надання додаткового строку для примирення є виключно правом суду, а не його обов'язком.

Громадянин звернувся з позовом про розірвання шлюбу. Рішенням суду першої інстанції розірвано шлюб. Рішення місцевого суду мотивоване тим, що подальше спільне життя подружжя і збереження сім'ї є неможливим та суперечить інтересам позивача, який не бажає проживати з відповідачем.

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу відповідачки відхилено. Рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Судове рішення апеляційного суду мотивоване тим, що суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про задоволення позову, оскільки сторони тривалий час не підтримують подружніх відносин, позивач категорично не бажає їх поновлювати, подальше сімейне життя подружжя і примирення неможливе, шлюб існує формально

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до статті 24 СК України шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка. Примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається.

Згідно з частиною п'ятою статті 55 СК України дружина та чоловік зобов'язані спільно піклуватися про побудову сімейних відносин між собою та іншими членами сім'ї на почуттях взаємної любові, поваги, дружби, взаємодопомоги.

Частинами третьою та четвертою статті 56 СК України передбачено, що кожен з подружжя має право припинити шлюбні відносини. Примушування до припинення шлюбних відносин, примушування до їх збереження, в тому числі примушування до статевого зв'язку за допомогою фізичного або психічного насильства, є порушенням права дружини, чоловіка на свободу та особисту недоторканність і може мати наслідки, встановлені законом.

Згідно з частиною третьою статті 105 СК України шлюб припиняється внаслідок його розірвання за позовом одного з подружжя на підставі рішення суду відповідно до статті 110 цього Кодексу.

Відповідно до статті 112 СК України суд з'ясовує фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, бере до уваги наявність малолітньої дитини, дитини з інвалідністю та інші обставини життя подружжя. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення.

Згідно із статтею 111 СК України суд вживає заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства.

Закон не визначає, які саме заходи можуть застосовуватися судом для примирення подружжя, і це не випадково, оскільки такі питання можуть вирішуватися виключно у процесі розгляду конкретної справи. Важливою особливістю справ про розірвання шлюбу є те, що суд з урахуванням усіх фактичних обставин може відкласти розгляд справи та призначити подружжю строк для примирення (частина п'ята статті 191 Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 року в редакції, чинній на час ухвалення оскаржуваних судових рішень (далі - ЦПК України 2004 року)).

Системний аналіз норм СК України вказує на те, що шлюб може бути розірвано в судовому порядку лише за умови, якщо встановлено, що подальше спільне життя подружжя, збереження шлюбу суперечитиме інтересам одного з них чи інтересам їх дітей. З цієї метою суди повинні уникати формалізму при вирішенні позовів про розірвання шлюбу, повно та всебічно з'ясовувати фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, враховувати наявність малолітньої дитини, дитини-інваліда та інші обставини життя подружжя, забезпечувати участь у судовому засіданні, як правило, обох сторін, вживати заходів до примирення подружжя.

Отже, надання додаткового строку для примирення є виключно правом суду, а не його обов'язком.

На підставі викладеного, Верховний Суд прийшов до висновку, що оскаржені судові рішення відповідають вимогам закону й підстави для їх скасування відсутні.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82119234>

Постанова Верховного Суду від 04.07.2019 року у справі № 638/17813/18 (провадження № 61-6759св18)

З метою уникнення у майбутньому домашнього насильства у будь-якому прояві, судом особі, яка бере участь у справі, обґрунтовано заборонено протягом місяця перебувати у місці проживання заявника.

Громадянка звернулася до суду із заявою про видачу обмежувального припису відносно чоловіка.

Заява мотивована тим, що вона перебуває у зареєстрованому шлюбі з чоловіком, який вчиняє психологічне, фізичне насильство в сім'ї проти неї.

З даного приводу вона неодноразово зверталася до правоохоронних органів та за вказаними зверненнями відкрито кримінальні провадження, відомості про які внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Однак, психологічне і фізичне насильство щодо заявника з боку чоловіка не припиняються.

Рішенням суду першої інстанції заяву задоволено частково. Видано обмежувальний припис у вигляді обмеження, а саме заборонити перебувати чоловіку у місці спільного проживання з нею, строком на один місяць. В задоволенні інших вимог заяви відмовлено.

Рішення у вказаній цивільній справі направлено до Шевченківського відділу поліції Головного управління національної поліції у Харківській області для взяття чоловіка на профілактичний облік.

Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що видача обмежувального припису надасть можливість родині уникнути конфліктних ситуацій та вирішити питання спільного проживання.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції, а також зазначив, що у сім'ї виникають конфліктні ситуації. Саме з метою уникнення у майбутньому домашнього насильства у будь-якому прояві судом першої інстанції обґрунтовано заборонено чоловіку протягом місяця перебувати у місці проживання позивача.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Основним нормативно-правовим актом, який регулює спірні правовідносини, є Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Цей Закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Згідно з пунктами 3, 4, 14 та 17 частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» домашнє насильство - це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у

тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Економічне насильство - це форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

Психологічне насильство - це форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

Фізичне насильство - це форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кування, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 24 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» до спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству належить обмежувальний припис стосовно кривдника.

За пунктом 7 частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» обмежувальний припис стосовно кривдника - це встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи.

Згідно з частиною третьою статті 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» рішення про видачу обмежувального припису або про відмову у видачі обмежувального припису приймається на підставі оцінки ризиків.

У пункті 9 частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначено, що оцінка ризиків - це оцінювання вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи.

Згідно з пунктом 3 частини першої статті 350-4 ЦПК України у заяві про видачу обмежувального припису повинно бути зазначено обставини, що свідчать про необхідність видачі судом обмежувального припису, та докази, що їх підтверджують (за наявності).

Відповідно до частини першої статті 350-6 ЦПК України розглянувши заяву про видачу обмежувального припису, суд ухвалює рішення про задоволення заяви або про відмову в її задоволенні.

Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначено, що видача обмежувального припису є заходом впливу на кривдника, який може вживатися лише в інтересах постраждалих осіб та у разі настання певних факторів та ризиків.

Суди під час вирішення такої заяви мають надавати оцінку всім

обставинам та доказам у справі, вирішувати питання про дотримання прав та інтересів учасників судового процесу.

На підставі викладеного суди дійшли правильного висновку, що в сім'ї виникають конфліктні ситуації. Саме з метою уникнення у майбутньому домашнього насильства у будь-якому прояві судом обґрунтовано заборонено чоловіку протягом місяця перебувати у місці проживання позивача.

Не заслуговують на увагу доводи касаційної скарги, що заявник не довела в суді вчинення відносно неї домашнього насильства, настання тяжких наслідків його вчинення, оскільки такі доводи спростовані зібраними у справі доказами, які досліджені належним чином, а результат указаної процесуальної дії викладено у мотивувальній частині оскаржуваних судових рішень.

З підстав вищевказаного, колегія суддів вважає за необхідне залишити касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані рішення суду першої інстанції та постанову апеляційного суду - без змін, оскільки доводи касаційної скарги висновків судів першої та апеляційної інстанцій не спростовують.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82826699>

Постанова Верховного Суду від 05.09.2019 року у справі № 212/1055/18-ц (провадження № 61-2386сво19)

Отримання пенсії, яка перевищує прожитковий мінімум, встановлений законом для осіб, які втратили працездатність, не є безумовною підставою для відмови у позові, повинні враховуватися будь-які обставини, які свідчать про потребу в матеріальній допомозі.

Мати звернулася до суду з позовом до сина про стягнення аліментів на її утримання.

Позовна заява мотивована тим, що вона є пенсіонеркою, має статус дитини війни та отримує пенсію по втраті годувальника у розмірі 2 856 грн 22 коп. довічно. Вона має двох синів, які проживають окремо. Один син надає матеріальну допомогу на її утримання, а інший син такої допомоги не надає. Вона є самотньою, людиною похилого віку, єдиним доходом у неї є пенсія, інших джерел доходу вона немає. Вказаних коштів їй не вистачає, оскільки значну їх частину вона витрачає на лікування та придбання ліків, так як має онкологічне захворювання. Відповідач працездатний, проживає окремо від неї, не піклується про неї, не допомагає, аліментних зобов'язань немає.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено. Стягнуто на користь матері - аліменти у розмірі 1/4 від всіх видів його заробітку (доходу).

Задовольняючи позов, суд першої інстанції виходив із того, що позивачка є пенсіонеркою, непрацездатною, має онкологічне захворювання, потребує лікування, а тому має необхідність у матеріальній допомозі, яку відповідач, який є її сином, не надає, хоча є працездатним, офіційно працевлаштований і має можливість сплачувати аліменти на утримання матері.

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу сина задоволено. Рішення суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове рішення, яким у задоволенні позову відмовлено.

Скасовуючи рішення районного суду та ухвалюючи нове рішення про відмову у задоволенні позову, апеляційний суд

виходив із того, що позивачка хоча і є непрацездатною, проте отримує пенсію у розмірі, що перевищує прожитковий мінімум, встановлений законом для осіб, які втратили працездатність, а тому не потребує необхідності отримувати сторонню матеріальну допомогу.

Справа була передана на розгляд Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду з посиланням на частину другу статті 403 ЦПК України колегія суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду обґрунтовувала тим, що для належного розгляду касаційної скарги та формулювання власного правового висновку виявлено процесуальні перешкоди, пов'язані з існуванням іншого висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладеного у раніше прийнятій постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 16 квітня 2018 року у справі № 759/1315/17-ц, провадження № 61-10396св18.

У зазначеній постанові Верховного Суду від 16 квітня 2018 року колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду погодилася із судовими рішеннями, якими відмовлено у позові матері до повнолітнього сина про стягнення аліментів на її утримання, мотивувавши це тим, що позивачка отримує пенсію за віком у розмірі, більшому від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Положеннями статті 205 СК України передбачено, що суд визначає розмір аліментів на батьків у твердій грошовій сумі або у частці від заробітку з урахуванням матеріального та сімейного стану сторін. При визначенні розміру аліментів та додаткових витрат суд бере до уваги можливість одержання утримання від інших дітей, до яких не пред'явлено позову про стягнення аліментів, дружини, чоловіка та своїх батьків.

У пункті 21 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» судам роз'яснено, що обов'язок повнолітніх дочки, сина утримувати своїх непрацездатних батьків, які потребують матеріальної допомоги (стаття 202 СК України), не є абсолютним. У зв'язку з цим суд на вимогу дочки, сина, до яких пред'явлено позов про стягнення аліментів, зобов'язаний перевірити їхні доводи про ухилення батьків від виконання своїх обов'язків щодо них (стаття 204 СК України)

Тлумачення статті 202 СК України свідчить, що обов'язок повнолітніх дітей по утриманню своїх батьків виникає на підставі складу юридичних фактів: 1) походження дитини від матері, батька (кровне споріднення) або наявність між ними інших юридично значущих зв'язків (зокрема, усиновлення); 2) непрацездатність матері, батька; 3) потреба матері, батька в матеріальній допомозі. Зобов'язання повнолітніх дітей по утриманню батьків не виникає у разі відсутності хоча б однієї із вказаних умов. Обов'язок повнолітніх дітей не пов'язується з їх працездатністю і можливістю надавати батькам матеріальну допомогу.

При встановленні, чи батьки потребують матеріальної допомоги, повинні враховуватися будь-які обставини, які свідчать про необхідність в матеріальній допомозі. При цьому, отримання матерію чи батьком доходів, які є більшими за прожитковий мінімум, автоматично не свідчить, що батько (мати) не потребують матеріальної допомоги.

За таких обставин Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду дійшла до висновку про необхідність скасування постанови суду апеляційної інстанції та залишення в силі рішення суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84182574>

Постанова Верховного Суду від 10.10.2019 року у справі № 748/897/18 (провадження № 61-48440св18)

Саме по собі проживання колишнього подружжя за однією адресою після розірвання шлюбу, яке зумовлене поділом майна та відсутністю іншого місця проживання, не підтверджує факту існування між такими особами сімейних відносин.

Позивач звернувся до суду із позовом про встановлення юридичного факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без укладання шлюбу. Позовна заява була мотивована тим, що позивач перебувала в шлюбі з чоловіком, який помер. Звернувшись після його смерті до нотаріальної контори із заявою про прийняття спадщини, позивач з'ясувала, що шлюб розірвано за рішенням суду 16 липня 2012 року. Після розірвання шлюбу та поділу майна ні вона, ні спадкодавець не здійснювали фактичний розподіл майна, а саме: не отримували свідоцтв про право власності згідно визначених часток, продовжували вести спільне господарство. Необхідність встановлення юридичного факту позивач обґрунтовувала наявністю перешкод для визнання права спільної сумісної власності на майно, набуте за час спільного проживання. Позивач просила встановити факт її проживання із померлим однією сім'єю без реєстрації шлюбу в період з 16 липня 2012 року по дату його смерті.

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позовних вимог позивачу було відмовлено. Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, місцевий суд виходив із того, що спільне проживання після розірвання шлюбу та часткова пов'язаність спільним побутом була зумовлена тим, що після поділу майна вони залишилися співвласниками житла та не мали іншого місця проживання, і ці відносини не носили характеру сімейних. Відсутні будь-які докази, що між ними існували взаємні права та обов'язки зумовлені саме проживанням однією сім'єю, а не права та обов'язки співвласників майна.

Постановою суду апеляційної інстанції, рішення суду першої інстанції було залишено без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

У ч. 1 ст. 1264 ЦК передбачено, що у четверту чергу право на спадкування за законом мають особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини.

Разом з тим, відповідно до ч. 2 ст. 3 СК сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

До членів сім'ї належать особи, які постійно мешкають разом та ведуть спільне господарство. Ними можуть бути не тільки близькі родичі, а й інші особи, які не перебувають у безпосередніх родинних зв'язках. Обов'язковою умовою для визнання їх членами сім'ї є факт спільного проживання, ведення спільного господарства, наявність спільних витрат, купівлі майна для

спільного користування, участі у витратах на утримання житла, його ремонт і т.п. (п. 6 рішення Конституційного Суду від 03 червня 1999 р. № 5-рп/99)

Саме по собі проживання колишнього подружжя за однією адресою після розірвання шлюбу, яке зумовлене поділом майна та відсутністю іншого місця проживання, не підтверджує факту існування між такими особами сімейних відносин.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог про встановлення юридичного факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без укладання шлюбу, суд вірно виходив із того, що спільне проживання сторін після розірвання шлюбу та часткова пов'язаність спільним побутом була зумовлена тим, що після поділу майна вони залишилися співвласниками житла та не мали іншого місця проживання, і ці відносини не носили характеру сімейних. Відсутні будь-які докази, що між ними існували взаємні права та обов'язки зумовлені саме проживанням однією сім'єю, а не права та обов'язки співвласників майна.

Цікаві посилання в постанові Верховного Суду:

Рішення Конституційного Суду від 03 червня 1999 р. № 5-рп/99 у справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї»).

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84876828>

3.2. Практика Європейського Суду з прав людини

Справа «М.Т. ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF M.T. v. UKRAINE) (Заява № 950/17), остаточне рішення 19.03.2019 року

Заявник скаржився за статтям 6 і 8 Конвенції, що національні суди не встановили його батьківство, обмеживши, таким чином, його право на доступ до суду. Щодо спорів про батьківство, ініційованих ймовірними біологічними батьками, незважаючи на надану національним органам влади свободу розсуду в цій сфері, біологічний батько не повинен повністю виключатись з життя своєї дитини, якщо тільки цього не вимагають відповідні причини щодо захисту найкращих інтересів дитини.

I. Обставини справи

Заявник народився у 1946 році та наразі проживає у м. Берлін, Німеччина. У 2005 році заявник обіймав посаду вчителя в школі у м. Київ, Україна. У той час він вступив у приватні стосунки із заміжною жінкою, яка проживала у м. Київ. У 2006 році жінка народила дитину. У свідоцтві про народження батьком дитини зазначили її чоловіка. У 2007 році було проведено тест ДНК, який підтвердив, що насправді батьком дитини був заявник. Мати дитини, яка щомісяця отримувала від заявника фінансову допомогу, не перешкоджала йому у доступі до дитини. Заявник придбав автомобіль для матері дитини. У 2011 році він склав за-

повіт, заповівши все своє майно дитині.

Заявник регулярно контактував із дитиною до 2015 року, коли її мати повідомила йому про розлучення зі своїм чоловіком і свій намір одружитися із громадянином Німеччини та переїхати разом із дитиною до Німеччини. Оскільки заявник був проти рішення переїхати до Німеччини, мати відмовила йому у доступі до дитини і перешкоджала у спілкуванні з нею.

У червні 2015 року заявник ініціював провадження у Дарницькому районному суді міста Києва (далі – районний суд), вимагаючи визнати його батьківство та внести відповідні зміни у свідоцтво про народження дитини.

У судовому засіданні мати дитини визнала надання заявником регулярної фінансової допомоги і його участь у вихованні та навчанні дитини. Однак вона стверджувала про закінчення строку позовної давності щодо позову заявника відповідно до частини другої статті 129 Сімейного кодексу України, яка передбачала однорічний строк для подання таких позовів. Заявник доводив, що пред'явив такий позов із запізненням, оскільки не хотів порушувати сімейне становище дитини і до 2015 року йому не перешкоджали у регулярному спілкуванні з дитиною. Він вирішив звернутися за офіційним визнанням його батьківства лише тоді, коли мати дитини вирішила переїхати разом з дитиною до іншої країни.

17 листопада 2015 року районний суд задовольнив позов заявника, визнавши його батьком дитини та постановивши внести зміни у її свідоцтво про народження. Районний суд дійшов висновку, що заявник пропустив строк з поважних причин. Суд взяв до уваги аргумент заявника, що протягом тривалого періоду, коли мати дитини не перешкоджала йому у регулярному доступі до дитини, він не хотів завдавати клопоту сім'ї та будь-яким чином травмувати дитину поданням позову.

03 лютого 2016 року Апеляційний суд міста Києва скасував рішення районного суду та відмовив у задоволенні позову заявника у зв'язку із закінченням строку позовної давності. Апеляційний суд зазначив, що частиною другою статті 129 Сімейного кодексу України передбачався однорічний строк, перебіг якого розпочався, коли заявник дізнався або мав дізнатися про своє батьківство. Заявнику стало відомо про його батьківство у 2007 році, коли був проведений ДНК тест; проте до суду він звернувся у 2015 році, що було запізно.

Заявник подав касаційну скаргу, стверджуючи, що апеляційний суд застосував строк позовної давності, не врахувавши належним чином причини несвоєчасного подання ним позову та інтереси дитини. 13 липня 2016 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ відхилив касаційну скаргу заявника, не розглянувши, чи навів заявник вагомі причини, які б могли виправдати недотримання ним встановленого частиною другою статті 129 Сімейного кодексу України строку.

В. Суть

1. Аргументи сторін

Заявник стверджував, що національні суди жорстко застосували строк позовної давності, відмовляючи йому у задоволенні позову про визнання батьківства, не встановивши, чи існували вагомі причини для поновлення строку. У зв'язку з цим не було проведено аналізу щодо інтересів дитини та зацікавлених дорослих. Заявник наполягав на тому, що тоді як він із запізненням подав позов з метою захисту сімейного становища та благополуччя дитини, законний батько продемонстрував від-

сутність інтересу до своєї законної дочки, коли її мати вирішила переїхати з дитиною до Німеччини. Крім того, заявник доводив, що рішення матері про переїзд також дестабілізувало сімейне становище дитини. Тому вирішуючи, чи було обґрунтованим поновлення строку та розгляд справи по суті, важливо було, щоб суди розглянули всі факти та врахували всі відповідні інтереси. Згодом заявник поінформував Суд, що переїхав до Німеччини, щоб мати можливість бачитися зі своєю донькою.

Уряд стверджував, що застосований національними судами строк позовної давності переслідував законну мету захисту стабільності сімейного становища дитини. У цій справі дитина протягом тривалого періоду часу вважала своїм батьком іншого чоловіка, тоді як заявника сприймала як друга родини. Розкриття нової інформації щодо статусу заявника могло завдати шкоди дитині.

2. Оцінка Суду

Суд зазначає, що у цій справі питання полягає не в діях держави, а в ствердженні неналежності захисту національними судами приватного життя заявника у спорі між приватними сторонами. У справах такого типу має враховуватись справедливий баланс між відповідними конкуруючими інтересами (див., наприклад, рішення у справі «Фон Ганновер проти Німеччини (№2)» [ВП] (Von Hannover v. Germany (no. 2) [GC], заяви № 40660/08 та № 60641/08, пункти 98 і 99, ЄСПЛ 2012). До того ж усі рішення щодо найкращих інтересів дитини повинні мати надзвичайне значення (див. рішення у справі «Нойлінгер і Шурок проти Швейцарії» [ВП] (Neulinger and Shuruk v. Switzerland) [GC], заява № 41615/07, пункт 135, ЄСПЛ 2010).

Щодо спорів про батьківство, ініційованих ймовірними біологічними батьками, Суд нагадує, що незважаючи на надану національним органам влади свободу розсуду в цій сфері, біологічний батько не повинен повністю виключатись з життя своєї дитини, якщо тільки цього не вимагають відповідні причини щодо захисту найкращих інтересів дитини (див. у зв'язку з цим рішення у справах «Каутзор проти Німеччини» (Kautzor v. Germany), заява № 23338/09, пункт 77, від 22 березня 2012 року та «Аренс проти Німеччини» (Ahrens v. Germany), заява № 45071/09, пункт 74, від 22 березня 2012 року).

Суд встановлював порушення статті 8 Конвенції, коли національні органи влади відмовляли у розгляді позову ймовірного біологічного батька про встановлення його батьківства, лише пославшись на визнання батьківства іншим чоловіком та не розглянувши при цьому фактичні обставини справи (див. у зв'язку з цим рішення у справі «Ружанські проти Польщі» (Róžanski v. Poland), заява № 55339/00, пункт 78, від 18 травня 2006 року). На противагу, стаття 8 Конвенції не була порушена у випадках, коли національні органи влади відмовляли у розгляді такого позову після ретельного вивчення інтересів зацікавлених осіб, приділивши особливу увагу інтересам дитини та не проігнорувавши при цьому інтереси ймовірного біологічного батька (див. у зв'язку з цим рішення у справі «Кріштіан Барнабас Тот проти Угорщини» (Krisztián Barnabás Tóth v. Hungary), №48494/06, пункти 33 – 38, від 12 лютого 2013 року).

У цій справі національні суди визнали, що заявник подав свій позов про визнання батьківства поза межами встановленого законодавством строку. Згідно з національним законодавством суди мали повноваження поновити строк за наявності вагомих для цього причин. Клопотавши про поновлення строку, заявник наполягав, що він пропустив його з поважних причин, зокрема, оскільки не хотів порушувати сімейне становище дитини, в якій

був законний батько, доки йому не перешкождали у регулярному спілкуванні з дитиною. Заявник втрутився, лише коли дізнався про рішення матері виїхати з країни разом з дитиною. Тоді як суд першої інстанції дійшов висновку, що ці причини були поважними для поновлення строку та розгляду позову по суті, апеляційний суд відхилив ці аргументи, не навівши будь-яких альтернативних підстав, якими б пояснювалося його рішення. Незважаючи на складну фактичну ситуацію дитини, яка передбачала наявність ймовірного біологічного батька, законного батька та вітчима, фактичні стосунки дитини з цими трьома чоловіками залишилися абсолютно непроаналізованими і не було розглянуто питання, чи було в найкращих інтересах дитини поновлення строку позовної давності для позову заявника та розгляд його по суті. У зв'язку з цим не було проведено жодного аналізу для встановлення балансу між інтересами дитини та батька щодо встановлення його батьківства за таких обставин. Незважаючи на касаційну скаргу заявника, Верховний Суд України не розглянув ці питання під час перегляду справи.

Наведені процесуальні недоліки провадження на національному рівні призводять до висновку Суду, що за фактичних та правових обставин цієї справи національні суди апеляційної та касаційної інстанцій не забезпечили поваги до приватного життя заявника, на яке він має право відповідно до Конвенції.

Отже, було порушено статтю 8 Конвенції.

A. Шкода

Заявник вимагав 30 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди. Суд вважає, що заявник мав зазнати болю та страждань з огляду на факти, що стали підставою для встановлення порушення у цій справі. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 4 500 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

Детальніше з текстом рішення можна ознайомитися за посиланням https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d46

3.3. Інші судові рішення

Постанова Сумського апеляційного суду від 18.03.2019 року у справі № 578/1020/18

Розписка у простій письмовій формі не може вважатися договором про поділ майна подружжя, оскільки за своєю формою правочин з приводу оформлення договору про поділ нерухомого майна подружжя має бути нотаріально посвідчений. Однак, такий правочин може засвідчувати факт досягнення згоди щодо поділу майна подружжя, його вартості та сплати такої вартості одному із подружжя.

Позивач звернулася до суду із позовом про визнання дійсною угоди щодо поділу квартири, шляхом виплати відповідачу грошової компенсації за його частку у праві спільної сумісної власності в сумі 5 000,00 грн та визнання за нею правою особистою приватної власності на зазначену квартиру.

Свої вимоги мотивувала тим, що у період шлюбу подружжям була придбана спірна квартира. Після розірвання шлюбу, позивачем було сплачено відповідачу 5 000,00 грн, як компен-

сацію його частки у спільному сумісному майні подружжя, та отримано розписку про отримання цих коштів, у якій останній відмовлявся від претензій з приводу права на квартиру. Вказану розписку позивач вважав договором про поділ спільного сумісного майна подружжя, однак відповідач ухиляється від нотаріального посвідчення договору, чим порушує її права, що і стало підставою звернення до суду з позовом.

Рішенням місцевого суду у задоволенні позову відмовлено.

Суд першої інстанції виходив з того, що зазначена позивачем розписка за своїм змістом не підтверджує волевиявлення відповідача на виділ нерухомого майна у вигляді квартири позивачу або на відчуження 1/2 частини квартири. Крім того, укладення будь-якого договору стосовно нерухомого майна у простій письмовій формі без нотаріального посвідчення тягне за собою його нікчемність, а компенсація за 1/2 частку квартири в розмірі 5 000,00 грн не є співмірною до реальної вартості частки, на яку має право відповідач, оскільки вартість квартири станом на дату розгляду справи становить 41 649,00 грн.

Апеляційний суд погодився з висновками місцевого суду про те, що надана суду розписка не може вважатися договором про поділ майна подружжя, оскільки за своєю формою правочин з приводу оформлення договору про поділ нерухомого майна подружжя укладено без додержання вимог закону, діючого на час написання розписки.

Також, представлена суду розписка не може вважатися договором поділу спільного майна подружжя, як такий, що може бути визнаний судом дійсним у разі ухилення сторони від нотаріального посвідчення, оскільки не містить істотних умов щодо порядку переходу права власності до позивача після сплати нею колишньому чоловікові узгоджену з ним суму компенсації вартості його частки.

Однак, апеляційним судом зазначено, що дана розписка свідчить про те, що колишнє подружжя, після розірвання шлюбу досягло згоди про поділ спірної квартири шляхом сплати відповідачу вартості його 1/2 частки за 5 000,00 грн., які ним були отримані, при тому, що квартира була придбана подружжям за 3 500,00 грн. (вартість 1/2 частки 1750 грн).

Відтак, судом неправомірно відмовлено у задоволенні позову про визнання за позивачем права власності на 1/2 частку квартири, що належала відповідачу, оскільки із змісту вказаної розписки вбачається, що сторонами, як співвласниками квартири, було досягнуто згоди про розмір грошової компенсації відповідачу за його частку, яку він отримав і на протязі усього часу з моменту отримання грошей питання поділу майна не порушував.

На підставі викладеного, апеляційний суд визнав обґрунтованою вимогу щодо визнання права власності на квартиру, але тільки в частині визнання за позивачем права власності на 1/2 частини квартири, що належить відповідачеві на підставі договору купівлі-продажу, через поділ у 2005 році цього об'єкту майна за домовленістю між співвласниками у спосіб виплати відповідачу грошової компенсації вартості його частки, за ціною узгодженою з ним, відповідно до норми ст. 71 СК України. Право власності позивача на іншу половину квартири доведено цим же договором купівлі-продажу і це право ніким не оспорюється.

Судом також зазначено, що оскільки позивач вчинила дії, які свідчать про сплату нею погодженої з відповідачем суми грошової компенсації вартості його частки квартири попередньо до подання позову, то для задоволення її вимоги про визнання за нею права власності на цю частку квартири за рішенням

суду не потребує внесення відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду у збільшеному розмірі через зростання за час, що сплинув з моменту отримання відповідачем грошової компенсації, оцінювальної вартості квартири.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80645831>

Постанова Одеського апеляційного суду від 28.03.2019 року у справі №504/476/18

Припинення шлюбу шляхом його розірвання не впливає на права, свободи та інтереси сторонньої щодо цього шлюбу особи. За наявності домовленості між подружжям щодо того, яке майно в натурі кому підлягає присудженню в порядку поділу, суд не має підстав не погоджуватись з досягнутою домовленістю та брати до уваги інтереси інших осіб, які не є ні дружиною, ні чоловіком, ні дитиною подружжя.

Позивач звернулась до суду із позовом до відповідача про розірвання шлюбу та поділ майна подружжя, просила визнати за нею право особистої приватної власності на житловий будинок та земельну ділянку, а за відповідачем - право особистої приватної власності на квартиру.

Ухвалою суду залучено до участі у справі в якості третьою особою, яка є кредитором по відношенню до одного із подружжя, що підтверджено рішенням суду, приведеним до примусового виконання.

Відповідач позов визнав, третя особа заперечував проти задоволення вимог.

Рішенням місцевого суду позов задоволено. Висновок суду мотивовано тим, що подальше життя подружжя і збереження шлюбу суперечить їх інтересам та носить формальний характер, тому підлягає розірванню, а набуте за час шлюбу спільне майно подружжя підлягає поділу між ними у спосіб, якого сторони досягли. При цьому, доводи третьої особи в частині оцінки майна, способу поділу майна та необхідності вирішення спору в позасудовому порядку прийняттю до уваги не підлягають.

В апеляційній скарзі третя особа просила рішення суду першої інстанції скасувати повністю і ухвалити нове рішення про часткове задоволення позову шляхом поділу майна подружжя в рівних частках між ними.

Суд апеляційної інстанції погодився із висновками місцевого суду з огляду на наступне.

Сторонами у правовідносинах про розірвання шлюбу та поділ майна подружжя є подружжя як то дружина та чоловік.

Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану (ч.1 ст.21 СК України). Шлюб припиняється внаслідок його розірвання (ч.2 ст.104 СК України). Позов про розірвання шлюбу може бути пред'явлений одним із подружжя (ч.1 ст.110).

Таким чином, відносини шлюбу, в тому числі й його припинення шляхом розірвання за позовом одного з подружжя, є правом подружжя, відтак, лише вони вправі давати оцінку тому, чи встановив суд, зокрема, на виконання вимог статті 112 СК України наявність підстав для розірвання шлюбу за позовом одного з подружжя.

Третя особа не є стороною у шлюбних правовідносинах, шлюб сторін стосується лише цих осіб, наявність шлюбу чи припинення шлюбу породжує права та обов'язки лише для них. Від-

так, припинення їх шлюбу шляхом його розірвання за позовом дружини не впливає на права, свободи та інтереси сторонньої щодо цього шлюбу особи.

При цьому, майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності (ч.1 ст.60 СК України). Дружина та чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу (ч.1 ст.69 СК України). У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором (ч.1 ст.70 СК України). Майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі. Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом. При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення (ч.1 ст.71 СК України).

Таким чином, право на поділ майна подружжя належить лише подружжю як то дружині та чоловікові, їм же належить і право визначення за домовленістю між собою часток майна кожного у разі поділу та порядку поділу майна в натурі. Сторони визначились зі спірним майном подружжя, його вартістю, досягли домовленості щодо порядку поділу майна в натурі. За таких обставин, суд, за наявності домовленості між подружжям щодо, зокрема, того, яке майно в натурі кому підлягає присудженню в порядку поділу, не має підстав не погоджуватись з досягнутою домовленістю. У поділі майна подружжя суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей, отже, у сенсі положень частини 1 статті 71 СК України суд не має брати до уваги інтереси інших осіб, які не є ні дружиною, ні чоловіком, ні дитиною подружжя.

Отже, вимога третьої особи щодо визначення розміру часток у спільній власності подружжя, щодо порядку поділу майна тощо є безпідставною, так як така особа, не є особою, інтереси якої підлягають прийняттю до уваги відповідно до положень частини 1 статті 71 СК України.

Детальніше з постановою можна ознайомитись за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81169669>

Постанова Дніпровського апеляційного суду від 22.05.2019 року у справі №172/352/15

Тварини, які народжені від тварин, які є власністю відповідача, також є його власністю відповідно до вимог ст. 189 ЦК України.

Позивач звернулась до суду з позовом про стягнення з відповідача на її користь грошової компенсації в сумі 249 000,00 грн. в рахунок належної їй 1/2 частки спільно набутого майна, зокрема, домашніх тварин (худоби).

Позов обґрунтовано тим, що сторони проживали разом з 2003 по 2012 рік та за цей час набули у спільну власність худобу, сільськогосподарський інвентар, побутову техніку та автомобіль, а сімейний бюджет складався з коштів, що були отримані в результаті спільної праці, як з утримання домашнього господарства, так і з оброблення земельних ділянок.

Рішенням місцевого суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позовні вимоги задоволено частково, стягнуто відповідача на користь позивача грошову компенсацію належної їй 1/2 частки вартості майна у розмірі 6 325,00 грн.

Вирішуючи питання щодо розподілу спірних домашніх тварин суд встановив, що позивачем не доведено належними, допустимими та достатніми доказами їх наявність та вартість, яка зазначена у позовній заяві, а також факт їх набуття під час перебування у шлюбних відносинах.

Так, з наданої відповідачем розписки судами встановлено, що після розірвання шлюбу з першою дружиною остання отримала частину великої рогатої худоби, свиней, домашніх птахів, а відтак інша частина майна залишилась у відповідача, що підтверджує його пояснення про походження домашніх тварин до початку проживання з позивачем однією сім'єю.

З огляду на викладене та не доведення позивачем факту придбання тварин (худоби) під час спільного проживання сторін, суди прийшли до висновку, що тварини, які народжені від тварин, які є власністю відповідача, також є його власністю відповідно до вимог ст. 189 ЦК України.

Детальніше із постановою апеляційного суду можна ознайомитись за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82089642>

Постанова Київського апеляційного суду від 03.06.2019 року у справі №757/51223/18

Суд не обмежується розміром заробітку (доходу) платника аліментів у разі встановлення наявності у нього витрат, що перевищують його заробіток (дохід), і щодо яких таким платником аліментів не доведено джерело походження коштів для їх оплати.

Позивач звернулась до суду із позовом до відповідача про стягнення аліментів на утримання дітей в розмірі 40 000,00 грн., щомісячно, а також стягнення додаткових витрат у розмірі 74 049,00 грн. на утримання дітей.

Рішенням місцевого суду позов задоволено частково, стягнуто з відповідача на користь позивача аліменти на утримання неповнолітніх доньок в розмірі 10 000,00 грн. щомісячно та додаткових витрат на дітей у розмірі 74 049,00 грн.

Не погодився із зазначеним рішенням суду відповідач подав апеляційну скаргу, в якій просив скасувати рішення суду першої інстанції та ухвалити нове рішення, яким задовольнити позовні вимоги частково, стягнути з нього аліменти на утримання двох дітей у розмірі 7 000,00 грн, а в решті вимог – відмовити.

Апеляційна скарга була обґрунтована тим, що матеріали справи не містять підтвердження такого значного матеріального становища, яке б дало можливість відповідачу сплачувати аліменти у розмірі 10 000,00 грн, натомість відповідач немає стабільного доходу та такий дохід носить нерегулярний характер.

Залишаючи без змін рішення щодо суми аліментів у розмірі 10 000,00 грн., апеляційний суд зазначив, що суд не обмежується розміром заробітку (доходу) платника аліментів у разі встановлення наявності у нього витрат, що перевищують його заробіток (дохід), і щодо яких таким платником аліментів не доведено джерело походження коштів для їх оплати.

Так, судами першої та апеляційної інстанції встановлено, що заробітна плата відповідача становить 3850,00 грн., а згідно даних ЄДРЮО, відповідач є керівником та одним із засновників декількох приватних підприємств, а також власником автомобі-

ля, декількох квартир та машиномісця.

З урахуванням цього, а також враховуючи, що відповідачем визнані вимоги про сплату аліментів у розмірі 7 000,00 грн., судом не прийнято до уваги пояснення відповідача щодо його матеріального стану та надана ним довідка про заробітну плату в розмірі 3 850,00 грн на місяць, оскільки вона не відповідає реальним обставинам життя відповідача.

Детальніше з постановою можна ознайомитись за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82313577>

Постанова Одеського апеляційного суду від 16.10.2019 року у справі №520/15609/17

Отриманий від продажу нерухомості та задекларовані членами сім'ї доходи, а також регулярні зарахування грошових коштів на банківські рахунки можуть бути підставою для висновку про зміну матеріально стану платника аліментів.

Позивач звернулась до суду з позовом до відповідача про збільшення розміру аліментів на утримання трьох малолітніх дітей з 1 000,00 грн. до 10 000,00 грн. на кожного.

Позов обґрунтовано тим, що відповідач не забезпечує їх спільних дітей в достатньому розмірі аліментами, хоча має достатній дохід для цього, оскільки працює моряком за контрактами на суднах іноземних судновласників та отримує заробітну плату в розмірі 7 500,00 доларів США, проте приховує свої доходи.

Рішенням місцевого суду позовні вимоги задоволено частково, змінено розмір аліментів на кожну дитину шляхом збільшення з 1 000,00 грн. до 1 492,00 грн. щомісячно.

Рішення суду мотивовано тим, що позивачем не надано суду належних доказів щодо отриманого відповідачем доходу у розмірі 7 500,00 доларів США, оскільки згідно листа Головного управління ДФС в Одеській області інформація про доходи відповідача відсутня, а різноманітні довідки, які є в матеріалах справи носять інформативний характер та не є доказом розміру доходу відповідача, свідчать лише про те, що він дійсно є особою моряка, а тому, з врахуванням прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку, позовні вимоги позивача підлягають задоволенню частково.

Апеляційний суд не погодився із зазначеними висновками суду першої інстанції та змінив рішення шляхом збільшення розміру аліментів до 10 000,00 грн. на кожну дитину щомісячно з огляду на наступні обставини та докази.

У спірний період відповідач здійснив продаж квартири за 178 822,00 грн., що є зміною його матеріального стану та відповідно до ст. 192 СК України повинно враховуватися при визначенні розміру аліментів.

Із заяви-анкети про оформлення (продовження строку дії) посвідчення особи моряка випливає, що відповідач, починаючи з 2015 по 2017 рік працював на суднах іноземних судновласників. При цьому, згідно довідки ТОВ «Марлоу навігейшн Україна» базовий оклад ст. помічника капітана складає 3 680,00 доларів США.

Згідно наданої на запит апеляційного суду інформації з банківських установ за 2018 рік відповідач отримав дохід у розмірі 44 042,55 доларів США, що щомісячно складає 3 670,21 доларів США, що за курсом НБУ складає 100 930,00 грн.

Також, судом встановлено, що дружиною відповідача подана декларація про суттєві зміни її доходу до ЄДР декларацій, якою задекларовано дохід, а саме подарунок у не грошовій формі, в розмірі 580 000,00 грн. від відповідача.

Тобто, незважаючи на відсутність офіційного доходу, досліджені судом апеляційної інстанції докази встановили, що відповідач приховує свої реальні доходи, його матеріальний стан змінився (збільшився), що підтверджує його можливість сплати аліментів у більшому розмірі, ніж в тому, в якому він сплачує наданий час.

Детальніше з постановою можна ознайомитись за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85219168>

IV. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ

4.1. Наукові публікації

Кожевникова В. О. Обмеження прав суб'єктів сімейних відносин: проблеми теорії та практики: моногр. Київ: «Комп'ютерний дизайн», 2019.

Аліменти: особливості нарахування, стягнення за рішенням (наказом) суду і порядку виконавчого провадження: практ. посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019.

Придбати можна за посиланням:

https://cul.com.ua/index.php?route=product/product&path=61&product_id=4677

Сімейний кодекс України: постатейний покажчик правових позицій Верховного Суду - Великої Палати та Касаційного цивільного суду (практика 2018 року) / О. М. Ткачук. Харків: Право, 2019.

Придбати можна за посиланням:

<https://jurkniga.ua/smeyniy-kodeks-ukrani-postateyniy-pokazhchik-pravovikh-pozitsiy-verkhovnogo-sudu-veliko-palati-ta-kasatsynogo-tsvivlnogo-sudu-praktika-2018-roku/>

Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. За заг. Ред. Журавльова Д.В. Київ: Професіонал. 2019.

Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2019.

Ознайомитись можна за посиланням:

https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/FNOON_Kommentar_A5.pdf

4.2. Дисертації

Красвітна Т. П. «Зобов'язання подружжя по утриманню у сімейному праві»

дата захисту 23.03.2019,

місце захисту: Храківська національна академія внутрішніх справ

Ознайомитись з авторефератом можна за посиланням:

http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5882/aref_Krasvitna%20T%20P_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Березовська К.І. «Правове регулювання відносин усиновлення з іноземним елементом»

дата захисту 16.05.2019,

місце захисту: Міжнародний гуманітарний університет

Ознайомитись з авторефератом можна за посиланням:

http://www.mgu.edu.ua/docs/vchen_rada/disertacii/Berezovska_AKD.pdf

Сидоренко Д. І. «Недійсність шлюбу в сімейному праві»

дата захисту 29.05.2019,

місце захисту: Хмельницький університет управління та права

Ознайомитись з авторефератом можна за посиланням:

http://www.univer.km.ua/doc/Aref_Sydorenko.pdf

Мельник М.Д. «Припинення аліментних зобов'язань набуттям дитиною майна: загальнотеоретичне дослідження»

дата захисту 30.05.2019,

місце захисту: Інституті законодавства Верховної Ради України

Ознайомитись з авторефератом можна за посиланням:

<http://instzak.rada.gov.ua/uploads/documents/31796.pdf>

Вінтоняк Н.Д. «Правовий режим корпоративних прав подружжя»

дата захисту 04.07.2019,

місце захисту: Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Ознайомитись з авторефератом можна за посиланням:

https://svr.pnu.edu.ua › 2019/06 › aref_Vintonyak

Стопченко К.О. «Судочинство у справах про оспорування батьківства та материнства»

дата захисту 24.10.2019,

місце захисту: Національна академія внутрішніх справ

Ознайомитись з авторефератом можна за посиланням:

http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/14705/1/avtoreferat_stopchenko_ko.pdf

Ханович Є.Д. «Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей»

дата захисту 24.10.2019,

місце захисту: Національна академія внутрішніх справ

Ознайомитись з авторефератом можна за посиланням:

http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/14706/1/avtoreferat_khanovych_ed.pdf**4.3. Публікації, які не відносяться до розряду наукових (блоги та соціальні мережі, веб-сторінки)****«Методичні рекомендації: Мирне вирішення сімейних спорів»**

Ознайомитись можна за посиланням:

<https://bit.ly/370z2PV>**«Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо призначення, зміни та стягнення аліментів»**

Ознайомитись можна за посиланням:

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_alimentu.pdf?fbclid=IwAR3gorOGb4X_rbAABeBdBP7jcl8LjK2LQEL2eSIKYp_wlgruwh3D29_ypOI**«Дайджест правових позицій Верховного Суду у сімейних спорах за I півріччя 2019 року»**

Ознайомитись можна за посиланням:

https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Daydjest%20pravovih%20pozitsiy%20VS_Ukr%20_SimeynihSporiv.pdf**«Огляд рішень Європейського суду з прав людини, що стосуються дітей та забезпечення їх найкращих інтересів за період з 01.01.2019 по 01.10.2019»**

Ознайомитись можна за посиланням:

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_Ditu.pdf?fbclid=IwAR0boQdwgz9xF4BkuSjAzR1IunkeQM63QB4pZGgRT1YG4IQu_m86Rh8BiJY**«Особливості опитування неповнолітнього потерпілого чи свідка злочину: пам'ятка адвокату»**

Ознайомитись можна за посиланням:

<https://drive.google.com/file/d/1h0US5vTveQ1tDErrJ2jJB5cFXOxmTL3/view>**V. РІЗНЕ****Посилання на відеоматеріали за результатами проведених заходів:****Хто може бути ініціатором з'ясування думки дитини у суді?**

Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., Голова Комітету з сімейного права НААУ, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», «Асоціація сімейних медіаторів України».

Відеоматеріал за посиланням: <https://bit.ly/2Z3nZCw>**Який взаємозв'язок між булінгом і сімейними правопідносинами?**

Лариса Гретченко – адвокат, медіатор, член Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ, член Секції з сімейного права НААУ.

Відеоматеріал за посиланням: <https://bit.ly/2S5TdHO>**Актуальність проблеми булінгу в Україні**

Лариса Гретченко – адвокат, медіатор, член Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ, член Комітету з сімейного права НААУ.

Відеоматеріал за посиланням: <https://bit.ly/2Z5BPVe>**З якого віку дозволено заслуховувати думку дитини в суді?**

Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., Голова Комітету з сімейного права НААУ, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», «Асоціація сімейних медіаторів України».

Відеоматеріал за посиланням: <https://goo-gl.su/A1Yj7kt>**За якими елементами можливо визначити склад дисциплінарного проступку в діях педагогічного працівника?**

Лариса Гретченко – адвокат, медіатор, член Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ, член Комітету з сімейного права НААУ.

Відеоматеріал за посиланням: <https://goo-gl.su/RVBtSy>**В чому важливість виявлення адвокатом істинних причин розлучення?**

Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., Голова Комітету з сімейного права НААУ, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», «Асоціація сімейних медіаторів України».

Відеоматеріал за посиланням: <https://goo-gl.su/BqHOQTOj>

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА НААУ
2019